

TAMPEREEN YLIOPISTO

Raigo Megerild

TAIPUNEET JA TAIPUMATTOMAT?

Helsingin yliopiston osakuntien yhteydet pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin
1960- ja 1970-luvuilla

Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

MEGERILD, RAIGO: Taipuneet ja taipumattomat? Helsingin yliopiston osakuntien yhteydet

pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin 1960- ja 1970-luvuilla

Pro gradu -tutkielma, 99 s., 1 liites.

Historia

Maaliskuu 2015

Helsingin yliopiston osakunnat solmivat 1920- ja 1930-luvuilla liittolaissopimukset virolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa. Toisen maailmansodan jälkeen ylioppilasjärjestöjen toiminta Virossa oli kiellettyä, mutta sodan aikana Virossa paenneet henkilöt ylläpitivät järjestönsä toimintaa länsimaissa. Osakunnat jatkoivatkin yhteydenpitoa pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa. Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani osakuntien suhteissa tapahtuneita muutoksia 1960- ja 1970-luvuilla sekä muutosten taustalla vaikuttaneita syitä.

Rakennan tutkimuksessani osakuntien arkistojen sekä lehtien valossa kontekstin, jossa osakuntien tekemät ratkaisut suhteissaan pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin syntyivät. Historiantutkimus on käsitellyt osakuntien historiaa, mutta se on fokusoitunut yleensä yhteen järjestöön kerrallaan. Oma lähestymiseni on temaattinen, ja vertailen kymmenen Helsingin yliopiston osakunnan ratkaisuja suhteessa pakolaisvirolaisiin.

Olen muodostanut aineistolähtöisesti kolme suhteisiin vaikuttanutta tekijää, joista ensimmäinen oli ulkopoliittinen. Pakolaisjärjestöt olivat avoimen antikommunistisia ja siten yhteistyö heidän kanssaan oli ongelmallista. Osoitan, että osakunnat eivät kuitenkaan kohdanneet merkittävää ulkopuolista poliittista painostusta. Sen sijaan osakuntalaiset asettuivat Suomen omaksuman puolueettomuuspolitiikan taakse ja tästä syystä yhteydenpitoa pakolaisvirolaisten kanssa alettiin kritisoida. Toiseksi, 1960-luvun radikalismi ja vasemmistolaisuuden johtivat siihen, että osakuntalaiset alkoivat suhtautua kriittisesti traditioon, jota esimerkiksi virolaisuudet edustivat. Samalla tavoitteeksi tuli uusien ulkosuhteiden solmiminen Neuvostoliittoon. Usein pakolaisten kanssa tehtävä yhteistyö nähtiin ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa. Kolmanneksi suhteiden ylläpitoon vaikuttivat käytännön syyt. Näitä ei ole aikaisemmassa tutkimuksessa käsitelty. Osoitan, että pakolaisvirolaisten järjestöjen keski-ikä nousu, heidän assimiloitumisensa kantaväestöön ja esimerkiksi suhteiden vaatimat taloudelliset kustannukset vaikuttivat keskeisesti suhteiden ylläpidon mielekkyyteen.

Kyseiset kolme syytä synnyttivät yhdessä sellaisen toimintaympäristön, joka oli epäedullinen pakolaisvirolaisuus-suhteiden kannalta. Tämä ei kuitenkaan johtanut osakunnissa samanlaisiin ratkaisuihin. Neljässä osakunnassa suhteet hiipuivat 1960-luvun lopulla. Neljä muuta osakuntaa taas katkaisivat virallisesti yhteydenpitonsa 1970-luvun alussa. Kaksi osakunnista jatkoi suhteitaan pakolaisvirolaisten kanssa kuitenkin koko 1960- ja 1970-luvun ja yksi suhteensa katkaisseista osakunnista elvytti yhteydenpidon uudelleen 1970-luvun lopulla. Siten osakuntien ratkaisut erosivat merkittävästi, vaikka konteksti oli eri osakunnille samankaltainen. Tulkintani mukaan toiminnan erilaisuutta selittää sattuma ja yksittäisten henkilöiden vaikutus.

Aikaisemmassa tutkimuksessa suhteiden katkaiseminen on tulkittu taipumisena ulkopoliittisen painostuksen edessä ja liitetty suomettumiseen. Presidentti Urho Kekkonen kehotti vuonna 1964 solmimaan tiiviimpiä suhteita Neuvosto-Viroon ja lopettamaan yhteydet pakolaisvirolaisiin, minkä on nähty olleen merkittävin syy osakuntien suhteiden katkaisemiselle. Tutkimukseni paljastaa, että todellisuudessa syyt olivat kompleksisemmat ja asian tarkasteleminen ainoastaan suomettumisen kautta on ongelmallista.

Asiasanat: osakunnat, pakolaiset, virolaiset, radikalismi, kylmä sota, puolueettomuus, Neuvostoliitto, Viro, opiskelijat, sukupolvet, suomettuminen, 1960-luku, 1970-luku

Sisällys

1.	Johdanto.....	3
1.1	Konteksti ja tutkimuskysymys.....	3
1.2	Tutkimuskirjallisuus.....	6
1.3	Aineisto ja työn rakenne.....	8
2.	Osakunnat ja virolaiset ystävyysjärjestöt.....	12
2.1	Suhteiden solmiminen ja muodot toisen maailmansodan jälkeen.....	12
2.2	Osakuntien muut kansainväliset suhteet 1960-luvulla.....	17
2.3	Pakolaisvirolaisten näkökulma.....	20
3.	Ulkopoliittinen konteksti.....	22
3.1	Kylmä sota ja pakolaisvirolaiset.....	23
3.2	Kekkosen Viron-matka 1964.....	27
3.3	Kekkosen käsky osakunnille?.....	29
3.4	Tasapuolisuuspyrkimys kaksinapaisessa kylmän sodan maailmassa.....	34
3.5	Muut järjestöt ja pakolaisvirolaiset.....	40
4.	Ideologinen muutos.....	41
4.1	Radikalisoituminen ja puoluepolitisoituminen osakuntien kannalta.....	42
4.2	Sukupolvet.....	48
4.3	Uutena tavoitteena suhteet itään.....	54
5.	Käytännön syyt.....	62
5.1	Ikäero.....	63
5.2	Assimiloituminen.....	65
5.3	Muut käytännön syyt.....	67
6.	Osakuntien erilainen toiminta.....	71
6.1	Katkaisijat.....	72
6.2	Hiipuvat suhteet.....	74
6.3	Jatkajat.....	76
6.4	Erialaista toimintatapaa selittävät tekijät.....	79
7.	Yhteenveto ja pohdinta.....	86
	Liite 1. Helsingin yliopistossa läsnä olevien ylioppilaiden jäsenmäärät ja osuudet kaikista Helsingin yliopiston opiskelijoista vuosina 1952, 1962, 1965 ja 1969 osakunnittain.....	92
	Käytetyt lyhenteet.....	93
	Lähteet.....	94

1. Johdanto

1.1 Konteksti ja tutkimuskysymys

Poliittisen painostuksen alla suomalaiset osakunnat luopuivat yksi toisensa jälkeen ystävyysuhteista virolaisiin osakuntiin. Vain yksi ei taipunut: Varsinaissuomalainen osakunta. [...] Suhteet emigranttien ylläpitämiin vanhoihin virolaisiin osakuntiin tulivat 1960-luvulla ulkopoliittisesti sopimattomiksi. [...] Muiden osakuntien noudattaessa ylhäältä saamaansa ohjetta varsinaissuomalaiset eivät suostuneet ymmärtämään ns. yleisiä syitä.¹

Näin kirjoitti *Suomen Kuvalehdessä* päätoimittaja Martti Backman otsikolla "Taipumattomat" vuonna 1994. Backman viittaa Helsingin yliopiston osakuntiin, jotka pitivät vielä 1960-luvun alussa yhteyttä toisen maailmansodan aikana länteen paenneiden virolaisten ylläpitämien ylioppilasjärjestöjen kanssa. Backmanin artikkeli nostattaa useita kysymyksiä. Saivatko osakunnat oikeasti ohjeita "ylhäältä" ja jos, niin miksi? Miksi yhteyttä ei olisi saanut pitää? Oliko Backmanin esittämien "yleisten syiden" ja poliittisen painostuksen lisäksi muita syitä yhteydenpidon lopettamiselle? Olivatko varsinaissuomalaiset ainoita suhteiden säilyttäjiä ja mitä muiden osakuntien yhteydenpidolle tapahtui? Jos ohjeet tulivat "ylhäältä", miksi osakunnat menettelivät eri tavoin?

Osakuntien suhteista pakolaisvirolaisiin kylmän sodan aikana sekä suhteissa tapahtuneiden muutosten syistä ei ole olemassa kattavaa ja osakuntien toimintaa vertailevaa tieteellistä tutkimusta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin yhtäältä luoda esitys osakuntien erilaisista ratkaisuksista suhteessa pakolaisvirolaisiin 1960- ja 1970-luvuilla ja toisaalta toiminnan erilaisuuden taustalla vaikuttaneiden tekijöiden löytäminen. Tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen: miten osakuntalaiset hahmottivat yhteydenpitonsa pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin kylmän sodan aikana 1960- ja 1970-luvuilla ja minkälaisiin ratkaisuihin he päätyivät?

Helsingin yliopiston suomenkielisten osakuntien ja virolaisten ylioppilasjärjestöjen välisten suhteiden alku sijoittuu sotien väliseen aikaan ja niiden ideologiset juuret ovat heimoaatteessa. Yhteydenpidon perustana tuolloin ja myös kylmän sodan aikana olivat kirjalliset liittolaissopimukset. Ensimmäinen liittolaissopimus solmittiin vuonna 1928 Eesti Üliõpilaste Seltsin ja suomenkielisten pohjalaisten osakuntien Pohjois-Pohjalaisen ja Etelä-Pohjalaisen Osakunnan välille. Tätä seurasivat muiden osakuntien solmimat sopimukset niin, että lopulta jokaisella osakunnalla oli yksi tai kaksi virolaista liittolaista. Usein liittolaiskumppanin valinta

¹ Martti Backman, 'Taipumattomat', SK 41/1994.

oli sattumanvaraista, mutta tavallisesti osakunta solmi suhteet vastaavankokoiseen tai yhtä merkittävään järjestöön.²

Virolaiset organisaatiot olivat hyvin erilaisia kuin osakunnat. Osakunnat ovat peräisin historiallisesti jo keskiaikaisesta traditiosta ja pohjautuivat maakunnalliseen alueeseen. Vastaavanlainen osakuntalaitos on Suomen lisäksi Ruotsissa ja jossakin määrin Skotlannissa. Virolaisten järjestöjen historiallinen tausta on nuoremassa saksalaisessa korporaatiojärjestelmässä. Vastaava järjestelmä on käytössä ainakin saksankielisissä maissa sekä Baltiassa. Virolaisissa järjestöissä ylioppilaan maakunnallisella alkuperällä ei ole merkitystä, vaan järjestöön liitytään aatteellisista syistä ja vapaaehtoisesti. Sen sijaan Suomessa opiskelijan oli vuoteen 1937 asti kuuluttava oman maakuntansa osakuntaan ja 1960-luvulle asti johonkin osakuntaan. Käytännössä lähes jokainen Helsingin yliopiston ylioppilas oli jonkin osakunnan jäsen 1960-luvulla.³ Virolaisia ylioppilasjärjestöjä oli kahdenlaisia: korporaatiot ja seltsit⁴. Korporaatiot olivat saksalaisen perinteen suoria jatkajia ja siten muodollisempia ja konservatiivisempia kuin seltsit. Osa seltsista oli avoimia sekä miehille että naisille, kun taas korporaatiot olivat tiukasti joko mies- tai naiskorporaatioita. Jako seltsihin ja korporaatioihin näkyy myös järjestöjen nimissä.

Merkittävä ero osakuntiin on myös opiskelunsa päättäneiden organisaation jäsenten roolissa. Virolaisissa järjestöissä suhde on paljon läheisempi ja seniorit saattavat tukea niitä hyvinkin merkittävästi esimerkiksi taloudellisesti, osallistua järjestön juhlamenoihin sekä viettää aikaa järjestön tiloissa.⁵ Tämä osakuntia ja virolaisia järjestöjä erottava piirre korostui kylmän sodan aikana, jolloin pakolaisvirolaisten järjestöjen kasvu oli hidasta ja jäsenten keski-ikä nousi.

Toinen maailmansota katkaisi kanssakäymisen. Neuvostoliitto miehitti Viron vuonna 1940 ja maaliskuussa 1941 lakkautettiin kaikki Tarton yliopiston yhteydessä toimineet ylioppilasjärjestöt, mukaan lukien seltsit ja korporaatiot, mutta myös esimerkiksi kuorot.⁶ Neuvostoarmeijan valtauksen ja toisen miehityskauden kynnyksellä kesällä ja syksyllä 1944 arviolta 75 000–80 000 virolaista pakeni länteen, useimmat Saksaan tai Ruotsiin.

Pakolaisten mukana oli myös korporaatioiden ja seltsien jäseniä, jotka aloittivat järjestöjensä toiminnan uudestaan maanpaossa. Neuvostoliiton miehityksen vakiintuminen pysyväksi asiantilaksi johti siihen, etteivät

² Sepp 1992, 44.

³ Ks. liite 1.

⁴ *Selts* on viroa ja tarkoittaa seuraa tai yhdistystä. Sanasta voisi käyttää suomenkielistä nimeä, esimerkiksi seuraa, mutta tutkimuskirjallisuudessa ainakin Helena Sepp käyttää johdonmukaisesti nimeä *selts*. Myös tässä työssä sana on jätetty suomentamatta. Seltsihin ja korporaatioihin viitataan yhteisnimityksellä järjestöt. Erot seltsien ja korporaatioiden välillä eivät ole tämän tutkimuksen kannalta oleellisia.

⁵ Sepp 1992, 41–43.

⁶ *Vivat Academia* 2007, 109.

pakolaiset palaneet Viroon ja siten myös useimpien ylioppilasorganisaatioiden toiminta vakiintui uusissa maissa. Toiminta oli hallinnollisesti erilaista, sillä järjestö jakaantui paikallisiin osastoihin sen mukaan missä valtioissa järjestön jäseniä asui. Useimmilla korporatioilla ja selteilla oli ainakin Ruotsin, Yhdysvaltain ja Kanadan osastot ja puheenjohtajuus kiersi näiden osastojen välillä esimerkiksi viiden vuoden välein.⁷

Osakuntien suhteet virolaisjärjestöihin alkoivat syntyä uudelleen 1950-luvun puolivälissä ja vakiintuivat 1960-luvun alkuun mennessä. Pääasiallisesti yhteyttä pidettiin pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen Ruotsin osastoihin. Myös HYY:n yhteydenpito pakolaisvirolaisten Ruotsissa toimivaan keskusjärjestöön Eesti Üliõpilaskond Rootsis (EÜR) oli vuosikymmenen alkuun mennessä muuttunut säännölliseksi.⁸ Oheisessa taulukossa ovat koottuna osakunnat ja heidän pakolaisuudessa toimineet yhteistyöjärjestönsä.

Taulukko 1. Osakunnat ja heidän pakolaisvirolaiset ystävyysorganisaationsa kylmän sodan aikana.

Etelä-Pohjalainen Osakunta (EPO)	Eesti Üliõpilaste Selts (EÜS)
Eteläsuomalainen Osakunta (ESO)	Eesti Üliõpilaste Selts Põhjala (EÜS Põhjala) Eesti Naisüliõpilaste Selts (ENÜS)
Hämäläis-Osakunta (HO)	Korporatsioon Sakala Korporatsioon Filiae Patriae
Karjalainen Osakunta (KO)	Korporatsioon Vironia
Kymenlaakson Osakunta (KyO)	Korporatsioon Fraternitas Tartuensis Uppsala Eesti Üliõpilaskond (UEÜ)
Pohjois-Pohjalainen Osakunta (PPO)	Eesti Üliõpilaste Selts EÜS
Satakuntalainen Osakunta (SatO)	Eesti Yliõpilaste Selts Veljesto Üliõpilaste Selts Raimla
Savolainen osakunta (SavO)	Korporatsioon Fraternitas Estica Korporatsioon Indla
Varsinaissuomalainen osakunta (VSO)	Korporatsioon Rotalia
Viipurilainen Osakunta (ViO)	Korporatsioon Revelia Eesti Üliõpilaskond Lundis (EÜL)

Kirjoitusasu on osakuntien ja järjestöjen itsensä käyttämä. Viipurilainen osakunta kirjoitetaan toisinaan myös W:illä. Sulkeissa on yleisessä käytössä olevat lyhenteet. Pöytäkirjoissa yleensä käytettävä nimitys virolaisjärjestöstä on tummennettu.

Lähde: Sepp 1992 ja osakuntien pöytäkirjat kylmän sodan ajalta, KK.

Tässä tutkimuksessa keskityn vain pakolaisvirolaissuhteisiin. Yhteiskunnallisten muutosten myötä yhdistystoiminnan vapaus lisääntyi Neuvostoliitossa 1980-luvun lopulla ja osakuntiin alettiin ottaa yhteyttä Neuvosto-Virosta, jossa virolaisia ylioppilasorganisaatioita oltiin perustamassa uudelleen. Tänä päivänä kaikilla tässä tutkimuksessa tarkasteltavilla osakunnilla on suhteet samoihin virolaisiin ylioppilasjärjestöihin kuin ennen toista maailmansotaa. Näiden suhteiden uudelleenmuodostaminen kylmän sodan loppuvaiheessa rajautuu tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Samoin tämän tutkimuksen ulkopuolelle rajautuu suhteiden uudelleenmuotoutuminen toisen maailmansodan jälkeen, joskin sen käsitteleminen on välttämätöntä 1960-luvun aikalaiskeskustelun ymmärtämisen kannalta. Tutkimuksen aikarajaus on siten

⁷ Ks. esimerkiksi EÜS:stä *EÜS paguluses* 1979, 14–16.

⁸ Kolbe 1993, 552.

1960- ja 1970-luvut, mutta aikarajaus viitaa tässä tapauksessa pikemminkin tutkimuksen ajalliseen pääfokukseen eikä aseta tarkkoja vuosiin sidottuja raameja.

1.2 Tutkimuskirjallisuus

Suomessa 1960- ja 1970-luvun tapahtumia on tutkittu paljon. Usein tutkimus keskittyy suomettumisen ja kulttuuriradikalismien ilmiöiden tutkimiseen ja Jorma Kalelan mukaan nämä kaksi ovat saaneet suorastaan suhteettoman ison merkityksen aikakautta tutkittaessa.⁹ Oma tutkimukseni paisuttaa tätä epäsuhtaa hieman lisää, sillä aikalaiskeskustelua tulkittaessa tärkeimmän tutkimuksellisen viitekehyksen muodostavat poliittiseen historiaan ja ulkopoliittikkaan liittyvä kirjallisuus sekä toisaalta kulttuuriradikalismia ja erityisesti puoluepolitisoitumista käsittelevä tutkimus.

Laura Kolben kirjoittamat *HYY:n historian* viides ja kuudes osa toimivat tämän tutkimuksen keskeisimpänä tutkimuskirjallisuutena.¹⁰ Osakuntia lähempänä olevana organisaationa pyrin esittelemään myös HYY:n ratkaisuja pakolaisvirolaiskysymyksessä Kolben teosten pohjalta. Kolbe käsittelee ylioppilaskunnan historiaa erittäin laaja-alaisesti ja syvällisesti. Hän sivuaa myös suhteita pakolaisvirolaisiin, mutta massiiviselle teokselle ominaisesti aiheen käsittely jää nähdäkseni hieman hajanaiseksi esitellen yksittäisiä tietoja yksittäisistä osakunnista ja HYY:stä. Tässä työssä esiin nousevat teemat kuten ylioppilaiden ulkopoliittinen maailmankuva ja vasemmistolaistuminen saavat paljon huomiota Kolben teoksissa ja siten lähteistäni nouseva osakuntalaaiskeskustelu on mahdollista kytkeä laajempaan kontekstiin. Kolben kirjoittaman HYY:n historian lisäksi vastaavan laajuisen vertailukohdan antaa Jukka Kortin kirjoittama *Ylioppilaslehden historia*.¹¹

Tutkimukseni aihepiirin ulkopoliittista ulottuvuutta Suomen ja Viron suhteiden osalta on sivuttu muiden järjestöjen historioiden yhteydessä, kuten Heikki Rausmaan Tuglas-seuran historiassa ja Timo Salmisen Suomalais-Ugrilaisen Seuran historiassa.¹² Kulle Raigin ja Pekka Liljan *Kekkonen ja Eesti* valottaa Suomen ja Viron suhteita presidentti Urho Kekkonen toiminnan kautta.¹³ Kekkonen vaikutuksen laaja-alaisuus niin Viroa ja pakolaisia koskevassa tutkimuksessa kuin kulttuuriradikalismia ja yhteiskunnan poliittisia muutoksia tutkittaessa tarkoittaa, että häntä sivutaan kaikessa tässä työssä käytetyssä tutkimuskirjallisuudessa.

Yleisesityksenä kylmän sodan ajan Suomen ulkopoliitikasta käytän Jorma Kallenaution teosta *Suomi kylmän rauhan maailmassa*.¹⁴ Kylmän sodan aikaa Suomessa käsittelevää historiankirjoitusta on tarkemmin

⁹ Kalela 2005, 221.

¹⁰ Kolbe 1996; Kolbe 1993.

¹¹ Kortti 2013.

¹² Rausmaa 2007, Salminen 2008.

¹³ Raig & Lilja 2006.

¹⁴ Kallenautio 2005.

jäsennellyt Ville Perna. Hänen mukaansa historiankirjoituksesta on havaittavissa klassikkotarina, jolla on kuitenkin kaksi vastakkaista versiota. Klassikko on Suomen ja Neuvostoliiton välinen kanssakäyminen kylmän sodan aikana. Toisessa versiossa kyse on ystävydestä ja rauhanomaisesta naapuruudesta, uudemmassa versiossa kysymys on petturuudesta, joka on saanut nimekseen suomettuminen. Pernaan mukaan varsinkin jälkimmäinen tarina on ollut vallalla 1990-luvulta alkaen. Hänen oleellinen huomionsa on myös idänsuhteiden kaikenkattavuus eri yhteiskunnan asteilla aina politiikan ylätasolta ruohonjuuritasolle asti.¹⁵

Historiankirjoituksessa kulttuuriradikalismi ja 1960-luku on liitetty tiiviisti yhteen ja niitä on tutkittu erittäin paljon. Vuosikymmentä käsitellään usein murroksena ja Laura Kolbe onkin antanut HYY:n historian kuudennelle osalle nimeksi *Eliitti, traditio ja murros*.¹⁶ Kyseisessä murroksessa muutosvoimana olivat nuoriso ja nimenomaan ylioppilaat. Usein tutkimuksessa nähdään kyseessä olevan sukupolvikonfliktin nuoren arvoliberalimman ja myös poliittisesti vasemmistolaisemman sukupolven sekä vanhan konservatiivisemman ja poliittisesti oikeistolaisemman sukupolven välillä. Kyseisen sukupolvikäsitteen klassikkona suomalaisessa kontekstissa voinee pitää Marja Tuomisen kirjaa *”Me kaikki ollaan sotilaiden lapsia”*.¹⁷

Sosiologi Matti Virtanen on käsitellyt sukupolvia erityisen perusteellisesti ja pitkältä ajalta. Sosiaalipsykologian alaan kuuluvassa *Fennomanian perilliset: poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka* -teoksessaan Virtanen tarkastelee Suomen poliittisen historian tapahtumia aina autonomian ajasta saakka nimenomaan sukupolvien ja vielä tarkemmin sukupolvien sisäisten fraktioiden kautta.¹⁸ Poliittisten tapahtumien ja sukupolvien yhteen kytkeminen sekä sukupolvien ketjuttaminen erityisesti 1920- ja 1930-luvun AKS:laisten¹⁹ ja 1960-luvun ylioppilasradikaalien sekä seuraavan vuosikymmen vasemmistolaisuuden välillä ovat erityisen hyödyllisiä tarkastelun välineitä tässä työssä. Voisi sanoa, että Virtanen vie juuri fraktioiden kautta sukupolvitarkastelun pisimmälle 1960-luvun ylioppilasradikalismia ja sukupolvia käsittelevässä tutkimuksessa.

Tapani Suominen on tarkastellut kirjassaan *Ehkä teloitamme jonkun* vasemmistoradikalismia kansainvälisestä näkökulmasta. Suominen vertailee Länsi-Saksan, Norjan ja Suomen radikaalia opiskelijaliikehdintää lehtiaineiston perusteella.²⁰ Tämän työn kannalta Suomisen oleellinen huomio on suomalaisen radikalismien poikkeavuus muista maista vahvan neuvostomielisyyden takia. Neuvostomielisyyttä sekä yleisen

¹⁵ Perna 2005, 197.

¹⁶ Kolbe 1996.

¹⁷ Tuominen 1991.

¹⁸ Virtanen 2001.

¹⁹ Akateeminen Karjala-Seura oli vuosina 1922–1944 toiminut ylioppilaiden ja akateemisten henkilöiden muodostama järjestö, jonka tavoitteena oli esimerkiksi heimoyhteyden, kansallistunteen ja maanpuolustustahdon kohottaminen.

²⁰ Suominen 1997.

kulttuuriradikalismien muuttumista tiukan organisaation puoluepoliittiseksi toiminnaksi on käsitelty myös Kimmo Rentola osana laajempaa poliittisen historian tutkimustaan.²¹

Osakuntien omien historioiden ja eritasoisten historiikkien yhteydessä käsitellään myös suhteita pakolaisvirolaisiin ystävyysjärjestöihin. Näkökulma on poikkeuksetta järjestöhistoriallinen ja ulkosuhteita käsitellään niin ollen osana muuta toimintaa. Erityisen perusteellisia ja tieteelliset kriteerit täyttäviä julkaisuja ovat Heikki Roiko-Jokelan tekemä PPO:n historia ja Jouko Kokkosen kirjoittama SavO:n historia. Samaa voisi sanoa hieman vanhemmasta, mutta nykyajan historiankirjoitusta täysin palvelevasta Seppo Kuusiston kirjoittamasta HO:n historiasta. Näissä kirjoittajat eivät tyydy vain esittelemään kronologisesti osakunnan toimintaa, vaan tutkimus kytketään vahvasti laajempaan kontekstiin.²²

Osakuntien ja pakolaisylioppilaiden suhteita sivutaan kaikissa osakuntahistorioissa ja –historiikeissa, mutta käsittely on lähes poikkeuksetta yhden osakunnan näkökulmasta ja osana osakunnan kokonaishistoriaesitystä. Näin ollen osakuntahistorioiden rooli tässä tutkimuksessa on enimmäkseen informatiivinen ja niiden avulla on pyritty löytämään tämän tutkimuksen kannalta oleellisille lähteille.

Käytän tutkimuskirjallisuutta ennen kaikkea analyysin tukena ja siten tuloksin apuvälineenä. Lähtökohtana työn rakenteelle on ollut aineisto, joten tutkimuskirjallisuus kulkee koko työn ajan mukana ja siten omaa erillistä tutkimuskirjallisuudesta rakennettua taustalukua ei ole. Tutkimuskirjallisuudessa esiin nostettuja asioita ja käsityksiä peilataan tämän tutkimuksen lähteisiin ja päinvastoin koko työssä. Siten käytän laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti induktiivista analyysia.

1.3 Aineisto ja työn rakenne

Tutkimusaineistonani ovat kymmenen Helsingin yliopiston osakunnan arkistot. Näiden lisäksi Helsingin yliopistossa toimi muitakin osakuntia, jotka jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Ruotsinkielisillä osakunnilla – Nylands Nation, Vasa Nation, Östra Finlands Nation ja Åbo Nation – ei ollut liittolaissopimuksia virolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa eikä merkittävää yhteydenpitoa pakolaisvirolaisiin ylioppilaisiin kylmän sodan aikana.²³ Keskisuomalaisella Osakunnalla (KSO) oli ystävyysjärjestönään korporaatio *Fraternitas Livienensis* ja yhteydenpitoa oli myös kylmän sodan aikana. Keskisuomalaisen osakunnan arkisto on kuitenkin kadoksissa tai hyvin puutteellinen²⁴ eikä KSO:ta siksi ole voitu sisällyttää tähän tutkimukseen.

²¹ Rentola 2005.

²² Roiko-Jokela 2007, Kokkonen 2004, Kuusisto 1978. Vrt. esimerkiksi Rinne 2004.

²³ Virolaisten järjestöjen historiaa esittelevä *Vivat Academia* ei mainitse yhteydenpidosta näiden tahojen välillä. Tämä tuntuu luonnolliselta, kun huomioidaan suomalais-virolaisten suhteiden alkuperä nimenomaan kansallisaatteen ja heimoajattelun innoittamana. Vastaava etnis-ideologinen yhteys puuttui ruotsinkielisten ja virolaisten väliltä. *Vivat Academia* 2007.

²⁴ Keskisuomalaisen Osakunnan toiminnanjohtajan Anna Hyödynmaan tiedonanto 20.11.2014.

Valitsemaani tutkimusaineistoa leimaa kaksi piirrettä: lähteiden määrällinen runsaus ja fragmentoituneisuus eri asiakirjojen kesken. Pääasiallisesti käytän osakuntien varsinaisten kokousten sekä erilaisten hallitusten tai neuvostojen kokousten pöytäkirjoja. Ymmärrettävästi en ole käynyt läpi systemaattisesti kaikkea pöytäkirja-aineistoa koko kylmän sodan ajalta kymmenestä osakunnasta, vaan olen sekä valikoinut aikajaksoja että tehnyt satunnaisotoksia. Valitut aikajaksot olen määritellyt tutkimuskirjallisuuden, lehtiaineiston, muistelmien sekä tämän työn kannalta merkittävien historiallisesti tapahtumien perusteella. Kävin esimerkiksi läpi kaikkien tarkasteltavien osakuntien pöytäkirjat vuodelta 1964, jolloin Kekkonen teki monella tapaa vaikuttaneen Viron-matkansa, ja kahdelta seuraavalta vuodelta.

Pöytäkirjat eivät kuitenkaan aina välitä osakunnissa käytyä keskustelua. Toisinaan kokousten pöytäkirjat ovat luonteeltaan päätöspöytäkirjoja, joissa vain todetaan asiasta tehty päätös. Toisinaan pöytäkirjoihin on kirjattu hyvin yksityiskohtaisesti puheenvuorot ja esitysten kannattajat. Varsinkin 1970-luvun alkuvuosina joidenkin osakuntien pöytäkirjat ovat puutteellisia: niitä puuttuu, niitä ei ole pidetty tai ne ovat puhtaaksi kirjoittamatta. Ymmärrettävästi pöytäkirjat saattavat myös vaieta – erityisesti niistä asioista, jotka ovat olleet aikalaisille niin selviä, ettei niistä ole tarvinnut mainita pöytäkirjoissa. Tällöin käytän tulkinnan apuna tutkimuskirjallisuutta.

Mainitusta syystä turvaudun lisäksi osakuntien muuhun arkistomateriaaliin kuten toimintakertomuksiin ja kirjeenvaihtoon. Kirjeenvaihto sisältää satunnaisesti myös pakolaisvirolaisten lähettämiä erilaisia omia julkaisuja. Lisäksi PPO:ssa on ollut käytössä eräänlainen kirjallinen foorumi ja vieraskirja, *Poimio*, jossa on käyty myös osakunnan sisäistä keskustelua. Arkistomateriaaleille on ominaista lievä kaoottisuus: kirjeenvaihdosta saattaa löytyä otteita pöytäkirjoista sekä eri tahoille lähetettyjä talousarvioita ynnä muita selostuksia. Samaten osakuntien arkistokokonaisuuksissa saattaa olla alun perin erilaisten yhteistyöorganisaatioiden (kuten muiden osakuntien, Pohjalaisen valtuuskunnan²⁵ tai Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan) aineistoja, joita jälkimmäiset ovat lähettäneet osakunnille.

Arkistolähteiden lisäksi käytän osakuntien lehtiä. Lehtiaineistoa leimaa samanlainen lievä kaoottisuus kuin arkistomateriaalia. Välillä lehtiä ei julkaistu tai julkaisuvälit vaihtelivat, vuosikymmenten aikana lehtien laajuus ja sisältö muuttuivat puhtaasta tiedotuslehdestä kulttuurilehden kautta aina yhteiskunnallisen keskustelun foorumiin tai johonkin näiden välimaastoon. Myös osakuntien väliset erot lehtien sisällön ja laajuuden suhteen ovat merkittävät. Tutkimuksen kannalta merkittävimmiksi osakuntien lehdiksi muodostuivat PPO:n *Kaira*, pohjalaisten osakuntien yhteinen lehti *Ostrobotnia*, jota tosin ei julkaistu vuosina 1961–1968 sekä SatO:n *Karhunkierros*. Sen sijaan VSO:lla ja ViO:lla ei ollut omaa lehteä ollenkaan ennen 1980-lukua. Osakuntien lehtien lisäksi muita hyödyntämäni lehtiä ovat *Helsingin Sanomat*, *Suomen Kuvalehti*, *Kaltio* ja *Ylioppilaslehti*, tosin valikoidusti. Valikoinnin perusteet ovat samat kuin pöytäkirja-aineiston. Kaiken

²⁵ Pohjalainen valtuuskunta (PV) on pohjalaisten osakuntien yhteistyöelin, eräänlainen katto-organisaatio.

kaikkiaan tutkimuksen kannalta relevanttia aineistoa on hyvin paljon, mutta varsinaiset aineistosta nousevat lähteet ovat hajanaisia.

Pakolaisvirolaisesta näkökulmasta aineistonani ovat näiden erilaiset juhla- tai muut vastaavat julkaisut, joita löytyy melko kattavasti Tuglas-seuran ylläpitämästä Baltia-kirjastosta. Erittäin arvokas lähde on *Eesti Üliõpilaste Selts paguluses* -teos (jatkossa *EÜS paguluses*). Vuonna 1979 toimitettu teos on käytännössä yhteenveto kaikkien EÜS:n eri osastojen ja vanhempainneuvoston²⁶ pöytäkirjoista vuoteen 1978 asti, ja se on kirjoitettu nimenomaan historiantutkijoita ja historiallisen tiedon koontia ajatellen.²⁷ Teos rajautuu tosin vain yhteen pakolaisvirolaiseen ylioppilasorganisaatioon. Pakolaisvirolaisten järjestöjen arkistoja en ole voinut käyttää resurssisyistä eivätkä kyisesiset arkistot ole järjestöjen ulkopuolisten henkilöiden vapaasti tutkittavissa. Toisaalta pakolaisjärjestöjen arkistoaineiston käyttö ei ole välttämätöntä tämän työn tutkimusongelman ratkaisemisen kannalta.

Järjestöjen välisessä yhteydenpidossa kukin osapuoli käytti usein omaa äidinkieltään, varsinkin 1950- ja 1960-luvuilla. Tämän jälkeen ruotsin kielen käyttö yhteydenpidossa näyttää yleistyneen ja satunnaisesti kirjeet olivat myös englanniksi tai molemmin puolin suomeksi. Niin ollen kirjeet ja muu aineisto ovat viroksi, suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Samoin osa tutkimuskirjallisuudesta ja muusta lähdeaineistosta on vironkielistä. Suomennokset ovat poikkeuksetta minun tekemiäni, ja otan täyden vastuun mahdollisista käännösvirheistä. Alun perin erikielisten tekstien suomentamisesta on yksilöity merkintä lähdeviitteessä.

Tutkielmassani käytän Virosta johdonmukaisesti nimeä *Viro* enkä *Eesti*. Jälkimmäinen oli Viron yleinen nimitys kylmän sodan aikana, ja tutkimassani aikalaisaineistossa Virosta ja virolaisista käytetään lähes poikkeuksetta sanoja *Eesti* ja *eestiläinen*. Ratkaisuni käyttää *Viro*-sanaa perustuu Kotimaisten kielten keskuksen suositukseen ja vallitsevaan tutkimuskäytäntöön, sillä tutkimuskirjallisuudessa Viroon viitataan nimenomaan *Virolla*.

Länteen paenneista virolaisista tutkimuskirjallisuudessa ei näytä olevan käytössä mitään vakiintunutta termiä. Laura Kolbe puhuu sekä "eestiläisistä pakolaisista", "pakolaisosakunnista" että "virolaisista".²⁸ Heikki Roiko-Jokela puhuu johdonmukaisemmin "pakolaisvirolaisista", kun taas Mati Graf ja Heikki Roiko-Jokela yhdessä "ulkovirolaisista" ja "emigranttivirolaisista".²⁹ Heikki Rausmaa käyttää termejä "pakolaisvirolaiset" ja "ulkovirolaiset", ja jälkimmäistä käyttää johdonmukaisesti myös Heikki Olavi Kallio.³⁰ Omassa tutkielmassani käytän sanaa "pakolaisvirolaiset", sillä se on yleinen ja toisaalta myös tuoreimmassa

²⁶ *Vanematenõukogu*, EÜS:n eri maiden osastoja yhdistävä elin. Vanhempainneuvosto kiersi osastojen välillä. Tarkasteltavana ajanjaksona vanhempainneuvosto oli Ruotsissa 1950–1960, Yhdysvalloissa 1961–1965, Kanadassa 1966–1970 ja taas Ruotsissa 1971–1975. Katso lisää *EÜS paguluses* 1979.

²⁷ *EÜS paguluses* 1979, 8.

²⁸ Kolbe 1996, 80–82.

²⁹ Roiko-Jokela 2007; Graf & Roiko-Jokela 2004.

³⁰ Rausmaa 2007; Kallio 2004.

tutkimuksessa esiintyvä termi. Tilanteissa, joissa en käytä tätä nimenomaista sanaa, käy kuitenkin selvästi ilmi, että tarkoitan juuri pakolaisvirolaisia.

Tutkielmani koostuu viidestä luvusta, jotka rakentuvat eri teemojen ympärille. En siis pyri tarkastelemaan tapahtumia kronologisesti tai osakunta kerrallaan, vaan luon tutkimusongelman perusteella synteessin. Taustoittavassa luvussa (luku 2) tarkastelen suhteita pakolaisvirolaisiin osakuntien muiden kansainvälisten suhteiden näkökulmasta ja esittelen suhteiden uudelleenmuodostumisen prosessin toisen maailmansodan jälkeen. Nämä näkökulmat ovat oleellisia, jotta voidaan toisaalta ymmärtää suhteiden luonnetta ja sisältöä sekä toisaalta hahmottaa miten merkittävässä roolissa suhteet olivat osakunnissa. Lisäksi tarkastelen lyhyesti suhteiden merkitystä pakolaisvirolaisille. Toisenkin osapuolen tunteminen ja tavoitteiden hahmottaminen on oleellista arvioitaessa suhteita kokonaisvaltaisesti.

Taustoittavan luvun jälkeen alkaa varsinainen käsittelyosuus (luvut 3–6.). Lähtökohtana ei ole ollut aikaisempi tutkimus, vaan induktiivinen analyysi, jossa aineistoa on tarkasteltu yksityiskohtaisesti ja havainnot on pelkistetty ja teemoiteltu.³¹ Lähteiden analyysin perusteella olen muodostanut laadulliselle analyysille ominaiseen tapaan eräänlaisen yleistyksen tai käsitteellistyksen. Luvuissa 3, 4 ja 5 olen jäsennellyt kolme aikalaislähteissä toistuvaa teemaa, jotka kaikki vaikuttivat pakolaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön ja aiheuttivat monissa osakunnissa suhteiden hiipumisen tai katkaisemisen. Kyseinen teemoittelu on tulkinta ja siten jo yksi tutkimustulos. Poliittista ulottuvuutta ja puolueettomuuspyrkimystä käsitellään luvussa 3, ideologista muutosta ja idänsuhteiden tavoittelua käsitellään neljännessä luvussa ja käytännön syiden teemaa luvussa 5. Näissä kolmessa luvussa suhteutan tutkimuksen havainnot osaksi laajempaa kokonaisuutta tutkimuskirjallisuuden avulla. Näin hahmottuu konteksti, jossa osakuntien tekemät ratkaisut syntyivät.

Viimeisessä käsittelyluvussa siirrytään edellä muodostetun kontekstin ja osakuntien toiminnan välistä suhdetta pohtivaan tarkasteluun. Aluksi esittelen tapahtumahistorian kautta osakuntien erilaisen toiminnan. Osakuntien erilainen toiminta samalaisessa kontekstissa synnyttää jännitteen, jota luvun lopussa pyrin erittelemään. Tavoitteena on löytää ymmärtämisen välineitä ja syitä sille, miksi osakuntien ratkaisut poikkesivat toisistaan merkittävästi samanlaisesta kontekstista huolimatta.

Loppuluvussa esitän työn aikana havaitsemiani laajempia kylmää sotaa käsittelevään historiankirjoitukseen liittyviä huomioita ja pohdin tämän työn antia 1960- ja 1970-lukua koskevassa historiankirjoituksessa erityisesti suomettumisen ja liike-käsitteen kannalta.

³¹ Ks. laadullisen tutkimuksen tyypillisistä piirteistä Hirsjärvi et al 2013, 164.

2. Osakunnat ja virolaiset ystävyysjärjestöt

2.1 Suhteiden solmiminen ja muodot toisen maailmansodan jälkeen

Osakuntien ja virolaisten ylioppilasjärjestöjen yhteydet alkoivat palautua vähitellen 1950-luvulla. Tosin verrattuna aikaisempaan, virolaiset järjestöt toimivat nyt muualla kuin Virossa, joten osakuntien yhteydet muodostuivatkin yleensä Ruotsissa, mutta myös Kanadassa ja Yhdysvalloissa toimiviin vanhoihin ylioppilasjärjestöihin. Kanssakäyminen alkoi helpottua 1950-luvulla, kun pakolaisvirolaiset alkoivat saada Ruotsin tai jonkun muun maan kansalaisuuden. Neuvostoliitto oli julistanut valloittamiensa alueiden kansalaiset Neuvostoliiton kansalaisiksi ja painosti länsivaltoja palauttamaan pakolaiset Neuvostoliittoon Jaltan sopimuksen mukaisesti. Virosta paenneita pakolaisia olisi Suomessa pidetty Neuvostoliiton kansalaisina, mikä olisi tarkoittanut, että saapuminen Suomeen olisi mahdollisesti johtanut karkottamiseen Neuvostoliittoon. Sodan jälkeen joitakin virolaisia luovutettiin Suomesta Neuvostoliittoon. Ehkä tunnetuimmat luovutetut olivat jatkosodassa vapaaehtoisena Suomen Armeijan JR 200:n riveissä taistelleet 13 virolaissotilasta. Heistä useimmat olivat asettuneet pysyvästi Suomeen, avioituneet suomalaisnaisten kanssa ja perustaneet perheen, kun heidät vuonna 1948 luovutettiin Neuvostoliittoon.³² Huomiota herätti myös Jaan Treialin ja Artur Löökesen tapaus. Jälkimmäiset pakenivat yhdessä vuonna 1949 Karjalan kautta Suomeen piileskeltyään sitä ennen viisi vuotta metsäveljinä Virossa. Suomi palautti Löökesen Neuvostoliittoon, jossa tämä teloitettiin heinäkuussa 1950. Treialin palauttamisen oli estänyt hänen sairastumisensa, johon hän lopulta kuoli Helsingissä vuonna 1951. Treialin, Löökesen ja virolaissotilaiden kohtalo oli yleisesti tunnettu pakolaisvirolaisten keskuudessa ja ilmeisesti aiheutti epäluottamusta Suomea kohtaan³³.

Ensimmäiset yhteydet Ruotsissa toimiviin pakolaisvirolaisiin syntyivät jo 1940-luvulla ainakin VSO:ssa ja SavO:ssa. VSO:n ystävyysjärjestö Rotalia oli vuosina 1943–1944 toiminut Suomessa ennen jäsenten siirtymistä Ruotsiin. Yhteydenpito jatkui: Rotalia lähetti kirjallisia tervehdyksiä ja kahvipaketteja, ja VSO:n senioreja osallistui Rotalian juhliin ja kokouksiin Tukholmassa vuonna 1948. Kanssakäyminen osakunnan ja Rotalian välillä muuttui säännölliseksi vuodesta 1953, jolloin osakunnan kuraattori³⁴ ja Mattila osallistuivat

³² Ks. JR 200:n riveissä taistelleiden virolaisten palauttamisesta esim. Graf & Roiko-Jokela 2004, 26–27.

³³ *Vaba Maa*, 2-3/1961. Pelko Neuvostoliittoon palauttamisesta oli osittainen syy, miksi myös Ruotsiin paenneet virolaiset jatkoivat pakomatkaansa mahdollisuuksien mukaan Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan. Neuvostoliitto katsoi vuonna 1940 Neuvostoliittoon liittyneiden valtioiden asukkaiden olevan Neuvostoliiton kansalaisia ja vaati näiden palauttamista Neuvostoliittoon Jaltan sopimuksen mukaisesti. Ruotsi palauttikin Neuvostoliiton painostamana vuonna 1946 tuhansia saksalaisia, 139 latvialaista ja 7 virolaista, yleensä palautettujen oman tahdon vastaisesti. Jo sitä ennen Ruotsi oli Neuvostoliiton vaatimusten mukaisesti palauttanut balttilaisia sotilaita vuonna 1945. Ks. tarkemmin pakolaisten palauttamisesta ja Neuvostoliiton aktiivisuudesta Jürjö 1996, 7–24.

³⁴ Kuraattori on osakunnan toiminnan johtaja, usein jo maisteriksi valmistunut henkilö.

Rotalian 40-vuotisjuhliin ja osakunta päätti laskea seppeleen Viron Tasavallan viimeisen virkaa tekevän presidentin Jüri Uluotsan haudalle Tukholmassa.³⁵

SavO:lla oli ollut tervehdystenvaihtoa Estican ja Indlan Tukholman osastojen kanssa. Osakunta osallistui Estican tilaisuuteen vuonna 1947 ja sai samana vuonna Esticalta runsaan sokeri- ja kahvilähetyksen. Vuoden 1949 keväällä Savolaisen osakunnan laulajat teki Ruotsiin Värmlands Nationin luo esiintymismatkan. Samalla matkalla oli tarkoitus vieraillla myös Tukholmassa Estican järjestämässä heimoillassa. Matkanjohtaja Martti Ruutu ja osakunnan kuraattori päättivät yllättäen olla osallistumatta heimoiltaan ulkoministeriöstä tulleen sähkeen takia. Ilmeisesti ulkoministeriö ilmaisi, että tällainen yhteydenpito pakolaisvirolaisiin ei olisi suotavaa ulko- ja sisäpoliittinen tilanne huomioon ottaen. Ruutu ja Lohivuori ovat myöhemmin pitäneet päätöstään hieman liioiteltuna, mutta vuoden 1949 tilanteessa se tuntui heistä oikealta ratkaisulta.³⁶

Pohjalaisten osakuntien yhteydenpito Ruotsiin paenneisiin virolaisiin alkoi 1950-luvulla. Vuonna 1953 tuli kuluneeksi 25 vuotta ystävyysliiton solmimisesta EÜS:n kanssa, jolloin EPO:n ja PPO:n kuraattorit lähettivät osakuntiensa puolesta onnittelusähkeen Ruotin EÜS:läisille. Jo seuraavana vuonna PPO ja EPO päättivät kustantaa ensimmäisen stipendiaatin Helsinkiin. Aloite tähän tuli EPO:n entisiltä jäseniltä Kustaa Vilkunalta ja Toivo Vuorelalta, jotka ehdottivat pakolaisvirolaisen Aime Luhtin³⁷ kustantamista muutamaksi kuukaudeksi Helsinkiin kevääksi 1955. Osakunta suostui ehdotukseen heti. Vielä jouluna 1954 osakuntien edustajat matkustivat Tukholmaan ja sopivat alustavasti virallisesta yhteistyöstä järjestöjen välillä. Vain kahden kuukauden kuluttua, helmikuussa 1955, Aime Luht saapui Helsinkiin. Maaliskuussa EÜS:läisiä vieraili EPO:n vuosijuhlilla Helsingissä ja huhtikuussa pohjalaiset vierailivat EÜS:n vuosijuhlilla Tukholmassa.³⁸ Näin yhteistyö alkoi hyvin ripeästi, minkä voi tulkita tarkoittavan, että yhteistyöhön suhtauduttiin yksimielisen positiivisesti.

Ensimmäinen pohjalaisten vuosijuhlavierailu tapahtui maaliskuussa 1955, kun muutamia EÜS:läisiä vieraili EPO:n vuosijuhlissa. Pohjalaisten osakuntien yhteinen lehti *Ostrobotnia* raportoi juhlista pitkäkösti ja kertoi pakolaisvirolaisista vieraista positiiviseen sävyyn:

Tällä kertaa oli kysymyksessä sikäli ainutlaatuinen tilaisuus, että 16 vuoden tauon jälkeen nähtiin joukossa eestiläisiä veljiä Pohjanlahden toiselta puolen. Osakuntamme kunniajäsen tulkitsi varmaankin hyvin mukana olleiden tunteita ja ajatuksia eestiläisille vieraille kohdistamissaan sanoissa. Hän sanoi iloitsevansa ja olevansa ylpeä siitä, että

³⁵ Kolbe 1993, 551. Lisäksi VSO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 19.10.1953, VSO:Ca35. Ylioppilas Mattilan etunimeä ei valitettavasti mainita pöytäkirjassa. Jüri Uluots oli Viron pääministerinä virkaa tekevä presidentti vuodesta 1940, pakeni Neuvostoliiton miehitystä vuonna 1944 Ruotsiin, jossa kuoli vuonna 1945. Hänet haudattiin Tukholmaan ja uudelleen Viroon vuonna 2008.

³⁶ Kolbe 1993, 551; Kokkonen 2004, 262–263.

³⁷ Aime Luht ei ollut EÜS:n jäsen. Ilmeisesti Vilkun ja Vuorelan ehdotus on jossakin vaiheessa osakunnassa muuttunut tarkoittamaan nimenomaan stipendia yhdelle EÜS:läiselle.

³⁸ Pohtola 1958, 364–366.

eestiläiset ovat entisellä tarmollaan jatkaneet toimintaansa kaikilla henkisen elämän aloilla ja ovat vieraassa ympäristössä, uudessa isänmaassaan saavuttaneet suosion ja tunnustusta.³⁹

Tämän jälkeen vierailu vuosijuhlilla näyttää jatkuneen säännöllisesti. EÜS:n edustajia vieraili PPO:n vuosijuhlilla maaliskuussa ja EPO:n vuosijuhlilla helmikuussa. Pohjalaisia edustajia vieraili taas EÜS:n vuosijuhlilla huhtikuussa.⁴⁰ Vuosijuhlista raportoitiin yleensä myös osakuntien yhteisessä lehdessä *Ostrobotniassa*, toisinaan jopa *Ylioppilaslehdessä*, ja usein vuosijuhlakirjoitukset sisälsivät maininnan ”pakolaiseestiläisistä” vieraista.⁴¹

Vuoteen 1964 mennessä kaikilla Helsingin yliopiston suomenkielisillä osakunnilla oli säännölliset suhteet pakolaisvirolaiseen ystävyysjärjestöön. Useimmat ystävyysuhteet olivat saaneet alkuunsa jo ennen toista maailmansotaa, mutta sodan jälkeen solmittiin myös täysin uusia yhteyksiä kolmessa osakunnassa.

SatO:lla oli vanhana ystävyysjärjestönä EYS Veljesto. Yhteys muodostui uudelleen, kun kuraattori Timo Kylliäinen vieraili Veljeston vuosijuhlassa 1958. Sen jälkeen osakunnasta oltiin yhteydessä Julius Mägisteeseen joka vieraili vielä saman vuoden joulukuussa osakunnan itsenäisyyspäiväjuhlassa neuvottelemassa yhteistyöstä.⁴² Vuonna 1962 osakunta solmi täysin uudet suhteet korporaatio Raimlaan. Pöytäkirja-aineistosta ei käy ilmi, mistä tällainen idea oli saanut alkuunsa ja miksi näin toimittiin. Osakunnassa järjestettiin vuoden 1961 lopulla sopimuksen allekirjoitustilaisuus, johon osallistui nimekkäitä henkilöitä, kuten entinen pääministeri, silloinen Helsingin yliopiston rehtori Edwin Linkomies.⁴³ Seuraavasta vuodesta eteenpäin osakunnan yhteydenpito näyttääkin keskittyvän Raimlaan eikä enää Veljestöön.⁴⁴

Samoin ViO:lla oli sodan jälkeen muodostunut uusi ystävyysjärjestö nimeltään *Eesti Üliõpilaskond Lundis* (EÜL, suom. Viron ylioppilaskunta Lundissa). Kyseessä on ylioppilaskunta, ei siis selts tai korporaatio. Pöytäkirja-aineiston perusteella yhteydet EÜL:iin olivat tiiviimmät kuin osakunnan vanhempaan ystävyysjärjestöön Reveliaan. Reveliasta mainitaan vain kirjallisten tervehdysten lähettäminen⁴⁵, kun taas EÜL:n kanssa on vuosijuhlaedustusta 1960-luvun puolivälissä:

³⁹ 'EPO juhli maaliskuussa', *Ostrobonia* 2/1955.

⁴⁰ EPO:n ja PPO:n arkistot, KK.

⁴¹ Katso esim. *Ostrobatnia* 2/55, 1/56; YL 33/64.

⁴² SatO:n varsinaisten kokousten pöytäkirjat 7.10.1958, 14.10.1958 ja 18.11.1958 sekä toimintakertomus vuodelta 1958. SatO:Ba48.

⁴³ *Üliõpilasselts Raimla* 1972, 60; ks. myös kuva sivulla 59.

⁴⁴ SatO varsinaisten kokousten pöytäkirjat 17.10.1961, 7.11.1961 ja 20.3.1962. SatO:Ba51, KK.

⁴⁵ Revelian kirje ViO:lle 20.10.1965 ja 4.3.1966, kummatkin on lähettänyt Harald Raudsepp Revelian puolesta. ViO:Ca1.46, KK.

C.Arvi Lind kiitti saatuaan edustaa Osakuntaa Lundissa Eesti Üliopilaskond Lundisin vuosijuhlassa. Hän kertoo käyneensä matkalla mielenkiintoisia keskusteluja tiedettä, taidetta ja politiikkaa sivuavista aiheista.⁴⁶

EÜL ilmeisesti ruotsinsi nimensä 1960-luvun loppupuolella, sillä vuodesta 1970 alkaen osakunnan pöytäkirjoissa viitataan Lundissa toimivaan Estniska Sudentföreningeniin. Tuolloin ei enää esiinny viitteitä EÜL:iin.⁴⁷

KyO solmi vuonna 1962 ystävyyssopimuksen *Uppsala Eesti Üliopilaskond*'in kanssa (UEÜ). Kyseessä oli Uppsalan yliopiston virolainen ylioppilaskunta eikä siis selts tai korporaatio.⁴⁸ Ystävyyssopimuksen sanamuoto vahvistettiin osakunnan kokouksessa 6.2.1962 ja se allekirjoitettiin UEÜ:n juhlissa Ruotsissa huhtikuussa 1962.⁴⁹ Solmittua sopimusta toteutettiin vuoteen 1968 asti lähettämällä säännöllisesti edustajia toistensa juhliin ja erilaisiin muihin tapahtumiin. Mielenkiintoista on, että vuonna 1963 osakunnan vuosijuhliin saapuneet UEÜ:n edustajat päätettiin lähettää osakunnan edustajiksi Suomen Kulttuurirahaston vuosijuhliin ja lisäksi osakunnalta lähetettiin tilaisuuteen kaksi suomalaista airutta⁵⁰.

Keskeinen huomio SatO:n, ViO:n ja KyO:n uusista suhteista on, että vielä 1960-luvun alussa uusien suhteiden solmiminen pakolaisvirolaisiin ylioppilasorganisaatioihin oli mahdollista sekä käytännössä, mutta myös ideologisesti ja poliittisesti. Näyttäisi siltä, että suhteet muodostuivat muutamassa vuodessa pysyviksi ja niissä toistui vuosittain samat vierailut. Suhteita pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin hoidettiin ”lähinnä juhlimalla eli lähettämällä edustajiaan näiden korporaatioden juhliin ja kutsumalla ja kestitsemällä niiden edustajia omissa vuosijuhlissamme”.⁵¹ Yleensä osakunta kustansi edustamaan lähteneiden matkat tai ainakin tuki matkaa ja vastaanottava taho vastasi muutoin ylläpidosta. Siinä mielessä osakunnan edustaminen oli suhteellisen edullinen tapa päästä ulkomaille.

Jotkut osakunnat kustansivat yksin tai yhdessä vuosittain stipendin pakolaisvirolaiselle ylioppilaalle. Tällaisia osakuntia olivat ainakin EPO ja PPO, jotka kustansivat yhteisen koko lukuvuoden mittaisen stipendin. Viikunan ja Vuorelan sysäyksestä käynnistynyt yhden stipendin kustantaminen pakolaisvirolaiselle näyttää jatkuneen systemaattisesti, ja stipendi oli vuoteen 1963 mennessä vakiintunut koko lukuvuoden kestäväksi yhdeksän kuukauden stipendiksi.⁵² HO kustansi useamman lukuvuoden mittaisen stipendin ja VSO kustansi stipendin satunnaisesti. Muiden osakuntien mahdollisten stipendien pituus vaihteli lukuvuoden ja yhden

⁴⁶ ViO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 13.4.1965. ViO:Ca1.45, KK. ”C” viittaa ylioppilaaseen (lat. *civis*). Osakuntien pöytäkirjoihin oli ainakin vielä 1960-luvulla usein tapana merkitä henkilön asema.

⁴⁷ ViO:n neuvoston kokouksen pöytäkirja 4.4.1970 ja osakunnan varsinaisen kokouksen pöytäkirja 12.5.1970. ViO:Ca1.53, KK.

⁴⁸ Kangro 1976, 193.

⁴⁹ KyO:n varsinaisten kokousten pöytäkirjat 5.2.1962 ja 3.4.1962. KyO:Ba17, KK.

⁵⁰ KyO:n varsinaisen kokousten pöytäkirjat 12.2.1963 ja 27.2.1963. KyO:Ba17, KK.

⁵¹ KO, toimintakertomus lukuvuodelta 1969–1970, s. 5. KO:Ca60, KK.

⁵² PPO:n kirje Suomen ylioppilaskuntien liitolle 11.2.1963. PPO:Fa1.27, KK.

viikon välillä. Myös pakolaisvirolaiset järjestöt kutsuivat suomalaisia vieraikseen kesäisin Gimon kartanossa Ruotsissa pidettävään virolaiseen kesäyliopistoon. Pakolaisvirolaisia osallistui myös osakuntien erilaisiin kotiseuturetteihin, kansainvälisiin viikkoihin ja muihin perinteisiin juhliin.

Ennen toista maailmansotaa oli vietetty myös suomalais-virolaisia ylioppilaspäiviä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan ja Tarton ylioppilaiden välillä. Ylioppilaspäivät kestivät useita päiviä, ja niitä vietettiin vuorotellen joko Virossa tai Suomessa. Kyseessä oli massatapahtuma, johon kuului sekä valtuutettujen neuvottelua mutta myös vapaamuotoisempaa seurustelua, kuten illanviettoja ja tanssiaisia, joita myös osakunnat ja virolaiset järjestöt järjestivät. Laaja osallistuminen merkitsi sitä, ettei suomalais-virolainen yhteistyö jäänyt vain ylioppilaseliitin harrastukseksi, vaan mahdollisti varsin laajalle ulottuvan toisen osapuolen tuntemuksen sekä lukuisten henkilökohtaisten suhteiden solmimisen.⁵³

Sodan jälkeen mitään vastaavaa laajaa ylioppilasjoukkoa liikuttanutta yhteydenpitoa ei enää esiintynyt, joten voisi ajatella, että sodan jälkeen osakuntien suhteet seltsihin ja korporaatioihin olivat luonteeltaan paljon enemmän osakunnan virkailijoiden⁵⁴ harrastuneisuutta. Tätä käsitystä tukee myös vuonna 1978 julkaistun HO:n historian tekijä Seppo Kuusisto, jonka mukaan 1960-luvulla:

Selkeiden päämäärien puuttuessa virallisesta vierailuvaihdosta oli tullut tapa palkita virkailijoita. [...] osakunta-ansiot asetettiin ratkaiseviksi perusteiksi hämäläisedustajien valinnassa.⁵⁵

Lukumääräisesti ajatellen vierailijanvaihdot vuosijuhlien ja muiden juhlien yhteydessä sekä stipendiaattivaihdot eivät liikuttaneet isoja ylioppilasjoukkoja. Siten suhteet ja pakolaisvirolaiset ylioppilaat ylipäätään jäivät valtaosalle osakuntalaisista varsin vieraaksi. Tällä voi osaltaan olla vaikutusta siihen, miten mielekkäänä tai tärkeänä nähtiin yhteydenpito pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin sekä ylipäätään ulkomaisiin ystävyysjärjestöihin.

Yhteenvetona suhteiden uudelleen muodostuminen näyttää olleen nopeaa sen jälkeen kun ensimmäiset askeleet siihen suuntaan oli otettu. 1950-luvun lopulla voidaan puhua suhteiden renessanssista: 1920- ja 1930-lukujen yhteistyö osakuntien ja virolaisten seltsien ja korporaatioiden, vanhojen heimoveljien, välillä oli herännyt eloon ja saavuttanut verraten vakiintuneet puitteet: säännölliset vierailut toisten juhlissa sekä pidempiaikaiset stipendiaatit joidenkin osakuntien kohdalla. Kuitenkaan renessanssi ei ollut täydellinen verrattuna aikaisempaan. Suhteet suomalaisten ja virolaisten ylioppilaiden välillä eivät liikuttaneet läheskään niin laajoja joukkoja kuin ennen toista maailmansotaa.

⁵³ Katso lisää Helsingin ja Tarton ylioppilassuhteista ennen sotaa Sepp 1992.

⁵⁴ Osakuntien eri tehtävissä olevia henkilöitä kutsutaan virkailijoiksi. Tehtäviä eli virkoja ovat esimerkiksi kuraattori, taloudenhoitaja, isäntä ja emäntä, sihteeri ja ulkoasiainvastaava.

⁵⁵ Kuusisto 1978, 274.

2.2 Osakuntien muut kansainväliset suhteet 1960-luvulla

Pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen lisäksi osakunnilla oli 1960-luvulla myös muita ulkomaansuhteita, etupäässä Lundin ja Uppsalan yliopistojen osakuntiin. Pohjoismaat olivat myös HYY:n kansainvälisen oleelliset kohteet vuosikymmen alussa. Ruotsin osalta ylioppilaskunnan ja osakuntien välillä oli käytössä selvä työnjako: HYY keskittyisi pääkaupunkien ylioppilaskuntiin ja Lund ja Uppsala jäivät osakuntien vastuulle.⁵⁶

Kanssakäyminen ruotsalaisten osakuntien kanssa oli sisällöllisesti samanlaista kuin virolaisten pakolaisylioppilaiden: vierailtiin toisen juhlissa ja erilaisissa tilaisuuksissa, vastavuoroisesti kustannettiin eripituisia stipendejä ja pidettiin yhteyttä kirjeitse. Näilläkään suhteilla ei ollut massaluonnetta, sillä ne eivät liikuttaneet suurempia ylioppilasryhmiä 1920- ja 1930-lukujen heimoyhteistyön tapaan. Suhteet olivat luonteeltaan täysin epäpoliittisia. Alkuvuonna 1965 pidettiin jonkinlainen osakuntatyön seminaari, joihin osallistui useita osakuntia. Seminaarissa käsiteltiin myös ulkosuhteita ja KO:n edustaja Pentti Rissanen esitteli sen tuotoksia:

Tärkeimpiä muotoja ovat ekskursion ja stipendien vaihto, tavallisimmin ruotsalaisten sekä eestiläispakolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa. Kumpaakin toimintamuotoa olisi syytä kehittää ja laajentaa.⁵⁷

Näin ollen yhteydenpito pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin oli 1960-luvulla merkittävässä roolissa osakuntien ulkosuhdetoiminnassa. Virolaisen stipendin kustantaminen oli 1960-luvulla EPO:n ja PPO:n suurimpia ja samalla ainoita panostuksia ulkosuhdetoimintaan. Nimittäin pakolaisvirolaisen stipendiaatin ja juhluvierailujen lisäksi osakunnilla oli suhteita vielä Norrlands Nationiin Uppsalassa. Yhteydenpito Norrlands Nationiin tarkoitti juhluvierailujen lisäksi kahden viikon pituista stipendiaattienvaihtoa keväisin. Muita ulkomaansuhteita ei ainakaan vielä vuonna 1963 ollut olemassa eikä suunnitteilla.⁵⁸ Täten yhteydenpito pakolaisvirolaisiin oli EPO:n ja PPO:n merkittävin ulkosuhdetoiminta 1960-luvun alussa.

ESO:lla oli tiiviimpiä yhteyksiä Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan. Näiden lisäksi ESO:lla oli 1960-luvun puolivälissä yhteydenpitoa Mainziin, jonne ainakin vuonna 1963 sai lähettää edustajan ja jonka edustajia kutsuttiin ESO:n vuosijuhliin.⁵⁹ Pöytäkirja-aineiston perusteella näiden suhteiden pysyvyyttä ei ole mahdollista arvioida. Vuonna 1965 ESO lähetti edustajiaan Puolaan Lubliniin. Ilmeisesti matkalle halukkaita oli paljon, sillä ESO tiedusteli voisiko se lähettää omakustanteisesti enemmänkin kuin kutsutut kolme edustajaa. Matkan jälkeen

⁵⁶ Kolbe 1996, 63–64.

⁵⁷ KO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 15.2.1965, KO:Ca53–54, KK.

⁵⁸ PPO:n kirje Suomen ylioppilaskuntien liitolle 11.2.1963. PPO:Fa1.27, KK.

⁵⁹ ESO:n hallituksen kokousten pöytäkirjat 13.5.1963 ja 11.9.1964. ESO:Cd10, KK.

mietittiin suhteiden tiivistämistä, sillä puolalaiset olivat olleet siitä erityisen kiinnostuneita.⁶⁰ SatO:ssa oli vuosikymmen vaihtuessa ulkomaisia suhteita vain ruotsalaiseen osakuntaan.⁶¹

KyO:lla oli yhteyksiä ystävyyskorporaatio Fraternitas Tartuensiksen lisäksi Ruotsiin Kalmar Nationiin ja aina 1960-luvun puoliväliin asti myös Länsi-Berliiniin. Näistä yhteydenpito jatkui 1970-luvulla vain ruotsalaisen osakunnan kanssa.⁶² SavO:lla oli vuonna 1964 suhteita myös Länsi-Saksaan:

Ulkoasiainsihteri Arto Mansala kertoi, että osakunnalla on tällä hetkellä suhteet seuraaviin ulkomaisiin järjestöihin: Fraternitas Estica, Värmlands Nation Uppsala, Värmlands Nation Lund ja WUS-Kiel komitee. Lisäksi on ollut suhteet Eestiläisen Indlan kanssa joka nyt ei enää toimi. Osakunnan suhteet ovat olleet lähinnä edustajien vaihtoa eri tilaisuuksiin. Lisäksi olemme vaihtaneet stipendiaatteja Uppsalan ja Kielin kanssa. Erittäin merkittäväksi on muodostunut jalkapallojoukkueiden vaihto Uppsalan Värmlads Nationin kanssa.⁶³

WUS tarkoittaa World University Serviceä, jonka kanssa osakunnalla oli yhden kuukauden pituinen stipendiaatinvaihto kerran lukuvuodessa ainakin vuosina 1963–1966.⁶⁴

Osaltaan kansainvälisten suhteiden vähäisyyttä selittää myös se, että osakuntia vastaavia organisaatioita ei Suomen ja Ruotsin lisäksi ollut muualla maailmassa. Tämän tiedostaminen aikalaisten keskuudessa käy ilmi tutkimusaineistossa ainakin kahden osakunnan osalta. SatO:n ulkoasiainsihteri Tapani Kontula kirjoittaa osakunnan lehdessä vuonna 1966:

Toiseksi valtuutti osakunta minut tutkimaan mahdollisuuksia uusien kansainvälisten suhteiden solmimiseen Pohjoismaihin ja Puolaan. Tämä tehtävä olikin huomattavasti vaikeampi kuin matkustaminen Tuusulaan. On nimittäin huomattava, että osakuntaamme vastaavat ylioppilaskorporaatiot täysin puuttuvat muualta maailmasta Ruotsia lukuunottamatta.⁶⁵

Vuotta aikaisemmin HO:n uudistamistoimikunta toteaa vastaavien organisaatioiden puuttumisen ja lisäksi erittelee tarkemmin uusien yhteistyötahojen löytämiseen liittyviä vaikeuksia:

Länsi-Euroopassa on vaikeutena löytää vastaavia korporaatioita – Burschenschaftien ja osakuntien sukulaisuus on varsin kaukaista. Kielivaikeudet taas tulevat esiin Ranskan ja Euroopan pikkuvaltioiden kohdalla.⁶⁶

⁶⁰ ESO:n hallituksen kokousten pöytäkirjat 11.3.1966 ja 11.–12.11.1966. ESO:Cd.11a, KK.

⁶¹ SatO, pöytäkirjat ha kirjeenvaihto 1969–1970. SatO:Ba57.

⁶² Vasara 1982, 77.

⁶³ SavO:n osakuntaneuvoston pöytäkirja 24.1.1964. SavO:Sb1.3.

⁶⁴ SavO:n osakuntaneuvoston pöytäkirjat 22.3.1963, 13.4.1964 ja 16.4.1966. SavO:Cb1.3.

⁶⁵ *Karhunkierros* 5/1966.

⁶⁶ HO, Uudistamistoimikunnan välimietintö 1965, toinen osa, s. 5. DIIb3, HO:n arkisto.

HO:n uudistamistoimikunnan välimietinnössä vuodelta 1965 ruoditaan osakunnan toimintaa perusteellisesti ja ulkosuhteiden analyysi on jopa yllättävän kattavaa ja perehtynyttä muiden osakuntien aineistoon verrattuna. Oman käsittelynsä saavat pakolaissuhteet, mahdolliset uudet ystävyysliitot, epäviralliset yhteydet ulkomaille sekä osakuntalaisten ja Helsingissä vierailevien ulkomaalaisten keskinäisen kosketuksen lisääminen.⁶⁷

Aiemmin kuvailin, miten yhteydenpito pakolaisvirolaisiin kosketti käytännön tasolla vain muutamia osakunta-aktiiveja. Samaa voi sanoa ylipäätään osakuntien kansainvälisestä toiminnasta 1960-luvulla. Tämä myös tiedostettiin osakunnissa, sitä pidettiin negatiivisena ja siihen tavoiteltiin muutosta. Suurin osa HO:n uudistamistoimikunnan välimietinnön kansainvälisiä suhteita koskevan osan ehdotuksista tähtääkin kosketuksen lisäämiseen. Esimerkiksi vaaditaan siirtymistä muutamien henkilöiden vuosijuhlaedustuksen lähettämisestä ryhmien lähettämiseen. Kosketuksen vähäisyyden selityksenä on yhtäältä varsinaisten (virallisten ja epävirallisten) kontaktien niukkuus, mutta toisaalta myös osakuntalaisten omat asenteet:

Edelleen tulisi tarjota mahdollisimman suurelle osakuntalaismäärälle tilaisuus tutustua vieraisiin esim. järjestämällä teeillan ja siellä tapahtuneen vieraiden esittelyn jälkeen osakuntalaisille tilaisuus jutella vieraiden kanssa yläkerroksissa. Toimikunta toteaa kuitenkin, että tämälapsen toiminnan esteenä tähän asti ei ole ollut niinkään ao. virkailijoiden penseys kuin osakuntalaisten ujous.⁶⁸

Samanlainen ulkomaansuhteiden vähyys ja epämääräisyys vaivasi kansainvälisiä suhteita myös SatO:ssa ja siihen ehdotettiin samalapsia parannuksia kuin HO:ssa, joskin hieman kankeammin ilmaistuna:

Suhteita kehittäessä on pyrittävä pois HYY-keskeisyydestä ja toimittava kaikin mahdollisin keinoin kansainvälisyyden käsitteen konkretisoimiseksi myös kadun ylioppilaan ajatuspiiriä lähellä olevaksi toiminnalliseksi kokonaisuudeksi. Stipendiaattien lähettäminen on vaihdettava suurempiin delegaatioihin ja mahdollisimman monelle on pyrittävä järjestämään tilaisuus kansainvälisten kontaktien ottoon.⁶⁹

Kansainvälistä toimintaa kritisoitiin erityisesti niiden eliittiluonteesta, mikä tarkoitti toiminnan rajoittumista käytännössä vain osakunnan aktiivisimpiin virkailijoihin. Tällä perusteella EPO kieltäytyi lähettämästä lisäedustajaa Pohjalaiselle Valtuuskunnalle (PV) järjestämään pohjalaisten yhteistä kansainvälistä viikkoa vuonna 1970 ja kritisoi PV:n toimintaa sille osoitetussa kirjeessä:

Suurin osa viikon tapahtumista on suunniteltu ainoastaan ulkomaisia vieraita varten (alle 10) sekä osakuntien virallisia edustajia (osakuntaeliitin huippua) varten. Varsinaiset koko jäsenistölle tarkoitetut tilaisuudet vievät vain murto-osan kokonauskustannuksista.⁷⁰

⁶⁷ HO, Uudistamistoimikunnan välimietintö 1965, toinen osa, sivut 4–8. DIIb3, HO:n arkisto.

⁶⁸ HO, uudistamistoimikunnan välimietintö 1965, toinen osa, s. 6. CIIb3, HO:n arkisto.

⁶⁹ SatO, PTT:n mietintö, *Karhunkierros 7/1967*. PTT tulee toimikunnan nimestä: pitkän tähtäimen toimikunta.

⁷⁰ EPO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 26.10.1970, liite kirje PV:lle, allekirjoittanut Kari T. Nukari. EPO:Bc1, KK. Ks.

Tiivistetysti voidaan todeta, että osakuntien ja osakuntalaisten ulkomaansuhteet olivat 1960-luvulla vielä vähäisiä. Osakunnilla oli pakolaisten lisäksi virallisia yhteyksiä vain ruotsalaisiin osakuntiin. Nämä viralliset yhteydet eivät kuitenkaan liikuttaneet laajoja ylioppilasjoukkoja, vaan yleensä jo muutenkin aktiivisia osakuntalaisia.⁷¹ Näin ollen yhteydet pakolaisvirolaisiin käsittivät suhteellisen merkittävän osan osakuntien kansainvälisestä toiminnasta, joskin kansainvälinen toiminta ylipäätään ei ollut osakunnissa mitenkään erityisen näkyvää vielä 1960-luvulla.

2.3 Pakolaisvirolaisten näkökulma

Pakolaisvirolaisille Suomi näyttää olleen niin kulttuuri-identiteetin kuin esimerkiksi käytännön akateemisen tutkimustyön kannalta tärkeä.⁷² Yhteydenpito entiseen kotimaahan Viroon oli pitkään mahdotonta tai sitä pidettiin negatiivisena, sillä Neuvostoliiton miehityshallinnon kanssa ei haluttu olla tekemisissä. Niin ollen yhteydet Suomen heimoveljiin saivat korostetun aseman, mistä johtuen Suomen uudelleenorientoituminen Neuvosto-Viroon 1960-luvulla on täytynyt olla merkittävä menetys, myös henkisesti.

Pakolaisvirolaisten näkökulmasta Suomi oli ainoita sellaisia paikkoja Neuvostoliiton ulkopuolella, jossa virolaiset voisivat saada jonkinlaista vahvistusta virolaisuudelleen. Tätä yrittivät pakolaiset korostaa myös suomalaisille. *Ylioppilaslehdessä* vuonna 1964 Enda-Mai Michelson ja Veillio Soots painottivat, että kun merkittäviä siteitä Neuvosto-Viroon ei ole mahdollista solmia, niin juuri Suomesta voi löytää "suoraa kosketusta heimokulttuuriin". Heidän mukaansa Suomi ja suomalainen kulttuuri antavat kansallista innostusta pakolaisvirolaisille. Jopa yksittäiset vuosijuhlissa vietetyt tunnit voivat "vaikuttaa kohottavasti kulttuurisesti vireään ihmiseen".⁷³ Samaa ajallisesti lyhyenkin kosketuksen merkitystä korostettiin jo vuonna 1957 EÜS:n Länsi-Ruotsin osastossa: "Suomessa käyminen on muodostunut erääksi meidän osastomme nuorjäsenten 'uran' kohokohdaksi".⁷⁴ Tällä viitattaneen mitä luultavimmin juuri vuosijuhlissa vierailemiseen, sillä stipendiaatteja oli siihen mennessä lähetetty vain kaksi. Niin ollen jo lyhyetkin vierailut "heimoveljien" luona koettiin erittäin merkitykselliseksi, mikä on omiaan ilmentämään Suomen tärkeyttä pakolaisvirolaisille.

myös Mauno Lehtinen, 'Ruotsin suhteet aikansa eläneet?' *Karhunkierros* 6/1970.

⁷¹ Ks. myös. *Kuusisto* 1978, 274.

⁷² Tässä oli osansa osakunnillakin. Lukuvuonna 1961–1962 PPO:n stipendiaattina Helsingissä oli Herbert Salu (1911–1988; EÜS:n jäsen, seniori) tekemässä tohtorinväitöstään virolaisesta kirjailijasta Eduard Vildestä. Hän käytti tätä työtään varten nimenomaan Helsingin yliopiston virolaista kirjallisuutta. Arno Raagin kirje PPO:lle 23.7.1961. PPO: Fa1.24, KK.

⁷³ Enda-Mai Michelson & Veillio Soots, 'Heimoveljet vastaavat', *YL* 10–11/64.

⁷⁴ "Soomes käimine on kujunenud üheks meie koonduse noorliikme 'karjäari' kõrgpunktiks." *EÜS paguluses* 1979, 112. Käännös RM.

Pakolaisvirolaisten Ruotsissa julkaisema *Vaba Maa* -aikakausilehti omisti vuonna 1961 tuplanumeron 2–3 kokonaan Suomelle. Se oli kirjoitettu sekä suomeksi että viroksi, ja numeron tarkoituksena oli osaltaan lisätä pakolaisvirolaisten ja suomalaisten tietoa toisistaan:

Varsinkin nuoremmat ikäluokkamme kaipaavat suullisten perimätietojen rinnalle pätevää ajankohtaista tietoa naapurikansamme elämäkulusta ja ongelmista. He käsittävät, että heidän yleissivistykseensä muuten jää ammottava aukko; toisena sellaisena useilla ulkomailla varttuneilla nuorillamme jo on – oma synnyinmaa.⁷⁵

Suomi ja suomalaiset siis miellettiin edelleen naapurikansaksi, vaikka pakolaisvirolaiset asuivat hajallaan maailmalla. Tämä kuvastaa Suomen asemaa ja merkitystä pakolaisvirolaisille, mutta erityisesti Suomen merkitystä virolaisuuden säilymiselle pakolaisvirolaisten keskuudessa.

Vaba Maa -aikakausilehden samaan numeroon ovat kirjoittaneet myös kolme Helsingissä stipendiaatteina ollutta pakolaisvirolaista. Kirjoituksissaan stipendiaatit kertovat hyvinkin arkisia havaintojaan Suomesta, joista osa kytkeytyy selvästi Viroon. Heino Ainso⁷⁶ kertoo kuunnelleensa Tallinnan radiota ja mainitsee Helsingistä löytyvän luultavasti suurimman virolaisen kirjallisuuden kokoelman Tarton jälkeen.⁷⁷ Mare Rünk taas osallistui Suomen itsenäisyyspäivän juhlallisuuksiin ja ”näin muodostui tšekäläinen itsenäisyyspäivä ensimmäiseksi sellaiseksi tapahtumaksi” hänelle. Virossa vietettyjen itsenäisyyspäivien aikaan Rünk kertoo olleensa vielä niin nuori, ettei muista niitä. Kuvaavaa on, että Rünk kertoo Suomen itsenäisyyspäivästä ensimmäisenä *sellaisena* tapahtuma eikä laske kotimaassaan Yhdysvalloissa viettämiään sikäläisiä itsenäisyyspäiviä tähän mukaan.⁷⁸ Kolmantena Rein Taagepera⁷⁹ kirjoittaa, että vasta Helsingissä hän huomasi, että hän ei ole Yhdysvalloissa nähnyt talitiaisista eikä syönyt herukoita.⁸⁰

Osakunnille lähetetyt kiitokset kertovat myöskin Suomen ja Suomessa viipymisen merkityksestä pakolaisvirolaisille. Rein Ömbel ja Ülo Raidla olivat HO:n vieraina 17.20.4.1964 ja kiitoskirjeessään he totesivat: ”Koimme olevamme kotona oman kansan parissa ja toivomme että ne kontaktit, jotka tänä lyhyenä aikana luotiin, jäävät pysyviksi.”⁸¹

⁷⁵ Toimitus, pääkirjoitus 'Naapurin tuntemus tunteita tärkeämpi', *Vaba Maa* 2–3/1961. Pääkirjoitus on suomenkielinen.

⁷⁶ Ainso oli VSO:n stipendiaattina. Kallio 2004, 181.

⁷⁷ Ja toteaa samassa yhteydessä että Tarton IV Jazzfestivaalilla soitettava progressiivinen jazz on vain pari vuotta jäljessä Yhdysvalloissa muodissa olevasta "coolista" jazzista. Heino Ainso, *Vaba Maa* 2-3/1961.

⁷⁸ "Nii kujunes sinne iseseisvuspäev esimeseks selletaoliseks sündmuseks." Mare Rünk, *Vaba Maa* 2-3/1961. Käännös RM.

⁷⁹ Taagepera oli pohjalaisten osakuntien kustantamana stipendiaattina.

⁸⁰ Rein Taagepera, *Vaba Maa* 2–3/1961.

⁸¹ "Me tundsi me endid olevat kodus oma rahva hulgas ja me loodame, et need kontaktid, mis selle lühikese aja jooksul loodi jäävad püsivaks ning tihenevad." HO:n kokouksen pöytäkirja 28.4.1964. Call9, HO:n arkisto.

Suomen merkitystä pakolaisvirolaisille ei tule korostaa kuitenkaan liikaa ainakaan ylioppilasjärjestöjen yhteydessä. Virolaisia oli lännessä kymmeniä tuhansia ja stipendiaatteina tai vuosijuhlavieraina Suomessa kävi 1950- ja 1960-luvuilla arviolta joitakin kymmeniä ihmisiä.

Pakolaisvirolaiset tulkitsivat osakuntien asemaa omasta poliittisesta maailmankatsomuksestaan käsin. Heille yhteydenpidossa koetut vaikeudet tai suhteiden katkaisut näyttivät ulkopuoliselta painostukselta tilanteessa, jossa osakuntalaiset itse olisivat halunneet jatkaa yhteydenpitoa. Jälkikäteen tarkasteltuna asian ilmaiseminen sai toisinaan suorastaan pateettisia muotoja. Esimerkiksi Fraternitas Tartuensisksen juhlaulkaisuun vuodelta 1979 on jätetty sivu myös ystävyysjärjestön KyO:n tervehdykselle. KyO:ssa yhteydenpito pakolaisvirolaisiin oli kuitenkin hiipunut jo 1960-luvulla, siten sivulla ei ole KyO:n tervehdystä. Sen sijaan kyseisellä sivulla on ilmeisesti kirjan toimittajien laatima asetelma: kaiken yllä kuva sirpistä ja vasarasta yhdistettynä kahleisiin ja piikkilankaan, minkä alla on seuraava teksti:

Vasta silloin, kun on kadonnut kansoja alistava kolonialismi ja proletariaatin diktatuuri, pystyy Kymenlaakson Osakunta kirjoittamaan tervehdyksensä sille tässä luovutetulle sivulle ja jatkamaan muinaisia virolais-suomalaisia heimosuhteita.⁸²

Juhlaulkaisun sivua ei ole mahdollista tulkita ironiaksi tai pilkkaamiseksi, vaan ottaen huomion teoksen muuten arvokas ja vakava luonne, on kysymyksessä täysin tosissaan esitetty tulkinta. Pakolaisvirolaisten tulkinnan mukaan suhteiden katkeaminen johtui Neuvostoliiton painostuksesta, eikä sitä jätetä lukijalle epäselväksi. Kirjan toimittajat eivät epäilleet KyO:n halua lähettää tervehdys ja ylläpitää suhteita, mutta "kansoja alistava kolonialismi ja proletariaatin diktatuuri" estää sen. Pakolaisvirolaisten tässä ilmenevä tulkinta sopii hyvin yhteen yleisen länsimaisen mielikuvan kanssa, jossa Suomi ylipäättään nähtiin alttiina noudattamaan Neuvostoliiton näkemyksiä. Niin ollen suhteiden hiipumisen selittäminen Neuvostoliiton painostuksena sopii hyvin vallitseviin käsityksiin.

3. Ulkopoliittinen konteksti

Aikalaisten keskusteluista on jäseneltävissä kolme selkeää teemaa, jotka toistuvat pakolaisvirolaisten kanssa tehtävää yhteistyötä käsiteltäessä. Ensimmäisenä käsiteltävä teema on pakolaissuhteiden ulkopoliittinen ulottuvuus. Pakolaiset ja heidän organisaationsa sijaitsivat lännessä ja he olivat aktiivisia poliittisia toimijoita, jotka vastustivat Neuvostoliittoa ja vaativat esimerkiksi Baltian maiden vapauttamista. Siten yhteydenpito pakolaisvirolaisten järjestöjen kanssa sisälsi ulkopoliittisen vivahteen.

⁸² "Alles siis kui on kadunud natsioone lämmatav kolonialism ja proletariaadi diktatuur, võib Kymenlaakson Osakunta täis kirjutada talle siin loovutatud tervituse lehekülje ja jätkata igiürgsete hõimusuhete harrastust." Kukk (toim.) 1979, 28. Käännös RM.

Pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin yhteyden pitämisen ulkopoliittinen ulottuvuus alkoi nousta puheenaiheeksi osakunnissa 1960-luvun puolivälissä. Samanaikaisesti ulkosuhteiden käsitteleminen nousi muutoinkin osakuntalaisten keskuudessa. Tämä oli osaltaan kytkeytynyt maan virallisissa ulkopoliitikassa tapahtuneisiin muutoksiin ja Viro-suhteissa aktiiviseen presidentti Kekkoneseen.

3.1 Kylmä sota ja pakolaisvirolaiset

Länteen paenneet virolaiset ja myös heidän ylioppilasorganisaatiot suhtautuivat Neuvostoliittoon avoimen vihamielisesti ja pyrkivät osaltaan vaikuttamaan länsimaiden politiikkoihin ja järjestöihin (kuten YK, ETYK), jotta nämä tulkitisivat Neuvostoliiton toiminnan Baltiassa laittomana miehityksenä. Pakolaisvirolaisissa julkaisuissa ja ylioppilasorganisaatioiden erilaisissa painatteissa ja historiikeissa pakolaisuudessa tapahtuvaan poliittiseen vaikuttamistyöhön viitataan usein *taistelun* käsitteellä.⁸³ Useat pakolaisorganisaatiot näkivät keskeisimmäksi päämääräkseen Neuvostoliiton miehittämien maiden vapautumisen. Vastaavasti Neuvostoliiton taholta suhtauduttiin pakolaisvirolaisiin kielteisesti ja pakolaisten julkaisuja seurattiin. Tässä kontekstissa suomalaisten yhteydenpito pakolaisvirolaisiin oli asetelmallisesti ristiriidassa Suomen omaksuman Neuvostoliitolle ystävällismielisen puolueettomuuspolitiikan⁸⁴ kanssa.

Viron ja Baltian annektointi oli yhtenä Neuvostoliiton ja länsimaiden välisenä kiistakysymyksenä. Esimerkiksi Yhdysvallat piti koko kylmän sodan ajan muodolliset diplomaattisuhteet Baltian maiden pakolaishallituksiin eikä siis tunnustanut Baltian miehitystä edes de facto. Tämä tarkoitti käytännössä, että Viroa edustivat erilaisissa tilaisuuksissa Yhdysvalloissa ennen sotaa tehtäviinsä nimetyt diplomaatit ja Baltian diplomaatit toimivat vuosikymmenten kuluessa epävirallisina diplomaattikunnan vanhimpina eri maiden Yhdysvaltain edustustojen yhteisissä tilaisuuksissa. Myös ennen sotaa Virolle kuuluneita edustustojen rakennuksia ei annettu Neuvostoliiton käyttöön eikä Viron valtion Yhdysvaltoihin tallennettuja kultavarantoja. Iso-Britannia tunnisti Baltian miehityksen vain de facto. Kylmän sodan aikana Pohjoismaista vain Norja ei tunnustanut Baltian valtioiden miehitystä.⁸⁵

Pakolaiset itse pyrkivät vaikuttamaan Baltian tilanteeseen aktiivisella propagandalla.⁸⁶ Baltian kysymyksestä kirjoitettiin myös Suomessa, esimerkiksi vuonna 1966 Oulussa ilmestynvä aikakauslehti *Kaltio* omisti

⁸³ Viroksi aikalaisaineistossa esiintyvä termi on yleensä *võitlus*, suom. taistelu. Termillä tarkoitetaan Viron ulkopuolella pakolaisten tekemää Viron vapauttamiseen tähtäävään vaikuttamistyötä, johon ei liity väkivaltaa. Bernhard Kangron mukaan sanalla onkin ennen kaikkea symbolinen merkitys. Kangro 1976, 76. Ks. myös *EÜS paguluses* 1979, 29, 38 (*rahvuslik välisvõitlus*, suom. kansallinen ulkوتاistelu, viitataan Viron ulkopuolella tehtävään vaikuttamistyöhön); Kuk 1962, 77 (*ühisrinne*, suom. yhteisrintama).

⁸⁴ Puolueettomuus*politiikka* oli ulkopoliittisen johdon suosima eksakti määritelmä, sillä sille löytyi sopimuksissa julkilausuttua pohjaa. Varsinaiselle puolueettomuudelle ei ollut niin selkeitä kansainväliseen oikeuteen nojaavia perusteita. Ks. lisää Suomen puolueettomuuspolitiikasta Kallenautio 2005, erit. 265–291.

⁸⁵ Lilja & Raig 2007, 202. Neuvosto-Viron tunnustamisesta kylmän sodan aikana ks. Hakapää 2010, 85; Zetterberg 2006, 633.

⁸⁶ Ks. esim. Kangro 1976, 76–92

kokonaisen numeron virolaisen kulttuurin esittelemiselle ja tätä suurelta osin pakolaisvirolaisten näkökulmasta, kuten jo osa otsikoistakin osoittaa: 'Baltian kysymys ja maailman yleinen mielipide', 'Virolaisten pakolaisten kulttuuritoiminnan näköaloja', 'Pakolaisvirolaisten luovasta säveltaiteesta'. Ensin mainittu artikkeli oli käytännössä kooste eri länsimaiden poliitikkojen ja sanomalehtien lausunnoista parin edellisen vuoden ajalta. Lausunnoissa vaadittiin esimerkiksi kansanäänestyksen järjestämistä Neuvostoliiton jäsenyydestä anektoiduilla alueilla sekä YK:ta toimimaan asiassa.⁸⁷

Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta yhteydenpito pakolaisiin oli siis ongelmallinen kahdesta syystä: yhtäältä pakolaisvirolaiset ja heidän organisaationsa suhtautuivat Neuvostoliittoon avoimen vihamielisesti ja toisaalta yhteydenpito pakolaisvirolaisiin näytti siltä, kuin olisi tehty valinta pakolaisvirolaisten hyväksi Neuvosto-Viron sijaan. Ongelma aktualisoitui osakuntien näkökulmasta merkittävästi vuosina 1963 ja 1964. Suomen entinen pääministeri, silloinen Maalaisliiton puheenjohtaja J. V. Sukselainen vieraili syksyllä 1963 Tukholmassa ja talvella 1964 Yhdysvalloissa ja osallistui näillä matkoilla pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestön Rotalian juhlallisuuksiin. Sukselainen oli valmistellut 1930-luvulla Rotalian kanssa solmittua ystävyys sopimusta VSO:n silloisena kuraattorina, mutta osallistui juhlallisuuksiin yksityishenkilönä. Vuosijuhlien yhteydessä oli tapana, että varsinaisen osakunnan edustajan lisäksi juhliin lähti muita halukkaita omakustanteisesti.

Neuvostoliiton johtava sanomalehti ja NKP:n keskuskomitean äänenkannattaja *Pravda* ei jättänyt Sukselaisen matkaa huomiotta vaan hyökkäsi ankarasti häntä vastaan YYA-sopimuksen vuosipäivänä 6.4.1964. Samalla tavalla pakolaisvirolainen lehdistö hyödynsi Sukselaisen vierailua ja tämän Tukholmassa pitämänsä puhetta omassa propagandassaan. Vierailu oli tulkittavissa kannanotoksi pakolaisvirolaisten esittämän poliittisen tulkinnan puolesta. Vierailu ja Neuvostoliiton reaktiota käytettiin samana kesänä poliittisena lyömäaseena Maalaisliiton puheenjohtajavaalissa, jonka Sukselainen Kekkonen myötävaikutuksella hävisi Johannes Virolaiselle täpärästi äänin 866–888. Sukselaisen syrjäyttämistä tavoiteltiin jo aiemmin ja muista syistä, mutta vierailu Rotalian juhlissa antoi tähän varsinaisen mahdollisuuden.⁸⁸ Sukselaisen vierailun käyttäminen häntä vastaan osoittaa, että suhteita pakolaisvirolaisiin järjestöihin pystyttiin hyödyntämään poliittisena lyömäaseena, sillä ne kytkeytyivät osaksi ulkopoliittikkaa, joka paljolti saneli kylmän sodan aikana myös Suomen sisäpolitiikan ja poliittiset henkilövalinnat.⁸⁹

⁸⁷ *Kaltio* 2/1966. Ääneen pääsevät muun muassa Dwight D. Eisenhower, Bertil Ohlin, Arthur Conte sekä lehdistä *New York Times*, *La Figaro*, *La Gazette*. Todettakoon, että tuolloin lehden päätoimittaja oli Pentti Airas, eikä enää Juhani J. Kortessalmi, jota käsitellään myöhemmin tässä tutkimuksessa.

⁸⁸ *Suomi* 2010, 369–372; Lilja & Raig 2007, 245. Ks. myös Rausmaa 2007, 33–34; Kujala 2013, 165–166; Rinne 2006, 210–212.

⁸⁹ Ks. lisää ulkopoliitiikan merkityksestä sisäpolitiikassa esimerkiksi Alasuutari 1996, 167–184.

Varsinaisena VSO:n edustajana New Yorkissa ja Torontossa oli seniori VT Arto Lampinen.⁹⁰ Tukholmaan edustamaan lähti kuraattori Rauno Alatalo sekä seniorijäsen Eero Manner, jotka saivat valita varaedustajan, mikäli Manner olisi estynyt. Lisäksi edustamaan lähti osakuntalaisia Hannu Tulenheimo ja Hans Vogt. Varsinaisten edustajien lisäksi juhliin osallistui yksityishenkilöinä muitakin VSO:n jäseniä ja Rotalia oli kutsunut juhliinsa muutenkin kaikki osakuntalaiset sekä erityisesti ennen toista maailmansotaa Tartossa käyneet ylioppilaat. Osakunta järjesti hotellimajoituksen ja kuraattori keräsi ilmoittautumiset.⁹¹ Kutsu pakolaisvirolaisten vuosijuhlaan tavoitti Sukselaisen mahdollisesti osakunnan välityksellä tai hänen omien henkilökohtaisten kontaktien kautta.

On vaikeaa osoittaa, missä määrin osakunnat tiesivät pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen tai varsinkin niiden Ruotsin osastojen poliittisuudesta ja maailmankuvasta. Asiasta kirjoitti esimerkiksi SavO:n jäsen Paavo Lipponen *Ylioppilaslehteen* kaksi laajempaa artikkelia vuonna 1964. Ensimmäisessä Lipponen kritisoi osakuntien suhteita pakolaisiin sekä osakuntien ulkosuhdetoimintaa sen ohella. Hänen mielestään osakuntien yhteydenpito pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin olisi katkaistava ja "eestiläisiä on haettava Neuvosto-Eestistä".⁹² Asia herätti selvästi laajaa huomiota. Muun muassa KyO:n ulkoasiainsihteerin Erkki Einiö halusi korjata Lipposen tulkintoja, joita tämä oli tehnyt Einiön antaman selostuksen pohjalta. Lipponen oli ilmeisesti pyytänyt osakuntien ulkosuhteista vastaavilta tietoja osakuntien yhteyksistä pakolaisiin. Lisäksi kaksi Suomessa stipendiaattina ollutta pakolaisvirolaista Enda-Mai Michelson ja Veillio Soots esittelivät pakolaisvirolaisten ylioppilaiden toimintaa ja katsomuksia vastineeksi Lipposen artikkelille.⁹³

Reagointi Lipposen artikkeleihin ei kuitenkaan jäänyt vastineiden tasolle. Nimittäin EÜR kutsui Lipposen vaimoineen vieraakseen Ruotsiin ilmeisesti Lipposen artikkelin takia. Syyskuussa Lipponen kirjoitti kriittisesti pakolaisista sekä heidän ulkopoliittisesta maailmankuvastaan tähän kesällä 1964 toteutuneeseen matkaan viitaten.⁹⁴ EÜR kommentoi Lipposen esittämää väitettä pakolaisyhteisössä heränneestä kriittisestä keskustelusta. Oikaisussaan EÜR totesi, että Viron miehittämisen tuomitsemisen ja kansallisen itsemääräämisoikeuden suhteen ei vallitse minkäänlaisia erimielisyyksiä, vaikka sinänsä pakolaistenkin keskuudessa esiintyvät eri poliittiset suuntaukset.⁹⁵

⁹⁰ VSO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 1.10.1963. VSO:Ca38, KK.

⁹¹ VSO:n varsinaisten kokousten pöytäkirjat 15.10. ja 29.10.1963. VSO:Ca38, KK.

⁹² Paavo Lipponen, 'Osakuntien ulkopoliittikka: Heimoveli vai kansainväli', *YL* 9/1964.

⁹³ Erkki Einiö, 'Herra toimittaja!' ja Enda-Mai Michelson & Veillio Soots, 'Heimoveljet vastaavat', *YL* 10–11/1964

⁹⁴ Paavo Lipponen, 'Pakolaispolitiikan kriisi', *YL* 23/1964.

⁹⁵ Eesti Üliõpilaskond Rootsis, 'Herra toimittaja', *YL* 25/1964. Ks. myös Panu Toivonen, 'Virolaiset' ja Paavo Lipponen, 'Panu Toivoselle', *YL* 24/1964. Ks. lisäksi aihetta käsittelevä osuus Lipposen muistelmissa: Lipponen 2009, 172–173.

Pakolaisjärjestöjen poliittista luonnetta käsiteltiin muutamaan muutaman kerran myös osakuntien julkaisuissa.⁹⁶ Pakolaisten ymmärtämätön suhtautuminen Suomen viralliseen ulkopoliitiikkaan aiheutti kitkaa PPO:n ja sen ystävyysjärjestön EÜS:n välillä vuonna 1965. Asiasta saatiin tuolloin sovittua senioreiden välityksellä ja EÜS lupasi, etteivät sen edustajat suhtaudu arvostelevasti Suomen ulkopoliitiikkaan. Kuitenkin jo muutaman vuoden kuluttua, syksyllä 1969, asia aiheutti taas ongelmia. Pekka Sallila kirjoitti EÜS:n edustajan pitämästä puheesta ja koko järjestön poliittisuudesta *Ostrobotniassa*:

Kerrotaan myös, että EÜS ei ole poliittinen järjestö, vaan vaalii esstiläistä [sic] kulttuuria ja kansallisuutta. Mutta esim. viime syksyn Porthan-juhlassa heidän edustajansa pitämä puhe erittäin voimakkain Neuvostoliiton vastaisine hyökkäyksineen todistaa toista.⁹⁷

Voidaan siis olettaa, että pakolaisjärjestöjen poliittinen luonne oli ainakin joskus ja joidenkin osakuntalaisten tiedossa. Toisaalta myös suhteiden epäpoliittisuutta korostettiin. Kun *Helsingin Sanomat* uutisoi kesällä 1970 osakuntien katkaisseen yhteytensä pakolaisvirolaisiin⁹⁸, niin SavO:n kuraattori vastasi, että suhteissa ei ole mitään poliittista saatikka antikommunistista toimintaa ja siten SavO ei ole katkaissut yhteydenpitoaan.⁹⁹

Kuitenkin yleisellä tasolla osakuntalaisten tuntemus pakolaisjärjestöistä oli vähäistä ja usein pintapuolista. Kun suhteiden ylläpito käsitti säännöllisesti miltei vain vuosijuhlavierailuja, niin pakolaisjärjestöt jäivät useimmille osakuntalaisille ja todennäköisesti myös osakunta-aktiiveille melko etäisiksi. Tämän tiedostivat myös aikalaiset ja Pekka Peltomäki kirjoittikin, miten SatO:n kokouksessa asiasta käyty keskustelu oli ollut enemmän mielikuvien kuin informaation varassa:

Syksyllä 1968 kysymys Reimlasta tuli jälleen ajankohtaiseksi kun eräs osakunnan ulkoasiaintoimikunnan jäsen vaati suhteita kokonaan katkottavaksi. Syntynyt keskustelu oli varsin hajanainen ja osoitti selvästi ainakin yhden asian: Osakuntalaisten Reimla-tietous oli suhteellisen heikko.¹⁰⁰

Kuvaavaa vähäisestä tietämyksestä on esimerkiksi ViO:n ja Revelian sopimuksen katkaisemiseen johtanut vuosijuhlavierailu. ViO:n edustajien tehtäväksi annettiin tutkia Revelian toimintaa edustamisen yhteydessä. ViO:ssa ei siis ollut ennalta selkeää käsitystä siitä, minkälainen järjestö Revelia on toimintansa puolesta. Revelian "Eesti takaisin" -hengen paljastuminen osakunnan edustajille vuosijuhlavierailun yhteydessä johtikin sitten suhteiden katkaisuun.¹⁰¹

⁹⁶ Ks. esim Hilikka Nikander, 'Raimlan vieraana kesällä Gimossa', *Satakuntalainen* 3/1962; Mauno Lehtinen, 'Ruotsin suhteet aikansa eläneet', *Karhunkierros* 6/1970.

⁹⁷ Pekka Sallila, 'Pohjalaisesta ylioppilaspolitiikasta', *Ostrobotnia* 5-6/1970.

⁹⁸ 'Osakunnat katkaisivat suhteet eestiläisiin pakolaisjärjestöihin', *HS* 23.6.1970.

⁹⁹ Antero Nederstöm, 'Osakunnat ja eestiläiset', *HS* 26.6.1970.

¹⁰⁰ Pekka Peltomäki, 'konservatiivien osakunta ei tarvitse surkastuneita ulkomaansuhteita', *Karhunkierros* 6/1968. Raimla on kirjoitettu artikkelissa väärin Reimla, minkä voi myös tulkita kertovan jotakin "Reimla-tietoudesta".

¹⁰¹ ViO:n neuvoston kokouksen pöytäkirja 20.9.1970. ViO:Ca1.53, KK.

3.2 Kekkonen Viron-matka 1964

Suomen presidentti Urho Kekkonen vieraili virallisen Puolan-matkansa paluumatkalla epävirallisesti Viron Neuvostotasavallassa maaliskuussa 1964. Kekkonen oli ensimmäinen sodan jälkeen Virossa vierailut länsimaiden päämies, ja hänen vierailunsa oli monella tapaa merkityksellinen. Ensinnäkin se poikkesi länsimaiden ja myös ulkovirolaisten jyrkästä Baltia-boikotista.¹⁰² Varsinkin pakolaisvirolaisessa lehdistössä vierailu tulkittiin Viron miehityksen virallisena tunnustamisena. Tästä yhtenä esimerkkinä mainittakoon Harald Raudseppin kirjoitus New Yorkissa ilmestyvässä Vaba Eesti Sõna -lehdessä. Raudsepp oli Revelian jäsen Yhdysvaltain osastossa ja lähetti vuonna 1965 ystävyysosakunnalle ViO:lle joulutervehdyksen sekä seuraavana vuonna vuosijuhlaonnittelun Revelian puolesta.¹⁰³ Lehtikirjoituksessaan Raudsepp harmittelee, että ”vaikkakin ymmärrämme hyvin minkälaisessa tilanteessa Suomi on, emme voi olla huomaamatta sitä vahinkoa, jonka tämä matka aiheuttaa Virolle ja miten se näin palvelee Kremlin etua.”¹⁰⁴

Toisekseen Kekkonen Viron-vierailun jälkeen Suomen suhtautuminen Neuvosto-Viroon ja pakolaisvirolaisiin muuttui merkittävästi.¹⁰⁵ Pian matkansa jälkeen, 14.5.1964, Kekkonen kutsui Tamminiemeen monta ”vanhaa heimoystävää ja Viron-kävijää”. Tilaisuudessa Kekkonen piti puheen, jossa hän selosti Viron-matkaansa ja kertoi vanhoista heimosympatioistaan. Hän oli halunnut luoda yhteyksiä Virossa eläviin virolaisiin jo pidemmän aikaa, mutta hänen mukaansa se olisi mahdollista ennen kaikkea epäviralliselta pohjalta. Niinpä hän kehottikin kuulijoita lisäämään yhteyksiä Neuvosto-Viroon ja käyttämään tässä kaikkia mahdollisuuksia hyväksi. Suhteiden lisääminen Viroon kuitenkin edellytti, että suhteet pakolaisvirolaisiin yksinkertaisesti katkaistaisiin.¹⁰⁶

Tamminiemen tapaamisessa oli läsnä monia nimekkäitä henkilöitä: Martti Haavio, Kustaa Viikuna, professorit Lauri Hakulinen, Väinö Kaukonen, Lauri Posti, Aimo Turunen, Antti Sovijärvi, Pertti Virtaranta, Matti Kuusi ja Toivo Vuorela sekä lehtori Eeva Niinivaara. Lisäksi Jouko Vesikansa, Aale Tynni-Haavio, Leeni Ploompuu-

¹⁰² Maan valtiopäämiehen vierailu Neuvosto-Virossa voitiin tulkita valtaapitävien eli Neuvostoliiton vallan oikeudellisena tunnustuksena vierailevan maan taholta. Tässä valossa Suomen sinänsä johdonmukainen ratkaisu olla tunnustamatta Viron itsenäistymistä vuonna 1991 on hieman ristiriitaista, sillä Viron kuuluminen osaksi Neuvostoliittoa oli käytännön politiikassa ”tunnustettu”. Ks. lisää Hakapää 2010, 85. Neuvostoliittoon matkustamiseen suhtauduttiin tuomitsevasti myös ylioppilasjärjestöissä. Esimerkiksi vuonna 1966 EÜS:n jäsen vieraili Moskovassa, minkä seurauksena hänet painostettiin eromaan järjestöstä, jotta sen mainetta ei vahingoitettaisi. *EÜS paguluses* 1979, 120–121.

¹⁰³ Revelian kirjeet ViO:lle, päiväykset 20.10.1965 ja 4.3.1966. ViO:Ca1.46, KK.

¹⁰⁴ ”Kuigi mõistame hästi, millises olukorras Soome on, ei võ me mitte jätta märkamata seda kahju, mida see visiit Eestile põhjustab ja niiviisi Kremli huve teenib.” Teoksessa Lilja & Raig 2007, 196. Suomennos RM. Ks. lisää pakolaisvirolaisen ja neuvostovirolaisen lehdistön kirjoituksista koskien Kekkonen Viron matkaa: Lilja & Raig 2007, 194–202.

¹⁰⁵ Graf & Roiko-Jokela 2004, 80–85. Toki Kekkonen vierailu oli myös monella muulla tapaa merkityksellinen, erityisesti Neuvosto-Viron virolaisten kannalta. Katso tarkemmin Lilja & Raig 2007.

¹⁰⁶ Graf & Roiko-Jokela 2004, 83–84. Ks. myös Suomi 1994, 257–259.

Vesterinen ja Raili Kilpi-Hynynen. Yhteensä tilaisuudessa oli läsnä 33 henkilöä Kekkonen lisäksi ja heistä monet olivat osallistuneet heimoyhteistyöhön ennen toista maailmansotaa.¹⁰⁷ Kekkonen puheen sisältö vuoti julkisuuteen syksyllä 1965 aikakauslehti *Kaltiossa*.¹⁰⁸ Tällainen kannanotto tai suorastaan ohjeistus aiheutti voimakkaita reaktioita, niin että jälkepäin Kekkonen joutui tarkentamaan puheitaan koskien yhteyksien katkaisemisesta pakolaisvirolaisiin:

Tarkoitin sanoa, että edellytyksenä aktiiviselle yhteydenpidolle Eestin eestiläisiin ja heidän järjestöihinsä on se, että samalla ei pidä yllä suhteita emigratiossa [sic]olevien eestiläisten järjestöihin. Poliitikolle voivat tietyissä oloissa henkilökohtaisetkin suhteet emigrantteihin tehdä vaikeaksi työn kotimaahan jääneiden eestiläisten kanssa ja hyväksi – ja sitä sanoillani lähinnä tarkoitin.¹⁰⁹

Kekkonen vierailu ja toukokuinen tapaaminen Tamminiemessä käynnistivät Suomen lehdistössä laajan keskustelun suhtautumisesta Viroon, mikä osoittaa, että asia oli merkityksellinen monille yhteiskunnan toimijoille osakuntien lisäksi. Tähän liittyy vielä samanaikaisesti edellä selostamani Sukselaisen tapaus. Kekkonen itsekkin osallistui keskusteluun nimimerkillä Liimatainen ja korosti linjansa mukaisesti neuvostovirolaisten suhteiden luomisen tärkeyttä ja yhteydenpidon vähentämistä pakolaisvirolaisiin.¹¹⁰

Kekkonen kielteinen tai ainakin varauksellinen suhtautuminen pakolaisvirolaisiin saattaa johtua siitä, että näiden toiminta ja tavoitteet olivat räikeässä ristiriidassa Suomen toiminnan ja tavoitteiden kanssa idänsuhteiden osalta. Pakolaisvirolaiset käyttivät Suomea ja Kekkonen Viron-matkaakin omien tavoitteidensa edistämiseen ja oman poliittisen tulkintansa esillä pitämiseen. Pravda oli saanut tiedon Sukselaisen vierailusta pakolaisvirolaisten luona juuri pakolaisvirolaisten lehdistöstä, joka rummutti Sukselaisen vierailua eräänlaisena poliittisena tunnustuksena.¹¹¹ Pakolaisvirolaisista ja yhteydenpidosta heihin alkoi siis tulla rasite Suomen politiikassa ja erityisesti idänsuhteissa.

Pakolaisvirolaisten suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan nousi esille myös ylioppilaiden parissa. Paavo Lipponen kirjoitti syksyllä 1964, että ollessaan kesällä EÜR:n vieraana hän joutui ”selvittämään riippumattomuuden käsitettä”, kun pakolaiset eivät luottaneet Suomen asemaan ja pitivät HYY:nkin päätöksiä poliittisesti ohjailtuna. Pakolaisilla oli Lipposen mukaan vääristynyt käsitys Suomen ulkopolitiikasta ja he yrittivät muutenkin lietsoa kylmää sotaa maailmassa, jossa se on jo lakkaamassa.¹¹² Ilmeisesti Suomen ulkopolitiikkaa arvostelivat myös osakuntien vieraiksi saapuneet pakolaiset. Nimittäin vuonna 1965 PPO ja

¹⁰⁷ Lilja & Raig 2007, 202–203.

¹⁰⁸ Suomi 1994, 259.

¹⁰⁹ Suomi 1994, 258–259.

¹¹⁰ Rausmaa 2007, 34; Lilja & Raig 202–2014. Ks. esimerkiksi Liimatainen: 'Pitkäsillan merkitys heimotyössä', SK 3.6.1967. Todettakoon, että Lipposen 'Heimoveli vai kansainväli'-kirjoituksen (YL9/1964) samanaikaisuus Kekkonen Viron-matkan kanssa on sattuma.

¹¹¹ Suomi 1994, 212.

¹¹² Paavo Lipponen, 'Pakolaispolitiikan kriisi', YL 23/1964.

EÜS sopivat senioreidensa välityksellä, että vastaisuudessa EÜS:n lähettämät edustajat eivät ”suhtaudu arvostelevasti Suomen virallisen ulkopoliitiikan nykysuuntaan”.¹¹³

Pekka Lilja ja Kulle Raig ovatkin tulkinneet Kekkonen tavoitteita seuraavasti: Kekkonen Viron-matkan ja ylipäätään politiikan tavoitteena oli saada heimosuhteet uudelleen toimimaan Neuvosto-Viroon ja samalla lähettää Moskovaan selvä poliittinen viesti, että Suomen ja Neuvostoliiton väliseen ystävyyteen kuuluu, ettei virolaista kulttuuria tukahduteta Virossa. Vastavuoaisena vaatimuksena Suomelle oli, että se ei toimi pakolaisvirolaisten toiminnan jatkeena. Ensimmäinen konkreettinen askel pakolaisvirolaisten merkityksen vähentämiseksi Suomessa olikin Tamminiemen puhe vuonna 1964. Pakolaisvirolaisten ja Kekkonen tavoitteena oli siis molemmilla virolaisuuden säilyminen. Toisin kuin pakolaiset, Kekkonen ei kuitenkaan voinut esittää Viron itsenäistymistä.¹¹⁴

3.3 Kekkonen käsky osakunnille?

Kekkonen kehoitus katkaista yhteydenpito pakolaisiin ja keskittyä suhteiden avaamiseen suoraan Neuvosto-Viroon kosketti myös osakuntia. Kekkonen oli jo aiemmin antanut selvästi ymmärtää, että maan olisi oltava ulkopoliitikassaan yhtenäinen ja puolueettomuuslinja ei ole uskottava, jos sitä vakuuttelee vain valtiojohto eikä laajempi kansalaismielipide.¹¹⁵ Nyt Kekkonen kehotti lopettamaan yhteydenpidon pakolaisvirolaisiin ja hakemaan aktiivisesti yhteyksiä Neuvosto-Viroon.

Keväällä 1965 PPO ei lähettänyt edustajiaan EÜS:n vuosijuhlille, minkä Oulussa ilmestyneen kulttuurilehti *Kaltion* päätoimittaja, osakunnan seniori Juhani J. Kortessalmi ilmeisesti tulkitse välien katkaisuna. Hän otti erittäin jyrkästi ja vahvoin ilmaisuin kantaa tapahtuneeseen *Kaltion* heinäkuussa ilmestyneessä numerossa:

PPO seikkailee ylioppilasystävyydellä. Ylipäänsähän nykyinen ylioppilasnuoriso vastustaa jyrkästi rotusyrjintää ja haluaa entisestäänkin lujittaa kansainvälisiä suhteita; näinhän olla pitääkin. On odottamatonta ja harvinaisen karkeaa juonittelua, että valistunut ylioppilasnuoriso PPO:ssa on johdettu ja peloteltu aivan päinvastaiselle tielle. [...]

On ikävää kun nuortenkin pitää periaatteellisissa kysymyksissä sovittaa sanansa ja tekonsa toisten, hyvin vahvojen, mielen mukaan. Vapaat ihmiset eivät tee niin, kuvernementti-ihmiset tekevät.

PPO-käsite on nyt saanut uuden sisällön: Pohjois-Pohjalaiset Opportunistit.¹¹⁶

¹¹³ Yrjö Vuorijoki, 'PPO ja pakolaiseestiläiset', *Kaltio* 6-7/1965. Vuorijoki oli PPO:n seniori ja osallistui heimoyhteistyöhön ennen toista maailmansotaa.

¹¹⁴ Lilja & Raig 2007, 204–205.

¹¹⁵ HS:n pääkirjoitus 7.5.1963, teoksessa Alasuutari 1996, 158. Ks. myös Kujala 2013, 309. Sama näkemys esiintyi myös ylioppilaiden parissa Jaakko Iloniemen kirjoituksessa 'Kansainvälinen politiikka ja ylioppilaspolitiikka II', YL 10–11/1964.

¹¹⁶ Juhani Kortessalmi, pääkirjoitus 'Armsad sõbrad võtkem kuulda', *Kaltio* 4/65.

Kortesalmi siis näki suhteiden katkaisun tapahtuneen poliittisista syistä ja vieläpä niin, että PPO oli myötäillyt "hyvin vahvojen" mieltä. Tästä pääkirjoituksesta kehkeytyi pitkä keskustelu *Kaltiossa* ja sen lisäksi asiaan tartuttiin myös *Suomenmaassa* ja *Suomen Kuvalehdessä*. "Hyvin vahvoilla" Kortesalmi viittasi Kekkoeseen, kuten tuli ilmi osakunnan sisällä heränneessä debatissa. Asiaa käsiteltiin useassa kokouksessa ja keskustelun jatkuessa Seppo Heikki Salonen lähetti osakuntaneuvostolle kirjeen, jossa hän ehdotti Kortesalmea koskevan kirjelmän lähettämistä lehden omistajalle kustannusosakeyhtiö Pohjankaltiolle. Kirjeessään hän kertoi olleensa useaan otteeseen yhteydessä Kortesalmeen ja tämän väittäneen "osakunnan tehneen sitä ja tätä ja kuraattorin ottavan ohjeensa suoraan Tamminiemestä".¹¹⁷ Käsitys Kekkonen käskystä suhteiden katkaisun taustalla oli näin syntynyt.

Kortesalmen pääkirjoitus sai runsaasti palautetta ja PPO:n suhteiden katkaisua käsiteltiin muissakin lehdissä. Palautetta ja muiden lehtien kirjoituksia referoitiin seuraavassa *Kaltion* numerossa. PPO:n kuraattori Kalervo Siikala vastasi Kortesalmelle, että suhteita ei oltu katkaistu eikä myötäilystä ole kysymys, mutta suhteilla ei ole käytännön edellytyksiä tulevaisuudessa. Ilmeisesti *Kaltion* päätoimittaja Juhani J. Kortesalmi oli saanut tietoonsa PPO:n päätöksen olla lähettämättä edustajia EÜS:n vuosijuhliin ja Kekkonen Tamminiemen tapaamisen, joka nyt vuoti julkisuuteen. Kortesalmi "vetosikin" kaikkiin asiasta paremmin perillä oleviin kirjoittamaan *Kaltioon*, mikäli esitetyt tiedot olivat epätarkkoja.¹¹⁸

Kaltion toimituksen pyyntö kuultiin: keskustelu *Kaltiossa* jatkui ja siihen osallistui sekä senioreita että ylioppilaita.¹¹⁹ Aihe sai laajempaa valtakunnallista huomiota, sillä lopulta presidentin kanslia antoi tiedotteen, jonka *Kaltio* julkaisi. Tiedotteessa ei puututa pakolaiskysymykseen eikä asian ulkopoliittiseen luonteeseen, vaan kumotaan lehdistössä esiintynyt väite, että presidentti olisi kutsunut osakuntien kuraattorit kevättalvella luokseen.¹²⁰ Seuraavassa numerossa Kekkonen ulkopoliitiikan pitkäaikainen kritisoija Kauko Kare kirjoittaa lisätäkseen tiedotteeseen "muutaman sanan": kuraattoreita ei tosiaan kutsuttu vaan eri tavoin pakolaisiin yhteyttä pitäviä akateemisia henkilöitä. Näille Kekkonen esitti Karen sanojen mukaan toivomuksen tai vaatimuksen, että yhteydet pakolaisiin olisi katkaistava.¹²¹ Karen kirjoitus siis tarkensi Kortesalmen "vuotoa", jolla Tamminiemen tapaaminen toukokuussa 1964 päättyi julkisuuteen.

Vaikka PPO:n kuraattori ja muut osakunnan edustajat kiistivät, että suhteiden muuttumisen taustalla olisi poliittinen ohjaus tai suoranainen Tamminiemestä tullut käsky, niin tämä käsitys jäi ilmeisen sitkeästi elämään vielä vuosikymmeniksi ja kenties elää edelleen. Kuten tämän työn alussa tulkin esille, päätoimittaja

¹¹⁷ PPO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 25.10.1965, Liite 2, Seppo Salonen PPO:n osakuntaneuvoston kokoukselle 18.10.1965. PPO:Ca1.33, KK. Samassa kokouksessa PPO:n neuvosto päätti kuitenkin olla lähettämättä Salosen esittämää kirjelmää.

¹¹⁸ *Kaltio* 5/1965.

¹¹⁹ Katso esim. *Kaltio* 5, 6–7 ja 8/1965, kiivaaseenkin väittelyyn otti osaa sekä senioreja että ylioppilaita.

¹²⁰ 'Dementia, pahoittelu, täydennys', *Kaltio* 6-7.

¹²¹ Kauko Kare, 'Dementian dementia', *Kaltio* 8/1965. Katso tarkemmin Kauko Karesta esimerkiksi Tarkka 2012, 309–310.

Martti Backman kirjoitti ylhäältä tulleesta ohjeesta *Suomen Kuvalehdessä* kylmän sodan jälkeen vuonna 1994:

Poliittisen painostuksen alla suomalaiset osakunnat luopuivat yksi toisensa jälkeen ystävyysuhteista virolaisiin osakuntiin. Vain yksi ei taipunut: Varsinaissuomalainen osakunta. [...] Suhteet emigranttien ylläpitämiin vanhoihin virolaisiin osakuntiin tulivat 1960-luvulla ulkopoliittisesti sopimattomiksi. [...] Muiden osakuntien noudattaessa ylhäältä saamaansa ohjetta varsinaissuomalaiset eivät suostuneet ymmärtämään ns. yleisiä syitä.¹²²

Backmanin kirjoitus herätti vanhojen osakuntalaisten huomion ja se sai yhteensä kolme vastinetta. Näitä vastineita voidaan tarkastella muistitietona, kuten Backmaninkin kirjoitusta. Täten on oleellista pitää mielessä, että kyseessä on aikalaisten tulkinta 1960- ja 1970 -luvun tapahtumista vuonna 1994 – ei siis asioiden kulun tarkka kuvaus. Jaakko J. Ranta-Knuutila kirjoitti, ettei Varsinaissuomalainen osakunta ollut ainut ”taipumaton” vaan myöskään EPO ei sanonut irti sopimustaan EÜS:n kanssa. Ranta-Knuutila ei kosketellut kirjoituksessa asian poliittista puolta eikä käsitellyt muiden osakuntien toimintaa. Hänen tarkoituksenaan lienee ollut ainoastaan korjata Backmanin artikkelin luoma mielikuva, että VSO olisi ainut suhteensa säilyttänyt osakunta. Tosin Ranta-Knuutila vain totesi, ettei ystävyyssopimusta irtisanottu, mutta ei eritellyt tarkemmin suhteiden kehitystä toisen maailmansodan jälkeen.¹²³

Vastineen kirjoitti myös Osakuntien yhteisvaltuuskunnan puheenjohtaja Miikka Heinäsmäki. Hänen tavoitteensa näyttää olevan sama kuin Ranta-Knuutilalla: tuoda esille muitakin osakuntia, jotka eivät katkaisseet välejään. Heinäsmäki totesi VSO:n lisäksi myös EPO:n ja SavO:n jatkaneen yhteydenpitoa. Hän kuitenkin näki asian poliittisena kysymyksenä toteamalla: ”Itse asiassa Pohjois-Pohjalainen osakunta oli ainoa osakunnista, joissa Kekkonen, heidän kunniajäsenensä, kehotus aiheutti voimakkaampia toimenpiteitä”.¹²⁴ Käsitely poliittisesta ohjauksesta suhteiden katkaisun taustalla oli siis vahva. Kaksi kolmesta vastineesta ei pyrkinyt kumoamaan Backmanin premissiä poliittisesta ohjauksesta, vaan tarkentamaan hänen väitettään ”taipumattomista”.

Näiden sijaan Jyrki Vesikansa tarttui nimenomaan asian poliittiseen puoleen. Vesikansa oli opiskelijana aktiivinen toimija HO:ssa 1960-luvun puolivälissä, muun muassa yleisvaliokunnan jäsen.¹²⁵ Vesikansa kiisti jyrkästi, että Tamminiemen tapaamisella toukokuussa 1964 tai Kekkonen käskyllä olisi ollut mitään vaikutusta osakuntien ratkaisuihin:

¹²² Martti Backman, 'Taipumattomat', SK 41/1994.

¹²³ Jaakko J. Ranta-Knuutila, 'Emme taipuneet', SK 43/1994.

¹²⁴ Miikka Heinäsmäki, 'Lisää taipumattomia', SK 44/1994.

¹²⁵ Kuusisto 1979, passim. Yleisvaliokunta vastasi hallitusta.

Ainakin Hämäläis-Osakunnalla oli vielä vuosia vilkkaat yhteydet Korp! Sakalaan ja Filiae Patriae -korporaatioon. Suhteet katkasiin vasta häpeällisellä taistolaiskaudella 1970-luvulla. [...] Virolaissuhteista kyllä puhuttiin Hämäläis-Osakunnassa 1960-luvun puolivälissä, mutta ilman "virallisen ulkopoliitikan" näkökulmaa.¹²⁶

Tuliko Kekkoselta suoraa käskyä osakunnille, kuten osa aikalaisista ajatteli tai myöhemmin tulkitsi? Osuuko Backman vai Vesikansa vuonna 1994 SK:ssa käydyssä keskustelussa lähemmäksi totuutta? Muodostuiko toukokuinen tapaaminen Tamminiemessä käänteeksi osakuntien ja pakolaisvirolaisten suhteiden muotoutumisessa? Selvyyden saamiseksi kävin systemaattisesti läpi kaikkien osakuntien pöytäkirja-aineiston vuodelta 1964, sekä varmuuden vuoksi kahdelta seuraavaltakin vuodelta. Aineistoni perusteella on liian uskaliaasta puhua varsinaisesta *käskystä*, *kehotuksesta* tai ulkopäin tulevasta *ohjauksesta*. Sellaisesta ei yksiselitteisesti ole merkintöjä pöytäkirjoissa yhdenkään osakunnan, ei edes PPO:n osalta, vaikka Kekkonen oli PPO:n jäsen ja *Kaltiossa* käyty keskustelu sai elinvoimaa juuri PPO:laisilta.

On perusteltua kysyä, että mikäli Kekkoselta olisi tullut jotakin kautta varsinainen käsky katkaista yhteydenpito, niin miten *virallinen* se olisi ollut ja näkyisikö se edes pöytäkirjoissa. On luultavampaa, että tällainen kehoitus olisi tullut epävirallisempaa kautta ja sitä olisi käsitelty osakunnissa myös epävirallisemmin kuin varsinaisissa osakunnan tai hallituksen kokouksissa. Tässä tapauksessa pöytäkirjat vaikenisivat. Muun aineistoni eli tutkimuskirjallisuuden ja osakuntien lehtien valossa tällaisesta poliittisesta ohjauksesta on hyvin vähäisiä konkreettisia merkkejä. VSO:n kohdalta tiedetään, että osakunnan entinen jäsen, Kekkonen ystäväpiiriin kuulunut professori Lauri Posti kertoi osakunnalle jossakin tilaisuudessa, että Kekkonen lupasi lopettaa yhteydenpidon pakolaisten kanssa, jos vastaavasti yhteydet neuvostovirolaisiin ylioppilaisiin avautuisivat. Posti oli läsnä myös Tamminiemen tapaamisessa Kekkonen Viron-matkan jälkeen.¹²⁷ VSO ei kuitenkaan katkaissut suhteitaan Rotaliaan. Epäselväksi jää toimiko Posti Kekkonen kehotuksesta, omasta aloitteestaan vai tuliko asia esiin ikään kuin muuten vaan jonkin keskustelun tai muun tilaisuuden yhteydessä.

Samanlaiseen epämuodolliseen tiedon siirtymiseen viittaa Jyrki Vesikansa (HO) vuonna 1994 *Suomen Kuvalehdessä* käydyssä keskustelussa:

UKK:n järjestämä tilaisuuskin tunnettiin suppeissa piireissä kunnes sitä taannoin kuvattiin Suomen Kuvalehdessä. Sain puhuttelusta kyllä vihjeitä, mutta luullakseni lähinnä tilaisuuteen osallistuneen setäni kautta.¹²⁸

¹²⁶ Jyrki Vesikansa, 'Ei sentään UKK:n käskystä', SK 43/1994. Virossa ja Baltiassa huutomerkkiä käytetään usein akateemisissa lyhenteissä. Korp! = *korporatsioon*, suom. korporatio; vil! = *vilistlane*, suom. seniori, yliopiston lopettanut organisaation jäsen; ksv! = *kaasvõitleja*, suom. taistelutoveri, tarkoittaa organisaation jäsentä ja suomalaisittain vastaava termi oli *civis*, lyh. c.

¹²⁷ Lilja & Raig 2007, 202; Rinne 2006, 210–213.

¹²⁸ Jyrki Vesikansa, 'Ei sentään UKK:n käskystä', SK 43/1994.

Nämä kaksi viitettä siitä, että toukokuisen Tamminiemen tapaamisen poliittista kehotusta olisi välitetty myös osakuntiin, olivat ainoita konkreettisia esimerkkejä, joihin tätä tutkimusta tehdessäni törmäsin. Kummatkin ovat luonteeltaan aika epäpainostavia. Sen sijaan tutkimuskirjallisuudessa ja joidenkin osakuntien historiikeissa ja historioissa esiintyy käsitys, jossa suhteiden katkaisemisen syynä nähdään ensisijaisesti tai jopa ainoastaan poliittinen painostus. Tällainen esiintyy VSO:n historian kirjoittaneella Jyrki Rinteellä, Tuglas-seuran historian kirjoittaneella Heikki Rausmaalla, lievästi myös Olli Matikaisella ja väitöskirjansa yhteydessä myös Heikki Olavi Kalliolla.¹²⁹ Myös Laura Kolbe kirjoittaa suhteiden kriisistä sekä esimerkiksi PPO:n ja HO:n osalta suhteiden katkaisusta vuonna 1970 samassa yhteydessä Kekkonen Viron-matkan ja Tamminiemen tapaamisen kanssa. Muita syitä suhteiden kriisiytymiselle hän ei esitä.¹³⁰ SavO:n historian kirjoittaneen Jouko Kokkonen tulkinta on hieman kultivoituneempi, sillä hän katsoo Kekkonen kannan vaikuttaneen vasemmistolaisien ja keskustalaisten näkemyksiin ja osakunnassa nimenomaan vasemmistolaiset vaativat suhteiden katkaisua.¹³¹

Kekkonen kannan ja osakuntien toiminnan kytkemiselle ei kuitenkaan löydy tutkimuskirjallisuudessa kovinkaan vankkoja perusteluita. Esimerkiksi Rinne viittaa vain edellä selostettuun päätoimittaja Martti Backmanin artikkeliin. Sekä Kolbe että Matikainen käsittelevät Kekkonen kantaa ja osakuntien toimintaa samassa yhteydessä ja niiden välinen kausaliteetti on implisiittinen premissi. Yhdessäkään edellä mainituista teoksista ei varsinaisesti osoiteta, että Kekkonen kanta ja Tamminiemen tapaaminen olisi johtanut osakunnissa suhteiden uudelleenarviointiin. Se vaikuttaakin näissä teoksissa olevan eräänlainen itsestäänselvyys, jonka ei katsota tarvitsevan perusteluita.

Uskallan väittää, että tutkimuskirjallisuudessa melko laajalle levinnyt ja vakiintunut käsitys on virheellinen. Varsinaista käskyä tai suoraa painostusta suhteiden katkaisemiseen ei osakunnille koskaan tullut. Ensinnäkin, sellaisesta ei löydy minkäänlaista merkintää pöytäkirjoista. Epävirallisesta painostuksesta on löydettävissä vain kaksi edellä selostettua esimerkkiä. Toisekseen, osakunnat menettelivät eri tavoin suhteessa pakolaisiin ja yhteneväistä toimintatapaa, joka mahdollisesti olisi seurannut poliittisesta ohjauksesta, ei voida havaita. Suhteiden katkaiseminen HO:ssa, PPO:ssa, KO:ssa ja ViO:ssa tapahtui vasta 1970-luvun alussa, yli kuusi vuotta Kekkonen Viron-matkan jälkeen. Lisäksi aineiston valossa useat muut tekijät vaikuttivat suhteiden katkaisuun, kuten alempana osoitan. Siten voidaan todeta, että osakuntien toiminta suhteessa pakolaisiin ei johtunut poliittisesta painostuksesta.

¹²⁹ Rinne 2006, 212; Rausmaa 2007, 34–35; Matikainen 2005, 148; Kallio 2004, 182.

¹³⁰ Kolbe 1996, 82. Kolbe erehtyy SavO:a koskevassa yksityiskohdassa, nimittäin SavO ei siirtänyt suhteiden hoitoa senioreille vuonna 1965. Ks. lisää Kokkonen 2004, 357, alaviite no. 10.

¹³¹ Kokkonen 2004, 357.

3.4 Tasapuolisuuspyrkimys kaksinapaisessa kylmän sodan maailmassa

Vaikka suoranaista poliittista painostusta pakolaissuhteiden katkaisemiselle ei ollut, niin hyvin monet aikakauden toimijat näkivät yhteydenpidon pakolaisiin ulkopoliittisena kysymyksenä. Hyvin ilmeikkäästi tämä tuli esille jo vuonna 1964 Lipposen artikkelissa:

Pakolaissuhteista puhuttaessa voisi tietysti perustellusti kohottaa etusormensa ja muistuttaa maamme virallisesta ulkopoliitikasta. Monet pakolaisjärjestöt ovat epäilyttäviä veriveljeskuntia, jotka elävät sankaruuden toivossa. Useimmat tuntuvat ratsastavan vastakohtalla "vapaa" ja "orjuutettu" maailma.¹³²

Lipponen näki, että maan virallisen ulkopoliitikan ja osakuntien ulkosuhteiden välillä on ristiriita, jota siellä ei pitäisi olla. Osakunnissakin pakolaissuhteet sekä ulkosuhdetoiminta ylipäättään nähtiin osana laajempaa ulkopoliittista tilannetta. Maailma hahmotettiin kaksinapaisena ja näiden kahden navan välillä olisi löydettävä tasapaino. Ulkosuhteiden lisäämistä vaativia puheenvuoroja esiintyi pitkin 1960-lukua ja suhteiden vaatiminen itään voimistui vähitellen. Idänsuhteita ei kuitenkaan aina tavoiteltu vain niiden itsensä vuoksi. Nimittäin suhteiden luomisyritysten taustalla saattoi eri tilanteissa olla puolueettomuuden tavoite: pyrittiin luomaan yhteydet tasapuolisesti sekä itään että länteen.

Tasapaino eli puolueettomuus oli myös Suomen virallisen ulkopoliitikan tavoitteena. Kuitenkaan pöytäkirjoissa ja osakuntien omissa lehdistöissä ei esiinny ihan näin suorasukaisia näkemyksiä Suomen virallisen ulkopoliitikan merkityksestä osakuntien ulkosuhdetoiminnalle, kuin Lipponen edellä esittää. Osoitan, että puolueettomuus tai tasapuolisuus sen sijaan toistuu keskusteluissa jatkuvasti, vaikka sitä ei ainakaan eksplisiittisesti liitetty maan viralliseen ulkopoliitikkaan.

Pakolaissuhteiden ulkopoliittinen merkitys ja suoranaisten tulenarkuus ilmaantuivat ensimmäisen kerran jo vuonna 1949. Kuten edellä on selostettu, SavO:n kuoron vieraili Ruotsissa vuonna 1949. Aikomus vierailulla muun matkan ohessa myös Estican tilaisuudessa sai ulkoministeriössä hälytyskellot soimaan ja asian mahdollisesta poliittisista seurauksista muistutettiin kuoroa kesken matkan. Ulkoministeriöstä tulleen sähkeen jälkeen kuoron esiintyminen Estican tilaisuudessa jätettiin pois.¹³³ Myöhemmin vastaavaa puuttumista osakuntien toimintaan ei enää esiintynyt ja siten on syytä ajatella, että näin suora puuttuminen saattoi tapahtua vain niin sanottujen vaaran vuosien jälkeisessä sisäpoliittisessa ja liennytyistä edeltävässä ulkopoliittisessa tilanteessa. Kuoromatalla tapahtunutta voidaankin pitää myöhemmästä ulkopoliittisesta kytköksestä poikkeavana, sillä ajallisesti myöhemmät alempana esittämäni ulkopoliittiset kannanotot ovat poikkeuksetta osakuntalaisten itsensä tekemiä ja kyseessä on heidän käsityksensä osakuntansa olosuhteiden kytköksestä kaksinapaiseen maailmaan.

¹³² Paavo Lipponen, 'Heimoveli vain kansainväli', YL 9/1964.

¹³³ Kolbe 1993, 551; Kokkonen 2004, 262–263.

SavO:ssa osakuntaneuvosto antoi vuonna 1965 ohjelmajulistuksen koskien osakunnan toimintaa laajasti. Osana sitä osakuntaneuvosto julisti tavoittelevansa vanhojen ulkomaisten suhteiden säilyttämistä ja uusien hankkimista mahdollisimman monelle suunnalle. Vielä edellisenä vuonna osakuntaneuvostossa "mahdollisimman monelle suunnalle" oli tarkoittanut lähinnä "itäisen leirin" maita. Osakunnan ulkoasiainsihteri Arto Mansala nimittäin esitteli osakunnan ulkosuhdetoimintaa osakunnan kokouksessa 24.1.1964 ja totesi:

Uusia suhteita pitäisi lähinnä etsiä idän suunnalta. Ulkoasiainsihterin mielestä paras mahdollinen maa johon voitaisiin tutkia suhteiden solmimista olisi Puola. Tällöin osakunnan suhteet ulkomaihin tasoittuisivat olisihan meillä silloin suhteet myös itäisen leirin maahan. Tällä hetkellä meillä on suhteita vain länteen.¹³⁴

Seuraavassa osakuntaneuvoston kokouksessa Mansala valtuutettiin tekemään tunnusteluja "itäryhmän maihin" uusien suhteiden aikaansaamiseksi. Etusijalle asetettiin Mansalan näkemyksen mukaisesti Puola.¹³⁵ Mielenkiintoista on huomata, että tässä kuten muissakin osakunnissa, suhteiden tasapuolisuus idän ja lännen välillä oli itsestään selvä tavoite, jota ei erikseen tarvinnut perustella. Idänsuhteiden tavoittelun perusteena oli vielä 60-luvun puolivälissä tasapuolisuus eikä Neuvostoliiton naiivi ihailu.¹³⁶

HO:n uudistamistoimikunta (1967) ehdotti järjestettäväksi jonkinlaisen kansainvälisen viikon, johon kutsuttaisiin edustajia ulkomailta. Toimikunnan mukaan edustajia olisi kutsuttava sekä idästä että lännestä.¹³⁷ Paria vuotta aikaisemmin toimikunta oli ehdottanut uusien suhteiden solmimista Neuvostoliittoon tai Itä-Euroopan maihin "jo yksin osakuntalaisten näkemysten avartamiseksi".¹³⁸ Yhteyksien pitäminen auki molemmille puolille rautaesirippua oli siis tavoitteena, mutta HO:ssa sitä ei kytketty eksplisiittisesti poliittiseen tasapuolisuustavoitteeseen. Huomattava kuitenkin on, että mahdollisina yhteistyökumppaneina hahmotettiin kuitenkin kaksi leiriä – länsi ja itä – eikä esimerkiksi pyritty löytämään yhteistyökumppania kolmansista maista tai ylipäätään sivuutettu yhteistyökumppanin maataustaa ja priorisoitu organisaation toiminnallista samankaltaisuutta.

SatO:ssa osakunnan ulkosuhteet hahmotettiin kaksinapaisesta maailmasta käsin hyvinkin selväsanaisesti. Pekka Peltomäki kirjoitti vuonna 1968 SatO:n lehteen *Karhunkierrokseen* pitkäköön artikkelin koskien osakunnan ulkomaansuhteita ja Raimlaa. Hänkin näki, että osakunnan olisi pyrittävä solmimaan suhteet tasapuolisesti kummankin leirin maahan: "yhteen Nato-maahan – joko Norjaan tai Tanskaan – ja Neuvostoliittoon".¹³⁹ Uusia yhteistyökumppaneita valitessa olisi siis huomioitava ulkopoliittinen tilanne ja

¹³⁴ SavO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 24.1.1964. SavO:Cb1.3, KK.

¹³⁵ SavO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 31.1.1964. SavO:Cb1.3, KK.

¹³⁶ Ks. lisää myöhemmästä neuvostomielisyydestä esim. Rentola 2005, 163–173.

¹³⁷ HO:n uudistamistoimikunnan mietintö 1967. DIIb3, HO:n arkisto.

¹³⁸ HO:n uudistamistoimikunnan välimietintö 1965. DIIb3, HO:n arkisto.

¹³⁹ Pekka Peltomäki, 'konservatiivinenkaan osakunta ei tarvitse surkastuneita ulkomaansuhteita', *Karhunkierros* 6/1968.

tavoiteltava tasapuolisuutta. Tasapuolisuuden vaatimus toistui Peltomäellä seuraavaan osakunnan lehteen kirjoittamassaan artikkelissa, jossa hän vaati, että osakunnan "pitäisi ulkomaansuhteissaan osoittaa mahdollisimman suurta symmetrisyyttä. Symmetrisyyden osoitusta ei suinkaan ole se, että pyritään itsepintaisesti pitämään kiinni vanhoista dogmeista."¹⁴⁰ Osakunnan kokouksessa Peltomäki ajoi suhteiden katkaisua Raimlaan ja hänen aloitteestaan tätä päätettiin ryhtyä selvittämään.¹⁴¹

Puolueettomuudesta keskusteltiin ViO:ssa vuonna 1970, kun suhteiden katkaiseminen Esticaan oli esillä. Keskusteluun osallistui myös ViO:n reserviupseerikerho lähettämällä osakunnan kokoukselle kirjeen. Kirjeessä vaadittiin, että pakolaissuhteita ei tule missään nimessä katkaista ja todettiin, että täydellinen puolueettomuus johtaisi eristäytymiseen. Siten suhteita olisi vaalittava kaikkiin suuntiin.¹⁴² Tasapuolisuusvaatimus esiintyi myös KyO:ssa pakolaisvirolaissuhteita käsiteltäessä. Nimittäin osakunnan kokouksessa 18.3.1968 oli ehdotettu suhteiden katkaisua pakolaisvirolaisiin ja uusien solmimista Neuvosto-Viroon. Vastaehtotuksena oli kuitenkin vanhojen suhteiden säilyttäminen ja uusien luominen, sillä "kuva pysyisi objektiivisempänä, jos pidettäisiin yhteyttä molempiin osapuoliin". Vastaehdotus voittikin lopulta.¹⁴³ Samalaiseen tasapuolisuuteen voi tulkita viittaavaan myös KO:n lehden *Pienen Puukellon*, jossa julkaistiin vuonna 1982 Harald Nurkin kirjoittama esittely Vironiasta. Kirjoituksen jälkeen toimittaja luetteli ilmeisesti tasapuolisuuden vuoksi myös kaikki muut osakunnan yhteistyötahot.¹⁴⁴

ESO:ssa suhteet aktualisoituivat poliittisena kysymyksenä vielä vuonna 1984. ESO oli siirtänyt suhteiden hoidon senioreille vuonna 1966. EÜS Põhjala kutsui ESO:n kaksi edustajaa juhllaisuksiinsa Tukholmaan syksyllä 1984 lähes kahden vuosikymmenen mittaisen tauon jälkeen. Põhjala täytti tuolloin 100 vuotta. Asiaa käsiteltiin ESO:ssa useaan otteeseen. Kutsun saavuttua kuraattori Laura Kolbe "ilmoitti mielipiteensä, että jokainen voi yksityishenkilönä osallistua ko. juhliin, mutta hän ei katso olevan syytä virallistaa tai ylipäätään ylläpitää osakunnallisella tasolla suhteita Selts Pohjalan tyypiseen järjestöön, koska se ei ole ylioppilasorganisaatio vaan pakolaisjärjestö." Hallitus ehti päättää pidättäytyvänsä juhlista. Taloudenhoitaja Esa-Pekka Kauppinen vaati kuitenkin asian käsittelyä osakunnan kokouksessa sen tärkeyden takia ja näin meneteltiin.¹⁴⁵

Ennen asiasta lopullisesti päättäneitä osakunnan kokousta oli vielä toinen hallituksen kokous, jossa hallitus kannatti onnittelukirjeen lähettämistä Põhjalalle. Kolbe oli keskustellut Põhjalan 100-vuotisjuhlista inspehtori

¹⁴⁰ Pekka Peltomäki, 'Edellisen johdosta', *Karhunkierros* 7/68.

¹⁴¹ SatO:n kokouksen pöytäkirja 25.11.1968. Sato:Ba56, KK.

¹⁴² ViO:n osakunnan kokouksen pöytäkirja 12.5.1970, liite: ViO:n reserviupseerikerhon kirjelmä. ViO:Ca1.53, KK.

¹⁴³ KyO:n kokouksen pöytäkirja 18.3.1968. KyO:Ba19, KK.

¹⁴⁴ *Pieni Puukello* 2/1982.

¹⁴⁵ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 31.10.1984. ESO:Cd27, KK. Laura Kolbe on sama henkilö kuin HYY:n historian kirjoittaja. Kolbe toimi ESO:n kuraattorina vuosina 1983–1984.

Matti Klingen kanssa. Tämä oli suhtautunut asiaan "liberaalisti" ja hyväksynyt ilmeisesti Kolben laatiman onnittelusähkeen.¹⁴⁶

Osakunnan kokouksessa asia sai uuden käänteen. Kokouksen aluksi kerrattiin, että suhteita ei ole ylläpidetty viime vuosina, mutta 100-vuotisjuhla voitaisiin huomioida. Kolbe esitteli oman ja inspektorin kannan onnittelusähkeestä, minkä hallitus oli hyväksynyt. Esa-Pekka Kauppinen ehdotti kuitenkin kahden edustajan lähettämistä ja sai kannatusta esitykselleen. Kauppisen ehdotusta kritisoitiin nimenomaan ulkopoliittisena kysymyksenä. Päivi Ahola piti edustajien lähettämistä virallisen ulkopoliitiikan vastaisena ja tämäkin näkemys sai kannatusta. Lopulta äänestettiin sähkeestä ja edustajien lähettamisestä. Äänin 22-7 ESO päätti lähettää kaksi edustajaa. Edustajaksi olikin hakenut jo kaksi ehdokasta, edellä mainittu Kauppinen sekä Juha Repo.¹⁴⁷ He edustivat osakuntaa ja raportoivat matkastaan hallitukselle 27.11.1984.¹⁴⁸

Asia ei kuitenkaan ollut vielä loppuun käsitelty, sillä Timo Hanhivaara kirjoitti osakunnan lehdessä marras-joulukuun vaihteessa, että ESO olisi palauttanut suhteensa Põhjalaan.¹⁴⁹ Kirjoitus herätti hallituksen huomion ja se totesi, ettei kirjoitus vastaa hallituksen eikä osakunnan virallista kantaa.¹⁵⁰ Suhteita ei siis ollut palautettu ja vastaava edustajien lähettäminen ei toistunut seuraavina vuosina.¹⁵¹

ESO:n silloinen kuraattori Kolbe on sittemmin muistellut vuoden 1984 tapahtumia. Vuonna 2005 julkaistiin ESO:n 100-vuotistaivalta julistamaan artikkelikokoelma, jossa aikaisemmat osakunta-aktiivit kirjoittavat ajastaan osakunnassa. Kolbelle vuoden 1984 tapahtuma on jäänyt mieleen nimenomaan poliittisuutensa takia:

Tarto-vaihe ja Viro-innostus lähtivät liikkeelle vasta myöhemmin 1980-luvulla. Kuraattorina jouduin ohjeistamaan osakuntaa vielä keväällä 1984 virallisen ulkopoliitiikan hengessä. Tuolloin osakunnan kokous päätti vielä välttää suoria suhteita virolaisiin emigranttiylioppilasjärjestöihin Ruotsissa ja asia delegoitiin seinoreille. Sellainen oli ajan henki! Vain harva osasi Suomessa "lukea" muutoksen tuulia Baltiassa.¹⁵²

Vaikka Kolbe muistelee joitakin yksityiskohtia väärin pöytäkirjoihin verrattuna, niin ilmeisen vahvana hänen mieleensä on jäänyt asian ulkopoliittinen lataus. Asia oli nimenomaan ulkopoliittinen ja selvässä kytköksessä Suomen viralliseen ulkopoliittikkaan. Kolbe muistaa jopa itse ohjeistaneen osakuntaa maan virallisessa ulkopoliitikassa pysymisestä, vaikka arkistoaineisto ei annakaan siitä suoria viiteitä. Pöytäkirjoissa virallisen ulkopoliitiikan esille nostaminen oli merkitty Päivi Ahokkaan teoksi ja hänen näkemyksensä kannattajia ei mainita. Ilmeisesti asiasta keskusteltiin siis laajasti ja nimenomaan virallisen ulkopoliitiikan näkökulmasta.

¹⁴⁶ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 19.11.1984. ESO:Ca27, KK.

¹⁴⁷ ESO:n kokouksen pöytäkirja 19.11.1984. ESO:Ca48, KK.

¹⁴⁸ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 27.11.1984. ESO:Ca27, KK.

¹⁴⁹ Timo Hanhivaara, 'Tere, eesti üliopilased', *Eteläsuomalainen* 4/1984.

¹⁵⁰ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 5.12.1984. ESO:Ca27, KK.

¹⁵¹ ESO:n kokousten pöytäkirjat vuosilta 1985 ja 1986. ESO:Ca48, KK.

¹⁵² Kolbe 2005, 77.

Ajateltiin, että Suomen puolueettomuuspolitiikka ja hyvät suhteet Neuvostoliittoon asettavat toimintarajoituksia myös osakunnille.

Edellä ilmenee, että osakuntalaiset hahmottivat osakuntansa suhteet osana kylmän sodan aikaista rintamajakoa ja pyrkivät toistuvasti tasapuolisuuteen. Osakunnissa esiintynyt halu luoda suhteet niin itään kuin länteen oli linjassa Suomen omaksuman puolueettomuuspolitiikan kanssa. Onkin mielenkiintoista pohtia mikä on näiden kahden asian välinen yhteys. Toisin sanoen: johtiko Suomen ulkopoliittisen johdon omaksuma aktiivinen puolueettomuuspolitiikka siihen, että osakuntalaiset halusivat luoda tasapuoliset suhteet rautaesiripun kummallekin puolelle?

Aineiston perusteella suoria viittauksia Suomen viralliseen ulkopoliittikkaan esiintyy edellä selostetussa ESO:n vuoden 1984 tapauksessa, jota osakunnan silloin kuraattori Laura Kolbe on myöhemmin muistellut nimenomaan maan virallisesta politiikasta käytyä keskusteluna. Lisäksi maan virallista linjaa sivuttiin myös SatO:ssa vuonna 1968. Pekka Peltomäki kirjoitti osakunnan kokouksessa käydyistä keskustelusta *Karhunkierroksessa*: ”toisaalta taas sanottiin, että suhteiden katkominen olisi Suomen poliittisen johdon omaksuman neutraliteettilinjan loukkaamista”.¹⁵³ Kyseisessä keskustelussa Suomen virallisen ulkopoliittikan vaikutus tosin tulkittiin päinvastaisesti kuin ESO:n tapauksessa, mutta puolueettomuuspolitiikalla ajateltiin kuitenkin olevan ohjaava vaikutus myös osakuntien ulkosuhteille. Kummassakaan tapauksessa ei ole minkäänlaista mainintaa jonkun osakunnan ulkopuolisen tahon puuttumisesta osakuntien ulkosuhteisiin. Taas kerran varsinaista painostamista tai ohjeistamista ei ole havaittavissa.

Pöytäkirja- ja lehtiaineiston valossa viittauksia Suomen viralliseen puolueettomuuspolitiikkaan ei juurikaan esiintynyt, mutta sen sijaan osakuntien ulkosuhteiden hahmottaminen osana kylmän sodan kaksinapaisuutta ja tasapuolisuuden vaatiminen olivat hyvin yleisiä. Näin ollen suhteilla pakolaisvirolaisiin oli poliittinen vivahde jo kahdesta syystä. Pakolaisvirolaiset järjestöt olivat ensinnäkin poliittisia olemalla avoimen antikommunistisia ja vaatimalla Viron miehittämisen tuomitsemista. Toiseksi, pakolaissuhteet olivat ulkopoliittikkaa ja siten ne nähtiin maailmanpoliittisesta tilanteesta käsin. Kuitenkin osakunnat olivat ulkosuhteissaan itsenäisiä suhteessa Suomen valtion viralliseen ulkopoliittikkaan ja tasapuolisuuden pyrkimystä ei perustella Suomen virallisella puolueettomuuspolitiikalla.

Osakuntien suhtautumisessa pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin puuttuu myös joitakin sellaisia elementtejä, jotka olivat keskeisessä osassa Suomen virallisessa ulkopoliittikassa. Esimerkiksi hyvin tunnettu Kekkonen toteamus oli, että mitä paremmat ja luottamuksellisemmat suhteet Suomella on Neuvostoliittoon, sitä enemmän Suomella on liikkumavaraa lännessä.¹⁵⁴ Tällainen itä-länsi-suhteiden dynamiikka, jossa hyvät idänsuhteet olisivat länsiyhteyksien edellytyksenä, puuttui osakuntalaisten keskusteluista täysin.

¹⁵³ Pekka Peltomäki, 'konservatiivinenkaan osakunta ei tarvitse surkastuneita idänsuhteita', *Karhunkierros* 6/1968.

¹⁵⁴ Kallentautio 2005, 290–291.

Osakuntalaisten keskusteluissa kumpiakaan suuntia ei asetettu varsinaisesti etusijalle, vaan pyrittiin tasapuolisuuteen. Vasta silloin idänsuhteet priorisoitiin, kun pakolaissuhteiden koettiin olevan idänsuhteiden solmimisen esteenä. Tällöinkin vain pakolaissuhteet saivat väistyä ja valinta ei koskenut muita länsisuhteita, esimerkiksi yhteyksiä ruotsalaisiin osakuntiin. Tosin näitä ei millään muotoa nähtykään idänsuhteiden esteenä.

Edellä esitetty antaa kuitenkin liian sinisilmäisen kuvan uskosta pöytäkirjojen ja osakuntalehtien kirjoitusten ehdottomaan todistusvoimaisuuteen. Voidaan pohtia missä määrin puolueettomuuspolitiikka oli niin hegemonisessa asemassa, että se otettiin 60-luvulla ikään kuin annettuna realiteettina, jota ei edes mielletty valinnaksi tai vaihtoehdoksi jollekin muulle. Esimerkiksi aihetta tutkinut Kimmo Rentola on esittänyt, että "Kekkoslainen ulkopoliittika ja idänsuhteiden vaaliminen oli niin sisäistetty osa 60-luvun ns. edistyksellistä ajattelua, ettei nuorilla radikaaleilla ollut henkisiä resursseja irtautua siitä".¹⁵⁵ Tätä väitettä tukee tapa, jolla ylioppilaat edellä viittaavat tasapuolisuuteen: se on kuin kaikille selvä tavoite, joka ei kaipaa erillisiä perusteluita ja kytkentöjä maan viralliseen ulkopoliittikkaan.

Suomi oli Kekkonen johdolla 1960-luvulla omaksunut aloitteellisen toimintatavan ulkopoliittikassa, jota Jorma Kallenautio kutsuu aktiiviseksi ulkopoliittikaksi vertauskohtana aikaisemmalle passiiviselle ulkopoliittikalle. Suomen ulkopoliittika rakentui puolueettomuuspolitiikalle, jossa on havaittavissa myös pyrkimys tasapuolisuuteen suurvaltoja kohtaan. Suomi omaksuikin aktiivisen sillanrakentajan roolin idän ja lännen välissä, mistä ehkä tunnetuimpana esimerkkinä on Euroopan turvallisuuskonferenssihanke (ETYK) vuosina 1972–1975. Toisaalta Suomen puolueettomuuspolitiikkaa voidaan luonnehtia myös konfliktien väistämiseksi suurvaltojen kanssa, jossa on jatkuvasti pyrittävä kartuttamaan uskottavuutta ja hyväksyttävyyttä.¹⁵⁶

Kekkonen oli Suomen puolueettomuuspolitiikan takuumies ja hänen suosionsa ylioppilaiden parissa oli valtava, osittain koska hän asettui radikaalien puolelle, ehkä näkyvimmin Vanhan ylioppilastalon valtauksen yhteydessä. Olisiko toisenlainen ajattelu edes voinut olla mahdollista puolueettomuuspolitiikan hegemoniassa? Aineistoni valossa näyttäisi siltä, että Kekkonen ja Suomen virallisen ulkopoliittikan johto eivät edes tarvinneet suoria vaikuttamisen kanavia puolueettomuuspolitiikkansa esille tuomiseen. Ylioppilaat olivat jo muutenkin puolueettomuuspolitiikan takana.

Laura Kolbe kirjoittaa suorastaan "puolueettomuutta korostaneen ulkopoliittisen ajattelun läpimurrosta" 1960-luvulla HYY:ssä. Aikaisemmin ylioppilaskunnan kansainvälisen toiminnan pääsuunta oli ollut pohjoismaissa: Tukholma, Oslo, Kööpenhamina. Nämä suhteet säilyivät ja koettiin tärkeäksi myös ylioppilasradikalismien aikana, mutta yleisesti toiminta-alue laajeni. Hyvän kuvan tästä antaa HYY:n kansainvälisen toiminnan päätapahtuma, keväisen järjestetty kansainvälinen viikko. Viikolle osallistui

¹⁵⁵ Rentola 2005, 170. Ks. myös Pernaa 2005, 183.

ulkomaisia vieraita ja toiminta paisui vuosikymmenen aikana. Esimerkiksi vuonna 1962 virallisia vieraita oli ollut 10, mutta kahden vuoden kuluttua 20 ja vuonna 1966 saapui jo 24 vierasta. Kansainvälisen viikon vierasvalinnoissa alkoi korostua tasapaino idän ja lännen välillä, esimerkiksi sekä Itä-Saksa että Länsi-Saksa pyrittiin huomioimaan. HYY:ssä koettiin myös, että yhteydenpito pakolaisvirolaiseen EÜR:iin vahingoitti tasapuolisuutta.¹⁵⁷

3.5 Muut järjestöt ja pakolaisvirolaiset

Rausmaan mukaan Neuvosto-Viro jakoi asiasta kiinnostuneiden mielipiteitä. Yhtäältä siihen suhtauduttiin Viron-harrastajien eli estofiilien keskuudessa avoimen kielteisesti. Yhteyttä pidettiin pakolaisvirolaisiin ja jaettiin heidän käsityksensä Virosta miehitettynä maana. Laittoman miehityshallinnon kanssa ei haluttu olla tekemisissä. Sotaa edeltäneeltä ajalta estofiileissä eli vielä kansallismielinen ja oikeistolainenkin maailmankuva, joten kommunismiin ylipäätään suhtauduttiin kielteisesti. Toisaalta, vähitellen ja erityisesti Kekkonen Viron-matkan jälkeen, suhtautuminen Neuvosto-Viroon muuttui. Viron kuuluminen osaksi Neuvostoliittoa hyväksyttiin ja uusia yhteyksiä pyrittiin avaamaan Neuvosto-Viroon. Tämän edellytyksenä nähtiin suhteiden katkaiseminen pakolaisvirolaisten järjestöihin. Kuvaavaa tälle on, että kun vuosina 1944–1967 julkaistiin Suomessa 19 suomennosta pakolaisvirolaisesta kirjallisuudesta, niin vuosina 1968–1991 ilmestyi vain kaksi pakolaisvirolaista suomennosta.¹⁵⁸

Toisen maailmansodan jälkeen yhteydenpito Neuvosto-Viroon oli pitkään hyvin vaikeaa, miltei mahdotonta. Tämä tarkoitti ongelmia esimerkiksi Helsingin yliopiston viron kielen opetukselle, sillä käytännön harjoittelu Virossa ei tullut kysymykseen. Viron kielen lehtori Eeva Niinivaara lähettikin opiskelijoitaan Ruotsiin pakolaisvirolaisten pariin suorittamaan harjoittelua, mutta Kekkonen Viron-matkan jälkeen hän lopetti tämän. Toisaalta Neuvosto-Virosta lähetettiin Kekkonen matkan jälkeen avautuneiden yhteyksien myötä viron kielen opettajia Suomeen.¹⁵⁹

Ainakin kaksi kertaa 1950- ja 1960-luvuilla pakolaisvirolainen ja Neuvosto-Viron kulttuuritapahtuma asettuivat ristiriitaan. Maaliskuussa 1957 HYY järjesti pakolaisvirolaisen kirjallisuuden näyttelyn. Saman aikaan oli käynnissä myös neuvostovirolainen kirjanäyttely, jonka järjesti Suomi-Neuvostoliitto Seura ja johon osallistui myös Suomalais-Ugrilainen Seura.¹⁶⁰ Vastaavanlainen toistui 10 vuotta myöhemmin, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) järjesti samanlaisen pakolaisvirolaista kirjallisuutta esittelevän

¹⁵⁷ Kolbe 1996, 63–66.

¹⁵⁸ Rausmaa 2007, 35.

¹⁵⁹ Rausmaa 2007, 29, 34–5.

¹⁶⁰ Salminen 2008, 175. SNS:n yhteyteen oli juuri perustettu Eesti jaosto, jäsenenä mm. Lauri Posti ja Kustaa Vilku. Ks tarkemmin jaoston toiminnasta Lilja & Raig 2007, 103–106; Graf & Roiko-Jokela 2004, 75–77.

näyttelyyn. Tämä osui samalle vuodelle Neuvosto-Viron kulttuuriviikkojen kanssa. Seuraukset olivat tällä kertaa merkittävämmät kuin kymmenen vuotta aiemmin. Kekkonen vaati SKS:n puheenjohtajaa ja luottomiestään Kustaa Vilkunaa tilille. Tämä selitti asian SKS:n kirjastonhoitaja Rauni Puraselle sattuneeksi työtapaturmaksi. Protestiksi tulkittavaa tilannetta ei enää jatkossa syntynyt.¹⁶¹ Kekkonen kirjoittai vielä kulttuuriviikoista ja heimotyöstä pitkän pohdinnan *Suomen Kuvalehteen* varjonimellä Liimatainen. Pohdinnassaan Kekkonen käsitteli yhteyksiä pakolaisvirolaisiin heimoaateen näkökulmasta: ”jos porvari tuntee heimorakkautta vain porvarilliseen Viroon ja kommunisti taas ainoastaan kommunistiseen Viroon, niin koko heimoaate on pelkkää hölynpölyä.” Kekkonen esitti linjansa mukaisesti, että yhteistyö pakolaisten kanssa on ongelmallista ja Suomen omankin edun mukaista on vahvistaa yhteyksiä Neuvosto-Viroon. Kyseinen pohdinta sai runsaasti palautetta, joista suurinta osaa ei julkaistu.¹⁶²

Suomalais-Ugrilaisella Seuralla (SUS) oli sodan jälkeen tiiviit yhteydet länteen paenneisiin virolaisiin kieli- ja kansantieteilijöihin. Sodan jälkeen yhteyksiä Neuvosto-Viroon ei juuri ollutkaan, joten pakolaisiin keskittyminen oli luontevaa. SUS tuki pakolaisia kirjapaketein, oli merkittävä julkaisukanava pakolaisvirolaisille tutkijoille ja kutsui heitä kunniajäsenikseen. Tiiviimpiä yhteistyökumppaneita olivat Alo Raun, Andrus Saareste, Julius Mark, Oskar Loorits, Paul Ariste ja erityisesti Julius Mägiste Lundissa. Kekkonen Viron-matka ja Tamminiemen tapaaminen eivät katkaisseet näitä yhteyksiä. Seuran historian kirjoittaneen Timo Salmisen mukaan Kekkonen oli tarkoittanut suhteita etupäässä pakolaisjärjestöihin. Kun Seuran yhteistyökumppaneinaan olivat lähinnä yksittäiset tutkijat ja heidän työnantajansa länsimaiset yliopistot, niin ongelmaa ei ollut. Silti uusien avautuvien yhteyksien myötä yhteistyö Suomenlahden eteläpuolelle voimistui ja painopiste siirtyikin Neuvosto-Viroon. Osaltaan tähän vaikutti myös pakoalivirolaisten tutkijoiden vähittäinen harveneminen. Silti yhteydet pakolaisiin pysyivät yllä ja tästä syystä esimerkiksi Tuglas-seura ei voinut 1980-luvulla ryhtyä aktiivisempaan yhteistyöhön SUS:n kanssa, jotta se saavuttaisi Neuvostoliiton viranomaisten luottamuksen ja siten voisi luoda yhteydet suoraan Neuvosto-Viroon.¹⁶³

4. Ideologinen muutos

Ylioppilaiden parissa ja laajemminkin yhteiskunnassa alkoi kuohua 1960-luvulla. Yleisen käsityksen mukaan nuoriso nousi kapinoimaan aiemman sukupolven arvomaailmaa vastaan – syntyi kulttuuriradikalismi, joka huipentui kansainvälisestikin ”hullun vuoden” 1968 levottomuuksiin. Sen jälkeen kehitys kulki kohti

¹⁶¹ Rausmaa 2007, 28, 35; Lilja & Raig 2004, 210.

¹⁶² Liimatainen, 'Pitkäsillan merkitys heimotyössä', *SK* 3.6.1967. Todettakoon, ettei Kekkonen käyttänyt tässä artikkelissa eikä vuonna 1964 Tarton yliopistossa pitämässään virokielisessä puheessaan kertaakaan termiä Neuvosto-Viro/Eesti, vaan johdonmukaisesti Viro. Ks. lisää kyseisen artikkelin analyysiä ja sen saamaa palautetta Lilja & Raig 2004, 210–214.

¹⁶³ Salminen 2008, 170–176.

politisoitumista, yhä tiukempaa organisoitumista ja auktoriteetteihin sitoutumista, kunnes 1970-luvun puolivälin jälkeen poliittinen kuohunta laantui. Suomessa vuosi 1968 on toisin nähty vasta opiskelijaliikkeen alkuna, joskin silloinkin vuosi oli paljon tapahtumaköyhempi Pariisin toukokuuhun, Rudi Dutschken attentaattiin, Prahan kevääseen tai edes Ruotsin Båstadin levottomuuksiin verrattuna.¹⁶⁴

4.1 Radikalisoituminen ja puoluepolitisoituminen osakuntien kannalta

Ylioppilaiden radikalisoituminen 1960-luvun alussa tarkoitti, että opiskelijat alkoivat kiinnittää entistä enemmän huomiota laajoihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin kuten rotusortoon, kehitysyhteistyöhön ja pasifismiin. Suomen Ylioppilaskuntien Liiton toimintaa tutkinut Esa Sundbäck on todennut, että opiskelijat tulivat osaksi yhteiskuntaa 1960-luvulla, kun aikaisemmin oli ollut vallalla eräänlainen säätyajattelu, jossa opiskelijat muodostivat oman, muusta yhteiskunnasta irrallisen saarekkeen.¹⁶⁵ Laura Kolben mukaan merkittävin murrosvuosi oli 1964, ja se voidaan ainakin ylioppilaskunnan aineiston valossa nähdä jopa merkittävämpänä kuin vuosi 1968.

Vuosi 1964 oli myös merkittävä ideologinen käänne. Nuorison vuosikymmenen alussa esille nostamat teemat, rauhakysymys, isänmaankuva ja maanpuolustushengen monipuolistaminen, ulkopoliittikan puolueettomuuslinja, kansainvälisyys, keskustelu sukupuolirooleista sekä moderni kulttuurilinja ja esteettinen näkemys alkoivat tuolloin suodattua laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ulkopoliittikkaa arvioitiin uudelleen Paasikiven nimeen vedoten ja vuonna 1964 presidentti Kekkonen taakse asettuen.¹⁶⁶

Osakuntien kannalta ylioppilasradikalismi ja vuosikymmen vaihteessa puoluepolitisoituminen olivat merkittäviä muutosvoimia, sillä osakunnat edustivat luonteeltaan ja toiminnaltaan traditiota. Niissä pääpaino oli seuraelämällä, tapakulttuurilla sekä kotiseututyöllä ja 1970-luvulla myös kiinteistöhankeilla. Osakunnat edustivat Sundbäckin mukailleen yhteiskunnasta irrallista akateemista traditiota ja ylioppilaiden radikalisoitua osakunnat pysyivät jokseenkin samanlaisina.¹⁶⁷ Tätä taustaa vasten osakuntien rooli ja merkitys alkoi laskea vauhdilla 1960-luvun lopulla, kun radikalismi ja samalla iso osa aktiivisista opiskelijoista suuntautui muualle kuin osakuntien toimintaan.

Osakunnat nähtiin aikalaiskeskusteluissa usein konservatiivisina organisaatioina ja kykenemättömyyttä uudistua kritisoitiin osakuntien lehdissä – myös pakolaissuhteet nähtiin osana osakuntien konservatiivisuutta:

¹⁶⁴ Ks. lisää Suomen vuodesta 1968 verrattuna kansainvälisiin tapahtumiin Suominen, 1997, 178–179.

¹⁶⁵ Sundbäck 1991, 12–15.

¹⁶⁶ Kolbe, 1996, 12.

¹⁶⁷ Sundbäck 1991, 14.

Opiskelijajärjestöjen yksi hauraimpia maskeja ovat ulkoasiat, kansainvälinen toiminta. Ostrobotnian jääkäriilikkeineen ja muutoinkin vahvasti yksivärinen 'ulkopolitiikka' on vuosikymmenten saatossa saanut niin kovan imagon, että suunnan uudistusyritykset (esim. 60-luvulla useaan otteeseen ovat osoittautuneet heiveröiseksi.¹⁶⁸

Uudistumista ja radikalisoitumisen myötä esiin nostettujen teemojen huomioimista osakunnilta myös vaadittiin: "vaikka osakunta onkin patavanhoillinen ja maakunta-ajatteluun sitkeästi tukeutuva organisaatio, sen pitäisi osoittaa jonkinlaista symboliikkaa myös kolmatta maailmaa kohtaan".¹⁶⁹ Pitkin 1960-lukua osakuntatoiminnan kehittäminen tai uudistaminen olikin jatkuvasti esillä. HO:ssa oli erillisiä uudistamistoimikuntia, jotka jättivät koko osakunnan toimintaa koskevia laajoja mietintöjä ja välimietintöjä vuosina 1965, 1967 ja 1969¹⁷⁰. Vastaavanlainen uudistamistoimikunta tai pitkän tähtäimen toimikunta oli myös SavO:ssa¹⁷¹ ja SatO:ssa.¹⁷²

Uudistumisy yrityksistä huolimatta osakuntien merkitys väheni, jopa radikaalisti. Hyvä osoitus tästä on niiden saama ääniosuus HYY:n edustajiston vaaleissa. Vielä vuosikymmenen alussa osakunnat olivat tiedekuntajärjestöjen edellä tärkeimpiä vaalipiirejä¹⁷³ ja erilaisten poliittisten ylioppilasyhdistysten merkitys oli marginaalista.¹⁷⁴ Osakunnat menettivät vuonna 1965 heillä aikaisemmin edustajistossa olleen enemmistönsä ja vuonna 1967 vaalien jälkeen osakunnilla oli enää yhdeksän edustajanpaikkaa kuudestakymmenestä. Vuoden 1969 vaaleissa osakunnat eivät saaneet yhtään edustajaa edustajistoon, vaan poliittiset ryhmittymät veivät leijonanosan paikoista.¹⁷⁵ Vanhan valtausta seurannut vuoden 1969 HYY:n uuden edustajiston toiminta olikin läpikotaisin politisoitunutta ja vuonna 1970 HYY:n hallitus koottiin täysin puoluepoliittisin perustein.¹⁷⁶ Poliitikasta ja puolueista tuli 60-lukulaisen radikalismien näyttävien dynaaminen muutosvoima ja vuosikymmenen lopulla epäpoliittisuus ei ollut enää muotia.¹⁷⁷

Ideologisten tekijöiden lisäksi osakuntien merkitystä vähensi jäsenten väheneminen. Nimittäin vuoteen 1966 asti osakuntien osuus Ylioppilaskunnan jäsenmaksusta oli peritty ylioppilaskunnan jäsenmaksun yhteydessä. Vuodesta 1970 alkaen jäsenmaksu siirtyi suoraan osakuntien kannettavaksi, mikä aiheutti jäsenkadon.

¹⁶⁸ Matti Mykkänen, pääkirjoitus 'Seisova ulkopoliitiikka', *Ostrobotnia* 4/1970. Päätävä sulkumerkki puuttuu myös alkuperäisestä tekstistä.

¹⁶⁹ Pekka Peltomäki, 'Edellisen johdosta', *Karhunkierros* 7/1968.

¹⁷⁰ Eri uudistustoimikuntien mietinnöt. DIIb3, HO:n arkisto.

¹⁷¹ SavO:n varsinainen kokouksen pöytäkirjan 4.4.1966 liite. SavO:Ca1.35, KK.

¹⁷² 'PTT:n mietintö Satakuntalaiselle Osakunnalle', *Karhunkierros* 5/1967.

¹⁷³ Vaalipiiri on Laura Kolben käyttämä termi, jolla hän käsitykseni mukaan tarkoittaa yhteisöä, jonka puitteissa edustaja pyrki kampanjoimaan ja keräämään suurimman osan äänistään. Käytän itse käsitettä näin. Mitään eduskuntavaalien tapaista vaalipiirijakoa HYY:n edustajistovaaleissa ei ollut. Ks. Kolbe 1996, 277.

¹⁷⁴ Kolbe 1996, 39.

¹⁷⁵ Kolbe 1996, Liite: Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan vaalit vuosina 1944–1995, s. 563–564.

¹⁷⁶ Kolbe 1996, 391. Viimeinen hallitus, jossa oli myös osakuntalaisina valituiksi tulleita oli 23.5.1969–25.11.1969 istunut HYY:n hallitus.

¹⁷⁷ Ks. lisää Kolbe, 1996, 385–391.

Vuosikymmeniä osakunnista suurimpana ollut ESO menetti yli puolet jäsenistään, sillä ESO:lla ei ollut pohjalaisten osakuntien tavoin omaa taloa ja muita etuja jäsenilleen. Pohjalaisissa osakunnissa jäsenkato oli vastaavasti pienempi. Silti myös oman talon omistanut ja jäsenilleen etuja tarjonnut HO menetti viidenneksen jäsenistään. Merkinä osakuntien merkityksen vähenemisestä voi pitää Klingen mukaan myös sitä, että osakunnat katosivat Helsingin yliopiston tilastoista palatakseen vasta 1980-luvun lopulla.¹⁷⁸

Täysin marginaalisiksi osakunnat eivät kuitenkaan muuttuneet. Monelle vasemmistolaisylioppilaalle, joka toimi aktiivisena poliittisissa järjestöissä, oli osakunta itsestäänselvyys. Vuoden 1967 HYY:n edustajiston vaaleissa ASY:n ja ASS:n kaikki ehdokkaat ilmoittivat osakuntansa ja samoin tekivät Keskustan ja KansY:n ehdokkaat. Sen sijaan tiedekuntajärjestöjen ehdokkaat eivät ilmoittaneet osakuntaansa, mutta heidän tärkein vaalipiirinsä olikin tiedekunta.¹⁷⁹ Laura Kolbe onkin katsonut, että vasemmistolaisen toiminnan kytkeytyminen traditioon oli suomalaiselle ylioppilasvasemmistolaiselle ominainen piirre. Vallankumouksen sijaan ylioppilaat tavoittelivat radikaalia muutosta sisältäpäin.¹⁸⁰

Hyvänä henkilöesimerkinä aktiivisuuden kanavoitumisesta muualle kuin osakuntatoimintaan on Paavo Lipponen, joka oli aktiivinen myös pakolaisvirolaisista käytävässä keskustelussa. Lipposella oli omakohtainen kosketus Ruotsissa toimiviin pakolaisvirolaisiin, joiden luona hän vieraili kesällä 1964. Kolben mukaan Lipponen sai siellä selitellä moneen kertaan Suomen asemaa, sillä pakolasten käsityksen mukaan Suomen itsenäisyys oli uskon varassa ja ajattelu sekä toiminta Suomessa olivat Neuvostoliiton ohjaamia, myös ylioppilasorganisaatioissa. Lipposta ärsytti pakolaisten kielteinen suhtautuminen Neuvosto-Viron tunnustamiseen ja propagoiminen Viron vapautumisen puolesta.¹⁸¹ Hänet oli kutsuttu Ruotsiin ilmeisesti sen takia että hän oli kirjoittanut maaliskuussa 1964 *Ylioppilaslehteen* pakolaissuhteita kritisoivan laajan kirjoituksen. Syksyllä matkan jälkeen Lipponen kuitenkin jatkoi samalla linjalla.¹⁸² Siten voidaan sanoa, että Lipponen suhtautui kielteisesti pakolaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön ja toimi aktiivisesti yhteistyön lopettamisen puolesta.

Lipposen toiminta ei kuitenkaan keskittynyt osakuntaan. Hän kuului SavO:aan ja kannatti suhteiden katkaisemasta pakolaisiin osakunnan kokouksessa 24.3.1965, mutta ei ollut itse varsinainen aloitteen tekijä eikä pöytäkirjojen mukaan enää myöhemmin ajamassa suhteiden katkaisua.¹⁸³ Yhteydenpitoa ei tässä yhteydessä katkaistukaan. Lipponen ei ollut osakunnan eri tehtävissä¹⁸⁴ vaan hänen toiminta keskittyi

¹⁷⁸ Klinge et al 1990, 562–564.

¹⁷⁹ Kolbe 1996, 277.

¹⁸⁰ Kolbe 1996, 275.

¹⁸¹ Kolbe 1996, 81.

¹⁸² Paavo Lipponen, 'Heimoveli vai kansainväli', *YL* 9/1964, ja 'Pakolaispolitiikan kriisi', *YL* 23/1964.

¹⁸³ SavO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 26.4.1965. SacO:Ca1.34, KK.

¹⁸⁴ Kokkonen 2004, liite Savolaisen osakunnan virkailijat 1905–2004, sivut 527–552.

Ylioppilaslehteen, YK-yhdistykseen sekä ylioppilaskuntaan. Lipposesta tuli syksyllä 1963 *Ylioppilaslehden* toimittaja, missä tehtävässä hän toimi seuraavan vuoden loppuun asti.¹⁸⁵ Hän pyrki *Ylioppilaslehden* päätoimittajaksi vuonna 1966, mutta lopulta äänten mennessä tasan hävisi arvalla Yrjö Larmolalle.¹⁸⁶ HYY:n edustajistoon Lipponen valittiin vuonna 1965, mutta ei osakunnan edustajana vaan poliittiselta Opiskelijoiden sosiaalidemokraattisen yhdistyksen (OSY) listalta.¹⁸⁷

Vanhan ylioppilastalon valtaus marraskuussa 1968 on usein toistuva käännekohta radikalismia tutkivassa historiankirjoituksessa. Siihen asti luonteeltaan enemmän kulttuuriin ja yhteiskuntaan kanavoitunut radikalismi alkoi yhä vahvemmin kiinnittyä politiikkaan ja erityisesti puoluepolitiikkaan. Siten 60-luvun radikalismi, joka pyrki kumoamaan normeja ja kaatamaan auktoriteetteja, voidaankin erottaa 70-luvun radikalismista, joka oli sidottu tiukkaan puoluehierarkiaan ja uusiin auktoriteetteihin. Monet tukijat ovat kuitenkin huomauttaneet, että ”käänteen” ajoittaminen yhteen vuoteen tai hetkeen on ongelmallista. Esimerkiksi Tapani Suomisen mukaan sadankomitealainen pasifismi alkoi hiipua jo vuonna 1967, kun taas uudet teemat alkoivat vähitellen nousta pintaan. Muutos oli limittäinen.¹⁸⁸

Puoluepolitisoitumisen myötä dominoivan aseman saivat vasemmistolaiset järjestöt. Merkkejä vasemmalle vievästä virrasta alkoi olla vuoden 1968 lopulla.¹⁸⁹ Helsingin yliopiston opiskelijoille vuosina 1968 ja 1974 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan vasemmiston kannatus kasvoi merkittävästi. Kun vuonna 1968 neljännes opiskelijoista piti jotakin vasemmistopuoluetta¹⁹⁰ parhaimpana, niin vuonna 1974 näin ajatteli jo noin puolet opiskelijoista.¹⁹¹ Voidaankin siis todeta, että vasemmistolainen ideologia sai opiskelijoiden keskuudessa jossakin määrin hegemonisen asema.

Tapahtunutta muutosta on kutsuttu kansainvälisesti proletaariseksi käänneeksi. Tällä tarkoitetaan, että opiskelijat alkoivat samaistua työläisiin verrattuna aikaisempaan maaseutuhenkisyyteen ja talonpoikaihanteeseen. Vuoden 1968 myötä Euroopan nuorison radikaalit liikkeet muuttuivat ääri vasemmistolaiseksi, pasifismi sai väistyä ja suorasta ulkoparlamentaarisesta toiminnasta – myös aseellisesta väkivallasta – tuli hyväksytyt vaikuttamisen keino. Näkyvä osa ylioppilaista alkoi samaistua taistelevaan työväenluokkaan. Suomalainen proletaarinen ”käännös” poikkeaa kuitenkin länsimaisista

¹⁸⁵ Kortti 2013, 766.

¹⁸⁶ Kortti 2013, 312–314.

¹⁸⁷ Kokkonen 2004, 553.

¹⁸⁸ Suominen 1997, 177.

¹⁸⁹ Suominen 1997, 196.

¹⁹⁰ Tutkimuksessa vasemmistopuolueita olivat Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Suomen Kommunistinen Puolue, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto ja Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto.

¹⁹¹ Purhonen et al 2008, 126–127.

esikuvista siinä, että täällä vanhoja järjestöjä ei kumottu, vaan ylioppilaiden radikaalisuus kanavoitui vasemmistolaisiin puolueisiin ja ideologisesti marxismi-leninismiin. Siten ihanteeksi tuli Neuvostoliitto.¹⁹²

Suomalaisten ylioppilaiden vasemmalle kallellaan ollut ajatusmaailman erikoinen piirre oli nimenomaan vahva Neuvostoliiton ja sen kommunistisen puolueen ihailu, joka sai suorastaan naiiveja piirteitä.¹⁹³ Tämä erottaa suomalaisen opiskelijaliikkeen länsimaisista esikuvista, joissa vasemmistoryhmien ideologisen pohjana oli maolaisuus tai trotskilaisuus. Norjan ja Ruotsin maolaisille Neuvostoliitto oli suorastaan vallankumouksen luopio. Ihailun kohteena oli vastaavasti Mao, Pol Pot, Stalin ja Enver Hoxha.¹⁹⁴ Niin ollen suhteista pakolaisvirolaisiin tuli 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa poliittisesti entisestäänkin epätoivotumpia. Suhteissa piilevä ideologinen kuilu ei siis säilynyt vuodesta toiseen samanlaisena, vaan kuilu kasvoi suomalaisten ylioppilaiden vasemmistolaistuksessa ja Neuvostoliittoon sitoutumisen kasvaessa.

Vanhan valtauksen jälkeen, alkuvuodesta 1969 sekä HYY että SYL ottivat kumpikin tavoitteekseen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden eli mies ja ääni -periaatteen. Kyseisessä mallissa korkeakoulujen hallintoelinten jäsenten valitseminen olisi tapahtunut yhtäläisellä äänioikeudella ja näin professoreiden päätösvalta olisi kaventunut radikaalisti. Kekkonen asettui tässäkin tukemaan opiskelijoiden vaatimuksia ja joulukuussa eduskunnalle annettiin vastaavan sisältöinen esitys laiksi korkeakoulujen sisäisen hallinnon uudistuksesta. Syntyi hallinnonuudistustaistelu, jossa lakia vastustivat professorikunta sekä puolueista kokoomus ja liberaalit. Sitä kannattivat opiskelijat ja Matti Virtasen sanoin "Kekkosrintama": keskusta, sosiaalidemokraatit ja kansanedemokraatit. Lain eduskuntakäsittelyn loppuvaiheessa helmikuussa 1970 opiskelijoiden taistelun muotoja olivat yli tuhannen hengen marssi Helsingissä 18.2.1970 sekä seuraavana päivänä Helsingissä alkaneet ja nopeasti koko maahan levinneet luentolakot.¹⁹⁵ Voidaankin todeta, että vasta marssit ja luentolakot aktivoivat massoja ja opiskelijaliikkeestä kasvoi suurten joukkojen ilmiö.¹⁹⁶ Kokoomuksen ja liberaalien kansanedustajat puhuivat kuitenkin lakiesityksen vaalien yli ja näin uudistus tällä erää raukesi.¹⁹⁷

Kimmo Rentola on kutsunut hallinnonuudistustaistelun myötä tapahtunutta muutosta valtiolliseksi käännteeksi. Uudistus tapahtuisi lainsäädännöllä ja siten tärkein vaikuttamisen kohde oli lainsäädäntöelimet: eduskunta ja ministeriöt. Parlamentaarinen vaikuttaminen kasvoikin Suomessa merkittävämmäksi kuin muissa maissa. Rentolan mukaan "'Valtiollinen käänne' antoi armoniskun anarkismille ja elämäntaparadikalismille. Tärkeitä asioita piti ajaa tosissaan eikä saanut antaa taantumukselle aseita

¹⁹² Kortti 2013, 365.

¹⁹³ Rentola 2005, 169–173.

¹⁹⁴ Suominen 1997, 24, 435.

¹⁹⁵ Virtanen 2002, 306–307.

¹⁹⁶ Rentola 2005, 147. Vertaa esim. 1960-luvun puolivälin kulttuuriradikalismiin, joka kosketti huomattavasti pienempää osaa ylioppilaista.

¹⁹⁷ Virtanen 2002, 302–309.

käteen".¹⁹⁸ Erotuksena kansainvälisestä 'proletaarisesta käänneestä', 'valtiollinen käänne' oli siis nimenomaan suomalainen ilmiö.

Vaikka hallinnonuudistustaistelu hävittiin, niin ylioppilaat olivat liikkeellä. Liike alkoi kanavoitua vasemmalle, Sosialistiseen opiskelijaliittoon SOL:iin, jonka jäsenmäärä lähti voimakkaaseen kasvuun luentolakkojen jälkeen syksyllä 1970.¹⁹⁹ Emopuolue SKP:n synnyttämän enemmistön ja vähemmistön välisen taistelun SOL:issa voitti vähemmistö ja SOL jäi siten taistolaisille. Jälkikäteen taistolaisten on tulkittu saavuttaneen jopa hegemonisen aseman ylioppilasliikkeessä, joskaan se ei perustunut jäsenmäärään suuruuteen, vaan ennen kaikkea tehokkaaseen ja häikäilemättömään organisaatioon.²⁰⁰ Luentolakkojen yhteydessä oli opittu tehokkaan organisoitumisen hyödyt, jotka saavuttivat huippunsa SOL:issa sekoittuen kommunistiseen puoluekuriin.

SOL:in jäsenjärjestö Akateeminen sosialistiseura (ASS) aloitti Kolben sanoin vyörytyksen yliopistolla 70-luvun alussa. Hallinnonuudistuskamppailussa pääpaino oli laitostasolla, ja siten ASS:n toiminnan kohteena olivat ainejärjestöt. Niissä ASS saavuttikin suorastaan hegemonisen aseman.²⁰¹ Osaltaan juuri painopisteen sijainti laitoksissa ja ainejärjestöissä vaikutti siihen, että osakunnat jäivät hieman syrjään. Silti osakunnissakin väännettiin kättä henkilövalinnoista ja päätöksistä pitkälti puoluepoliittisin perustein. Osakuntien varallisuus ja jäsenpotentiaali saivat ASS:n kiinnostumaan myös niistä ja valtausyritys alkoikin syksyllä 1971. Ensimmäiseksi yritettiin vallata HO, mutta laihoiin tuloksin. Lopulta osakuntien valtaus epäonnistui pientä Keskisuomalaista Osakuntaa lukuun ottamatta, mutta ASS:n vaikutusvalta niissä kasvoi. Kaiken kaikkiaan mikään yksittäinen puolue ei kyennyt valtaamaan tässä työssä tarkasteltavia osakuntia.²⁰²

Samanaikaisesti myös SYL poliitisoitui. SYL toimi useimpien opiskelijajärjestöjen tavoin *students as such* - pohjalta ennen radikalisoitumista. Tämä tarkoitti, että opiskelijat nähtiin opiskelijoina eikä kansalaisina laajemmin ja siten opiskelijajärjestöt olivat kiinnostuneita ainoastaan opiskeluun liittyvistä kysymyksistä. Ylioppilaiden radikalisoituessa SYL:sta tuli selvemmin etujärjestö, joka pyrki vaikuttamaan opiskelijoiden asioihin laajemmin. Siten suhde poliittisiin opiskelijajärjestöihin muuttui: SYL:sta tuli näiden yhteistyön foorumi ja poliittiset opiskelijajärjestöt valtasivat SYL:n liittokokouksessa vuonna 1969.²⁰³

Kaiken kaikkiaan ylioppilaiden radikalisoituminen 1960-luvulla ja puoluepoliitisoituminen vuosikymmen vaihteessa tarkoittivat merkittävää muutosta osakuntien kannalta. Oleellista on siis huomata, että osakunnat

¹⁹⁸ Rentola 2005, 146.

¹⁹⁹ Virtanen 2002, 312.

²⁰⁰ Suominen 1997, 225–226.

²⁰¹ Kolbe 1996, 443–446.

²⁰² Kolbe 1996, 453–454. Ks. esimerkki puoluepolitiikan merkityksestä PPO:n kuraattorinvaalissa vuonna 1970 Roiko-Jokela 2007, 298.

²⁰³ Sundbäck 1991, 51–53.

eivät olleet ylioppilasradikalismien päänäyttämöitä ja niiden yleinen merkitys alkoi laskea 1960-luvun lopulla siten, että 1970-luvun alkupuolisko oli osakuntatoiminnassa melkein päälama-aikaa.²⁰⁴

4.2 Sukupolvet

Selityksiä ylioppilasradikalismiin ja politisoitumiseen on haettu sekä Suomessa että ulkomailla viittaamalla sukupolvien väliseen konfliktiin. Tällöin sukupolvia on käsitelty useimmiten sosiologi Karl Mannheimin sukupolviteorioiden kautta. Mannheimilaisessa sukupolvikäsitelmissä on irtauduttu vanhemmat-lapset -tyyppisestä sukupolviajattelusta, vaan sukupolvet nähdään yhteiskunnallisina. Oleellinen sukupolven tekijä ja samalla sukupolven erottaja muista sukupolvista on avainkokemus. Ajatuksena on, että eri ihmiset kokevat saman tapahtuman minuuden eri vaiheissa. Näin ollen tapahtuman eli avainkokemuksen – sota, lama tai mellakat – kokeminen samassa minuuden vaiheessa yhdistää ihmiset sukupolveksi.²⁰⁵

Mannheimilaisen sukupolviteorian malliesimerkki ovat juuri 60-lukulaiset. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat näkivät maailman hyvin erilaisena kuin toisen maailmansodan kokeneet ikäluokat. Marja Tuomisen väitöskirjan nimi *”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”* viittaa juuri tähän. Sodan kokeminen tai kokemattomuus oli merkittävä sukupolvia erottava avainkokemus.²⁰⁶ Käsitelmäni mukaan Matti Virtasen väitöskirjasta voitaisiin yhdeksi avainkokemukseksi nostaa esimerkiksi Vanhan ylioppilastalon valtaus vuonna 1968. Virtanen osoittaa, että tapahtuma oli merkittävä, mutta sukupolven eri-ikäiset kohortit kokivat valtauksen eri näkökulmista. Osalle se oli vuosikymmen loppu, toisille vasta alku.²⁰⁷ Siten sukupolven käsitteelle ei ole annettavaa kaiken kattavan selityksen roolia tarkasteltaessa kulttuuriradikalismia ja 60-lukulaisuutta. Sukupolven sisällä on eri-ikäisten fraktioita ja eri tavalla mobilisoituneita ryhmiä. Mannheimin mukaan juuri pieni saman ikäisten ydinryhmä käynnistää laajemman mobilisaation. Virtanen lisää tähän, että ydinryhmällä on aina vanhempi mestari eräänlaisena opettajanaan.²⁰⁸

Pakolaissuhteiden kanssa mielenkiintoisessa ajallisessa suhteessa ovat myös Virtasen sukupolvet Suomen historiassa. Virtanen näkee 20–30-lukujen taitteessa nuoruuttaan eläneet yhtenä mobilisoituneena

²⁰⁴ Esimerkiksi Kokkonen 2004, 397, ja ks. myös. Kortti 2013, 368–369. Osakuntatoiminnan lamaantuminen näkyy myös arkistoaineistossa siten, että monien osakuntien kohdalla 1970-luvun alkupuolen pöytäkirjat ovat huonommassa järjestyksessä (esimerkiksi puhtaaksi kirjoittamatta), osa pöytäkirjoista puuttuu, niitä on pidetty ylimalkaisesti tai ei ollenkaan. Tosin myös kokoukset saattoivat olla lamaanuoksen aikana usein vailla päätösvalta. Ks. esim. SatO:n osalta Alhonen 2001, 146–148.

²⁰⁵ Ks. tarkemmin mannheimilaisesta sukupolvesta ja sen eroista arkiseen sukupolvikäsitelmään esimerkiksi Virtanen 2002, 18–24; Suominen 45–47. Virtanen (2002) on kehittänyt mannheimilaista sukupolvikäsitelmää väitöskirjassaan tutkimalla sukupolven osien eli fraktioiden ja poliittisen tradition dynamiikan välistä suhdetta. Tämä tutkimuksen kannalta näin tarkka lähestyminen ei kuitenkaan ole tarpeen.

²⁰⁶ Tuominen 1991.

²⁰⁷ Virtanen 2001, 304, 308, 311.

²⁰⁸ Virtanen 2001, 366.

sukupolvena. Juuri tuolloin osakunnat solmivat viralliset suhteensa Tarton yliopiston yhteydessä toimiviin ylioppilasjärjestöihin. Heimoajattelu ja AKS olivat vahvoilla. Virtanen hahmottaa sukupolveksi myöskin kuusikymmentälukulaiset.²⁰⁹ Heidän aktiivisena opiskeluaikana suhteet ajautuivat joissakin osakunnissa katkaisuun. Kyseisen muutoksen takana voi nähdä Virtasen hahmottelemaa sukupolvien dynamiikkaa.

Pakolaisvirolaissuhteiden elpyminen 1950-luvulla ja niiden joutuminen kriisiin 1960-luvulla on selvässä kytköksessä eri sukupolviin. Toisen maailmansodan jälkeen yliopistoissa jatkui 1920- ja 1930-lukujen henki hyvin vahvana, sillä poliittisia puhdistuksia ei toteutettu akateemisessa maailmassa. AKS-tasutaiset henkilöt tulivat suomenkielisten osakuntien kuraattoreiksi ja samoin yliopiston professoreiksi, kuten Lauri Posti, Kustaa Viikuna, Lauri Hakulinen ja Martti Haavio. Osakuntien, ylioppilaskunnan ja koko yliopiston merkittävässä tehtävässä olivat siis AKS-tasutaiset tai liikkeeseen myönteisesti suhtautuneet henkilöt vielä pitkälle 1950-lukua.²¹⁰ Näin ollen AKS:n ideologia jatkoi elämäänsä vahvasti sekä Helsingin yliopistossa että osakunnissa ja ylipäätään kulttuurielämässä.

Vuonna 1950 perustettiin vapauden Akateeminen Liitto (VAL), jonka tehtävänä oli koota ylioppilaita samaan tapaan kuin AKS ennen sotia ja jonka taustavoimat olivatkin vanhoja AKS- tai kärkiläisiä, kuten Matti Kuusi ja L. A. Puntila. Aatteellisesti VAL oli antikommunistinen, kuten suurin osa 50-luvun opettajista ja opiskelijoista. Kommunismin vastakohtana nähtiin nyt länsimainen demokratia. Isänmaallisuutta, suurmieskulttia ja lojaaliutta esivaltaa kohtaan vaalittiin, sekä tietenkin jääkäreitä ja isänmaallista ylioppilasaktivismia korostettiin. Vallassa oli aatteellis-isänmaallinen traditio, ja Matti Virtasen sanoin VAL:n voimalähteeksi tuli maaseutuhenkisyys ja talonpojat nähtiin kansakunnan moottorina. Osakunnat olivat tämän tradition edustajina vahvoilla vielä 1950-luvulla ja osakuntien johdossa olivat juuri maaseutuvaltaiset osakunnat HO, EPO, PPO ja SatO.²¹¹

Siten ei olekaan kovin erikoista, että osakuntien suhteet pakolaisvirolaisiin elpyivät toisen maailmansodan jälkeen ja juuri 1950-luvulla. Yhtäältä yhteydenpito ja jonkinlaisen henkisen yhteyden kokeminen virolaisiin oli katkeamaton jatke sotien väliselle heimoaatteelle ja toisaalta yhteydenpito juuri pakolaisiin vastasi hyvin akateemista antikommunistista ilmapiiriä. Sukupolvien näkökulmasta voidaan siis todeta, että 1920- ja 30-lukujen taitteen ylioppilassukupolven varjo ulottui ajallisesti pitkälle suomalaisen yhteiskuntaan, aivan samoin kuin kuusikymmentälukulaisten joitain vuosikymmeniä myöhemmin.

Suhteiden elpymisen taustalla vaikutti myös samoja henkilöitä kuin AKS:ssä ennen toista maailmansotaa. Sysäys esimerkiksi stipendiaattien kustantamiseen 1950-luvulla tuli PPO:lle ja EPO:lle osakuntien ulkopuolelta, Viikunalta ja Vuorelalta. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori Kustaa Viikuna oli silloin

²⁰⁹ Virtanen 2001, esim. 36–38, 356–366.

²¹⁰ Kolbe 1993, 79–83.

²¹¹ Virtanen 2002, 219–222, 380–387; Kolbe 1996, 7–11, 22–23.

ja myöhemminkin Kekkonen luottomiehiä kulttuurialalla. Molemmat, sekä Kekkonen että Viikuna olivat toimineet AKS:ssä ennen Mäntsälän kapinaa ja olleet aktiivisia heimoyhteistyössä.

Seuraava vuosikymmen tarkoitti suurten ikäluokkien tuloa yliopistoon, muutosta aatteellisessa ilmapiirissa ja pakolaissuhteissa. Kulttuuriradikalismi ilmiönä nähdään selvässä kytköksissä sukupolveen. 1960-luvun ylioppilaat kapinoivat edellisten sukupolvien edustamaa ajatusmaailmaa vastaan ja halusivat itse määrittää toimintansa linjat. Tässä tulkinnassa ehkä pisimmälle on mennyt Sundbäck, joka toteaa, että 1960-luvun vasemmistoradikalismi voidaankin nähdä – ei niinkään poliittisena kannanottona kuin – kannanottona valtakulttuuria vastaan.²¹²

Sukupolvi oli aikalaisten parissa usein käytetty termi ja usein aikalaisten oma sukupolvi, 60-lukulaiset asetettiin 30-luvun vastakohtaksi, kuten Jorma Cantell *Ylioppilaslehden* pääkirjoituksessa vuonna 1965:

Kevät 60-luvulla on uuden sukupolven vastalause 1930-luvun syksyä vastaan. Kevät on elämän merkki. Voisin väittää että elämä, isolla V:llä kirjoitettuna keksittiin vasta 1930-luvun jälkeen. Onko syynä huono omatunto, etteivät 30-luvun edustajat ryhdy kanssani väittelyyn tästä aiheesta. Kevään oivaltaminen on ylioppilaalle isänmaallinen teko mitä voidaan ajatella. Kevät on tärkeä näinä rikkinäisinä aikoina. [...]

Loputon sota vanhan sukupolven kanssa jatkuu. Asioiden näin vallitessa, saattaa lopullinen ratkaisu viipyä kauankin.²¹³

Sukupolvi-käsitettä käytettiin myös pakolaisvirolaisia koskevan keskustelun yhteydessä ja silloinkin kysymys on nimenomaan konfliktista tai ainakin voimakkaasta eron tekemisestä aikaisempiin sukupolviin. Pakolaissuhteet ovatkin osuva esimerkki 60-lukulausten uudelleenaseoitumisesta suhteessa sodan jälkeen vielä vahvana vaikuttaneeseen AKS:laiseen traditioon ja sukupolveen:

Meidän sukupolvemme on tässä asiassa ikään kuin tienhaarassa. Meillä ensimmäisinä on – kiitos nykyisen ulkopoliittisen linjamme – mahdollisuus nuoruudestamme lähtien jatkuvasti rakentaa yhä suurempaa yhteisymmärrystä kansojemme [Suomen ja Neuvostoliiton] välille [...] Tätä perintöä eivät vanhempamme ole aikaisemmin vallinneista onnettomista olosuhteista johtuen läheskään kaikissa tapauksissa kyenneet meille antamaan...²¹⁴

Kaltiossa käydyn kiihkeän debatin yhteydessä PPO:n kuraattori Siikala kirjoitti nimenomaan, että suhteilla pakolaisvirolaisiin on nykyiselle opiskelijapolvelle vain historiallista mielenkiintoa.²¹⁵ Siten heimoajattelu oli edellisen sukupolven harrastus. Kuvaavaa tälle sukupolviasetelmalle on, että lopulta yhteydenpito katkesi juuri ylioppilaiden kanssa. Seniorit, vanhat sukupolvet, taas jatkoivat yhteydenpitoa.

²¹² Sundbäck 1991, 17.

²¹³ Jorma Cantell, 'Elämä isolla V:llä', *YL* 15/1965.

²¹⁴ Jussi Perttunen, 'Pari sanaa Seppo Saloselle', *Kaira* 7/1963. Merkintä hakasulkeissa RM.

²¹⁵ Kalervo Siikala, 'Herra Toimittaja', *Kaltio* 5/1965.

Salmisen mukaan Mannheimin sukupolvitulkintaa "on helppo kritisoida empirian näkökulmasta". Sukupolviarajat eivät ole niinkään syntymävuoteen liittyviä, vaan paljolti kysymys oli mielipiteiden ihmisjoukkojen jakaantumisesta mielipiteen eikä iän mukaan. Sen sijaan sukupolvea voidaan tarkastella retorisenä käsitteenä. Kuten yllä tuli ilmi, "sukupolvi" oli aikaisten itsensä viljelemä termi, jota Salminenkin on havainnut käytetyksi tiuhaan. Salmisen mukaan retorisenä tarkoituksena saattoikin olla halua puhua koko sukupolven nimissä, ei niinkään halu kuvata ulkoista todellisuutta.²¹⁶

Pekka Peltomäki kirjoitti jo aikaisemminkin esille tullessa artikkelissaan kriittisesti pakolaissuhteista ja osakunnan kansainvälisestä toiminnasta. Hänkin näki pakolaissuhteet nimenomaan historiallisena jäänteinä edeltävän sukupolven ajalta: "Tärkeintä on kuitenkin se, ettei osakunta kansainvälisissä suhteissaan jäisi 30-luvun hengen mukaisten rudimenttien tasolle, vaan etsisi jatkuvasti suhteita uusiin, myös tulevaisuutta omaaviin ylioppilasorganisaatioihin".²¹⁷ Peltomäki korostaa pakolaissuhteiden ideologista alkuperää sotienväliseltä ajalta ja sen riittämättömyyttä 1960-luvun uudessa aatteellisessa ympäristössä. Samoin PPO:ssa Martti Asunmaa kutsuu ajatusta pakolaisvirolaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä nimellä "isämme eilispäivän Eesti-idea".²¹⁸

Presidentti Kekkonen ja radikaalien ylioppilaiden välinen suhde oli erittäin merkityksellinen ja se tiivistyi 60-luvun aikana. Puheillaan ja toiminnallaan Kekkonen kannusti radikaaleja ylioppilaita, ymmärsi ja tuki heidän pyrkimyksiään ja samalla integroi heidät vallitsevaan järjestelmään. Tällä toiminnallaan hän ärsytti useita tahoja, ei vähiten yliopiston professorikuntaa. Näin ollen ylioppilaiden vihamielinen suhtautuminen Kekkoseen vielä 1960-luvun alussa muuttui radikaalisti muutamassa vuodessa ja Kekkosesta tuli keskeinen ylioppilaiden muutospyrkimysten tukija.²¹⁹

Kekkonen asettuminen radikaalien ylioppilaiden taakse tulee hyvin ilmi kahden tapahtuman yhteydessä, joita sukupolvia ja 60-lukulaisuutta käsittelevässä tutkimuksessa on pidetty mannheimilaisittain avainkokemuksena. Ensimmäinen on Vanhan ylioppilastalon valtaus marraskuussa 1968. Vanhan valtauksen johdosta 26.11.1968 HYY:n vuosijuhlan pitopaikka vaihtui pikavauhtia Konservatoriolle. Juhlapuhujana oli Kekkonen, joka puheessaan ei tuominnut valtausta, vaan päinvastoin asettui selvin sanoin radikaalien puolelle pitämällä heitä tulevaisuuden toivona. Puhe päättyi vetoomukseen ajatella omilla aivoilla ja suhtautua kriittisesti kaikkeen vanhaan. Ero oli iso esimerkiksi tuolloisen pääministerin Mauno Koiviston reagointiin, joka oli aikaisemmin kesällä nimennyt opiskelijakuohunnan "nuorison ilmavaivoiksi".²²⁰

²¹⁶ Salminen 1997, 45–46.

²¹⁷ Pekka Peltomäki, 'konservatiivinen osakunta ei tarvitse surkastuneita ulkomaansuhteita', *Karhunkierros* 6/1968.

²¹⁸ Martti Asunmaa, 'Kehityssuuntia Pohjois-Pohjalaiselle Osakunnalle', *Kaira* 2/64.

²¹⁹ Kolbe 1996, 109–112. Ks. myös Virtanen 2002, 225.

²²⁰ Kujala 2013, 246–247. Ks. Kekkonen puheen sisältöä yksityiskohtaisemmin Kolbe 1996, 322–324.

Toinen avainkokemus on korkeakoulujen hallinnon uudistusesitys vuosikymmenen vaihteessa. Kekkonen asettui tukemaan opiskelijoiden vaatimaa mies ja ääni -periaatetta. Kun hallinnonuudistusesitys raukesi, Kekkonen ilmoitti, että uudistuksia joka tapauksessa jatketaan. Viimeinen yritys oli vuonna 1973, ns. Lex Sundqvist opetusministeri Ulf Sundqvistin mukaan. Vesitettynäkin lakiesitys kaatui ja Kekkonen veti tukensa pois opiskelijoiden vaatimukselta. Syynä tähän oli kuitenkin viime kädessä valtakunnantason politiikka. Nimittäin Kekkonen halusi puolueiden hoitavan hänen presidenttinä jatkamisen poikkeuslailla vuonna 1974. Varmistaakseen tämän oli puolueita – myös kokoomusta – ärsyttävä mahdollisimman vähän.²²¹

Miksi Kekkonen tuki näin avoimesti ja voimakkaasti radikalisoitunutta nuorisoa? Kekkonen asettuminen tukemaan radikaalien toimintaa ja ajatusmaailmaa saattoi vastata hänen omia valtatavoitteitaan. Nimittäin Matti Virtasen mukaan ”Kekkonen oli 60-luvun alusta asti pyrkinyt horjuttamaan akateemisen maailman linnoittautuneen AKS-eliitin asemaa”. Kekkonen oli koko ikänsä ärsyttänyt suomalaista kulttuuriporvaristoa, jolla oli vahvat asemat nimenomaan Helsingin yliopistossa ja tämä oikeistolainen eliitti kantoi kaunaa Kekkoksa kohtaan. Mies ja ääni -periaate tarjosi mahdollisuuden tämän eliitin aseman horjuttamiseen, kun päätösvaltaa olisi siirtynyt professoreilta opiskelijoille.²²²

Kekkosella ja ylioppilailta oli siis yhteinen vastustaja – Kekkonen omaan sukupolveen kuuluva vanha eliitti, joka hallitsi esimerkiksi yliopistoa. Näin ollen ylioppilaiden pyrkimysten tukeminen esimerkiksi hallinnonuudistustaistelussa vastasi myös Kekkonen omia tavoitteita. Samoin ylioppilaiden omaksuttua laajasti Kekkonen ulkopoliittisen ajattelun oli luontevaa, että Kekkonen asettui tukemaan nuorten maailmankuvaa ja käsitystä isänmaallisuudesta ja ulkopoliitikasta. Ylioppilasradikaalien käsityksen kun kerran olivat hyvin lähellä Kekkonen omaa näkemystä poliittisista realiteeteista.

Kekkonen pyrki itse aktiivisesti lisäämään yhteyksiään kulttuuriradikaaliin nuorisoon, josta ehkä selkein osoitus on Tamminiemen niin sanotut lastenkutsut. Näiden Marja Tuomisen sanoin ”älyllisten iltamien” pitäminen alkoi jo ennen Kekkonen toista valintaa presidentiksi 1960-luvun alussa ja taustalla on nähty Kekkonen pyrkimys hankkia tukea vielä hieman epävarmalle poliittiselle asemalleen.²²³ Kekkonen kutsui koko vuosikymmenen mittaan nuoria vaikuttajia viettämään vapaamuotoisesti iltaa Tamminiemeen poikansa kansanedustaja Matti Kekkonen ja yleisradion pääjohtajan (1965–1969) Eino. S. Revon avustuksella.

Lastenkutsujen ja Kekkonen nuoria ymmärtävän suhtautumisen on tulkittu johtaneen radikaalien ylioppilaiden integroitumiseen vallitsevaan yhteiskuntaan. Antti Kujalan mukaan tämä olikin Kekkonen ensisijainen tavoite. Näin Kekkonen pyrki ehkäisemään länsimaissa leimahtaneen vallankumoushengen

²²¹ Virtanen 2002, 306, 315–317.

²²² Virtanen 2002, 304–306

²²³ Tuominen 1991, 85–87.

syntymistä ja yleisen käsityksen mukaan hän onnistui siinä.²²⁴ Esimerkiksi Ranskassa de Gaulle ei kyennyt samaan ja siellä ylioppilaslevottomuudet vuonna 1968 olivat huomattavasti rajummat kuin Suomessa.²²⁵ Vastaavasti Jugoslavian marsalkka Tito oli onnistunut nuorison integroinnissa myöntämällä osan nuorison vaatimuksista oikeutetuksi.²²⁶

Marja Tuominen tulkitsee, että Kekkonen nuorisoa tukevien kannanottojen taustalla voidaan jopa nähdä halu "eksplikoida tai jopa provosoida sukupolvien, maailmankuvien ja arvoisältöjen polaarisuutta – myönteistä polaarisuutta – ja erityisesti silloin, kun kysymys on tuon arkaluontoisen isänmaa-sanana vahvasti arvolutautuneista merkityksistä".²²⁷ Kolben mukaan "Kekkonen suhde ylioppilasiin tiivistyi aikana, jolloin nuorison sukupolvi-identiteetti oli vahvistumassa".²²⁸

Yhtäältä on esitetty myös sellaisia tulkintoja, jossa Kekkonen radikaaleja tukevan toiminnan taustalla oli nimenomaan hänen oma radikaaliutensa. Saavutettuaan presidenttinä vahvan aseman hän pystyi ilmaisemaan myös radikaalimpia ajatuksiaan. Samalla radikaalien ylioppilaiden tukemisessa voidaan nähdä myös kaipuuta Kekkonen omaan ylioppilasradikalismiin nuoruudessaan.²²⁹ Toisaalta Matti Virtasen tulkinnassa Kekkonen halusi ärsyttää porvarillista kulttuuri- ja tiede-eliittiä sekä horjuttaa sen asemaa esimerkiksi Helsingin yliopistossa. Tämä onnistui radikaaleja ylioppilaita kannustamalla ja tukemalla heitä esimerkiksi hallinnonuudistustaisteluun johtaneessa mies ja ääni -periaatteessa.²³⁰

Voidaan olettaa, että Kekkonen ollessa ylioppilaiden parissa hyvin suosittu, hänen näkemyksiään olisi omaksuttu helposti. Näin näyttäisikin olevan puolueettomuuspolitiikan osalta, kuten edellä on selostettu. Kekkonen pyrkimykset vahvistaa yhteyksiä Neuvosto-Viroon ja siitä seuraava näkemys pakolaisvirolaisyhteistyöstä olivat nekin laajassa tiedossa, joten voisi ajatella että Kekkonen kannatuksesta johtuen hänen näkemyksensä jaettiin laajasti.

Kekkonen oli varmasti tietoinen, ettei hänen kehotuksensa katkaista yhteydenpito pakolaisvirolaisiin saisi positiivista vastaanottoa vanhojen heimoyhteistyötä harrastaneiden henkilöiden parissa. Voisi perustellusti ajatella, että ylioppilaiden parissa esiintynyt vaatimus pakolaissuhteiden katkaisemisesta voisi olla osaltaan myös kapinaa edeltäviä sukupolvia vastaan, samaan tapaan kuin Kekkonen "kapinoi" vanhaa eliittiä vastaan. Kuten aiemmin siteerattu Esa Sundbäck on todennut, niin poliittinen kannanotto voidaan nähdä myös

²²⁴ Kujala 2013, 247.

²²⁵ Kortti 2013, 319.

²²⁶ Kolbe 1996, 323. Ks. lisää nuorisoradikalismien kansainvälisestä vertailusta Tuominen 1997, erityisesti 49–52.

²²⁷ Tuominen 1991, 84.

²²⁸ Kolbe 1996, 111.

²²⁹ Ks. Tuominen 1991, 86.

²³⁰ Virtanen 2002, 304–306.

kannanottona valtakulttuuria vastaan.²³¹ Marja Tuomisen väitöskirjassa valtakulttuuri ja vastakulttuuri muodostavat keskeisimmän käsiteparin. Hän tarkastelee koko 1960-luvun yhteiskunnallista kuohuntaa vastakulttuurina ja toteaa, että sitä on tutkittava suhteessa vastustettavaan eli valtakulttuuriin.²³²

4.3 Uutena tavoitteena suhteet itään

Radikalismien noustessa suomalaisessa ylioppilasliikkeessä 1960-luvulla kasvoi yleinen kiinnostus kansainvälisiä asioita ja vuosikymmen lopulla erityisesti Itä-Euroopan maita ja Neuvostoliittoa kohtaan. Tällöin sekä ylioppilaskunnassa että osakunnissa alettiin pyrkiä luomaan suhteita suoraan näiden maiden ylioppilasorganisaatioihin. Uusien idänsuhteiden tavoittelun taustalla vaikutti toki myös edellä selostettu tasapuolisuuspyrkimys, mutta vuosikymmen loppupuolelle siirryttäessä nousi esille yhä selvemmin kiinnostus Neuvostoliittoa kohtaan. Kanssakäyminen Neuvostoliittoon avoimen vihamielisesti suhtautuvien tahojen, kuten pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa oli ilmeisessä ristiriidassa tähän pyrkimykseen nähden.

Hyvien neuvostosuhteiden tavoittelusta tuli eräänlainen aikakauden muoti-ilmiö, joka koski tässä tutkittavien opiskelijajärjestöjen lisäksi koko *välittävää tasoa*. Tällä termillä Ville Pernaa viittaa korkean tason poliittisen eliitin ja ruohonjuuritason välissä sijainneeseen laajan järjestöjen, yhdistysten ja erilaisten organisaatioiden muodostamaan tasoon. Tällä erittelyllä Pernaa pyrkii havainnollistamaan miten syvälle yhteiskuntaan Suomen ja Neuvostoliiton väliset naapurisuhteet ulottuivat ja miten laajasti ne koskivat tiedettä, kauppaa ja kulttuuria. Välittävällä tasolla aktiivisuus oli suurta ja ”Neuvostosuhteet piti olla, koska kaikilla muillakin oli.” Samoin kuin korkean tason politiikassa, niin myös välittävällä tasolla idänsuhteista tuli eräänlainen kelpoisuuden mittari. Tässä työssä pääasiallisesti tarkasteltava 1960- ja 1970-lukujen vaihde sekä varsinkin jälkimmäinen vuosikymmen olivat välittävän tason toiminnassa aktiivisinta aikaa, johon Pernaa mukaillen liittyi hohtoa ja kilpajuoksua, toisin kuin enää 1980-luvulla.²³³

Hyvän vertailukohta osakuntien toiminnalle on HYY. Jokaisessa puolueessa oli oma nuorisoryhmä, joka tukeutui jossakin määrin Neuvostoliittoon. Laura Kolben mukaan vuonna 1971 neuvostoliturgia saavutti ylioppilaskunnan puoluepolitisoitumisen seurauksena ja liturgian hallinnasta tuli yksi kilpailun kohde:

Nuorpoliitikkojen linjanvedot ja retoriikka näkyvät sellaisenaan HYY:n 1970-luvun alun edustajistossa, jossa eri ryhmittymät, kärjessä ASS:n johtavat kaaderit ja eräät näkyvät keskustaylioppilaat kilpailivat siitä kuka oli suurin virallisen ulkopoliitiikan, Neuvostoliiton

²³¹ Sundbäck 1991, 17.

²³² Tuominen, 1991, esim. 32, 384–385.

²³³ Pernaa 2005, 181–184.

ja rauhanomaisen rinnakkaiselon, demokratian ja edistyksen, yya:n ja Paasikiven-Kekkosen linjan suurin ystävä ja oikeaoppisin tulkitsija.²³⁴

Delegaattien vaihto Moskovon yliopiston kanssa oli HYY:n ulkosuhteiden vuosittainen päätapahtuma, jonka perustana oli vuonna 1975 kaksivuotiseksi muuttunut runkosopimus. HYY liittyi moniin vasemmistolaisena pidettyihin järjestöihin, kuten Suomi-Neuvostoliitto sekä Suomi-Vietnam -seuraan.²³⁵

Murros kuvastaa jossakin määrin sitä muutoksen nopeutta, jolla osakuntalaiset astuivat sodanjälkeisestä oikeistohenkisestä ja isänmaallisesta aatemaailmasta 60-luvun radikalismiin. Muutoksen nopeus ilmenee myös osakuntien ulkomaansuhteissa. Nimittäin vielä 1960-luvun alussa SatO, ViO ja KyO solmivat täysin uudet suhteet, kuten luvussa kaksi esitin. Viimeisenä ystävyyssovimuksen solmi Sato Raimlan kanssa vuonna 1962.²³⁶ Keskeinen huomio SatO:n, ViO:n ja KyO:n uusista suhteista on, että vielä 1960-luvun alussa uusien suhteiden solmiminen pakolaisvirolaisiin ylioppilasorganisaatioihin oli ideologisesti ja poliittisesti. Siten muutos pakolaisvirolaiskysymyksessä tapahtui jokseenkin nopeasti saman vuosikymmenen aikana. Paavo Lipponen nosti pakolaissuhteet tapetille *Ylioppilaslehdessä* vuonna 1964 ja keskustelu asiasta heräsi osakunnissakin. SatO:n solmima ystävyyssovimus joutui kritiikin kohteeksi vain kuusi vuotta allekirjoitustilaisuuden jälkeen vuonna 1968.²³⁷ KyO:n suhteet UEÜ:iin ja ViO katkaisi yhteydet muodollisesti vuonna 1971. Muutamassa vuodessa ilmapiiri oli muuttunut merkittävästi.

Ensimmäiset vaatimukset idänsuhteiden luomisesta PPO:ssa näyttävät olevan vuodelta 1963. Kauko Heikurainen kirjoitti *Kaira*an vaatien tiiviimpien ja laajempia ylioppilasjoukkoa koskevien suhteiden solmimista neuvostoliittolaisiin ylioppilaisiin. Hän toi esikuvaksi suhteet ruotsalaisiin osakuntiin, mutta pakolaisvirolaisista ylioppilaisista hän ei mainitse mitään.²³⁸ Myös *Poimiossa* kritisoitiin idänsuhteiden virallisuonteisuutta ja ehdotettiin suhteiden solmimista johonkin neuvostoliittolaiseen ylioppilasjärjestöön.²³⁹ Tämä kirjoitus sai *Poimiossa* lisää kannatusta, mutta myös kritiikkiä. Heikki Välitälo ihmetteli, miksi ryhtyä "veljeilemään ryssien kanssa" ja leimasi idänsuhteiden vaatimisen maalaisliittolaisten juoneksi. Seuraavissa kommentteissa kritisoitiin *ryssä*-sanana käyttöä ja todetaan, että neuvostoliittolaisten kanssa ei tarvitse veljeillä, vaan voidaan olla asiallisestikin.²⁴⁰

Paavo Lipposen *Ylioppilaslehteen* kirjoittaman "eestiläisiä on haettava Neuvosto-Eestistä" -henkisen artikkelin aikoihin vuonna 1964 alkoi PPO:n lehdessä *Kairassa* esiintyä idänsuhteiden vaatimisen yhteydessä

²³⁴ Kolbe 1996, 458–459.

²³⁵ Ks. lisää HYY:n ulkosuhteista Kolbe 1996, 458–463.

²³⁶ SatO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 20.3.1962. SatO:Ba51, KK.

²³⁷ SatO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 1.10.1968. SatO:Ba56, KK.

²³⁸ Kauko Heikurainen, 'Ylioppilaidemme idänsuhteet', *Kaira* 7/63.

²³⁹ *Poimio* VII, päiväys 14.11.1963. PPO:Ma2.8, KK.

²⁴⁰ *Poimio* VII, päiväys puuttuu. PPO:Ma2.8, KK.

myös kritiikkiä pakolaissuhteita kohtaan. Martti Asunmaa arvosteli osakuntatoiminnan "kangistumista". Oman osansa saivat myös suhteet pakolaisvirolaisiin:

Jälkimmäisen [EÜS] kanssa vieraanvaraisuus on jopa täysin yksipuolista, me tarjoamme heille stipendin saamatta itse mitään. Kyllä nykyajan ylioppilaiden on oltava niin paljon realistisia, että he tajuavat Neuvosto-Eestin olevan ainoan Eestin. Ja muutoin tämä isäimme eilispäivän Eesti-idea ei kaikeksi ole mikään suositus meille pyrkiessämme luomaan suhteita neuvostoliittolaisiin ylioppilasjärjestöihin...²⁴¹

Seppo Salonen toteaa *Kairassa*, että suhteet pakolaisvirolaisiin eivät ole enää tarkoituksenmukaisia siinä mielessä kuin ne olivat ennen toista maailmansotaa eikä kansainväliseksi toiminnaksi enää riitä suhteet pohjanlahden yli, vaan "laajemmin on suhteita luotava ja runsaammin varoja on siirrettävä niitä varten".²⁴² Osakunnissa siis yhtäältä syntyi halu solmia lähempiä suhteita Neuvostoliittoon ja toisaalta suhteet pakolaisvirolaisiin alettiin nähdä tämän tavoitteen kanssa ristiriitaisina.

Käytännössäkin yritykset avata suhteet Neuvostoliittoon (Neuvosto-Viro mukaan luettuna) lisääntyivät PPO:ssa. Edellä mainittu Martti Asunmaa oli vaatinut samassa artikkelissaan ulkosuhteita uudelleenjärjestelyä, ja toukokuussa 1964 perustettiinkin kehittämistoimikunta hoitamaan asiaa. Toimikunnan suunnitelmassa pidettiin suotavana yhteyksien avaamista Neuvosto-Viroon ja jopa niin, että ne liikuttaisivat massoja, eivätkä jäisi vain virallisten tahojen harrastukseksi.²⁴³ Tätä asiaa käsiteltiin myös osakunnan kokouksessa ja todettiin, että "osakunnan suhteita olisi laajennettava ja saatava mahdollisuus kansainväliseen kanssakäymiseen osakunnan puitteissa entistä useampien osakuntalaisten ulottuville".²⁴⁴ Merkilläpantavaa onkin, että kun ennen toista maailmansotaa yhteydet Viroon olivat liikuttaneet laajoja ylioppilasmassoja, niin sodan jälkeen suhteet pakolaisvirolaisiin näyttivät koskettavan käytännössä vain osakuntien aktiiveja. Laajoja osakuntajoukkoja yhdistävä kosketus pakolaisvirolaisiin puuttui, ja väitän, että osakuntalaisten suuri joukko uusine ylioppilassukupolvineen oli pakolaisvirolaissuhteista aika ulkopuolinen.

Pohjalaisissa osakunnissa ei kuitenkaan kyetty luomaan pysyviä suhteita Neuvostoliittoon. Edes pohjalaisten osakuntien järjestämän kansainvälisen viikon osallistujissa ei tapahtunut merkittävää muutosta, nimittäin vuonna 1968 ulkomaalaisia osallistujia kutsuttiin EÜS:n lisäksi vain Norrlands Nationista ja Umeå Studentkäristä.²⁴⁵ Tilanne oli samanlainen seuraavanakin vuonna, mikä sai kritiikkiä vuonna 1969 uudelleen perustetussa *Ostroboniassa*. Jorma Leskelä kirjoitti, että "Ostrobotnian "kansainvälinen viikko" hakee

²⁴¹ Martti Asunmaa, 'Kehityssuuntia Pohjois-Pohjalaiselle Osakunnalle', *Kaira* 2/64. Merkintä hakasulkeissa RM.

²⁴² Seppo Salonen, 'Emajoen rannoilta Jäämeren äärille', *Kaira* 4/65.

²⁴³ Roiko-Jokela 2007, 328.

²⁴⁴ PPO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 8.2.1965. PPO:Ca1.33, KK.

²⁴⁵ PV:n kirje PPO:lle 1.10.1968. PPO:Fa1.33, KK.

hakee...: metamorfoosi muotoa muuttamatta. Kansainvälisyyttä ei ole koskaan ollutkaan; pohjoismaisuutta kylläkin”.²⁴⁶

Leskelä ei ollut yksin kritiikkinsä kanssa²⁴⁷ ja muutoksia alkoikin tapahtua jo pian: PV:n ulkoasianvaliokunta sai tehtäväkseen pohtia PV:n ulkosuhteiden tarkoituksenmukaisuutta syksyyn mennessä.²⁴⁸ PV oli PPO:n, EPO:n ja Vasa Nationin yhteistyöelin, jonka vastuulla oli esimerkiksi kansainvälisen viikon järjestäminen syksyisin. Seuraavassa kokouksessa päätettiin osallistua Puolaan lähtevään ylioppilasdelegaatioon.²⁴⁹ PV pystyi avaamaan ainakin hetkeksi suorat suhteet myös Neuvostoliittoon. Vuonna 1968 pohjalaisia (EPO, PPO sekä Vasa Nation) vieraili Murmanskissa viikon verran. Siellä solmittiin yhteistyösopimus Murmanskin ylioppilaiden kanssa ja samalla sovittiin vastavierailusta Helsinkiin keväällä 1969. Jälkimmäinen näyttää kuitenkin syystä tai toisesta peruuntuneen.²⁵⁰

Epäonnistumisesta huolimatta suhteiden avaamista yritettiin jo seuraavana vuonna uudelleen. Osakuntien lehteen kirjoittaneen Pekka Sallilan mukaan tavoitteena oli yhä yhteyksien avaaminen Neuvostoliittoon:

Uusien suhteiden solmimisessa olisi ensimmäiseksi saatava syntymään jatkuva kontakti Neuvostoliiton puolelle, Petroskoihin. Tätä kirjoittaessa lienee kirje sikäläiselle ylioppilaskorporaatiolle lähtenyt.²⁵¹

Uusia pysyviä yhteyksiä ei lopulta kuitenkaan syntynyt, ei sen koommin Petroskoihin tai Neuvostoliittoon eikä itäisen Euroopan maihin muutoinkaan.²⁵²

Vuosikymmen alussa pohjalaisissa osakunnissa vallitsi ilmeisesti jopa kielteinen suhtautuminen yhteyksien solmimiseen muihin itäisen ryhmän maihin. Näin voi tulkita Matti Väyrysen kirjoituksesta, jossa hän esittelee PV:n ulkosuhteita. Väyrynen kertoo valtuuskuntalaisten suhtautumisesta:

En malta olla tuomatta julki tässä yhteydessä närkästystäni siitä, millä tavalla PV:n sammalkorvaiset ja -aivoiset ARVOISAT jäsenet suhtautuvat mahdollisiin suhteisiin muihin ”Itä-Euroopan” maihin. Olen jatkuvasti useissa eri yhteyksissä esittänyt, että vaihtosuhteita samanaikaisesti yritettäisiin solmia esimerkiksi puolalaisiin tai unkarilaisiin opiskelijajärjestöihin, mutta tullut tönkeästi tyrmätyksi.²⁵³

Vaikkataisi siis siltä, että neuvostosuhteiden tavoittelu oli pohjalaisissa osakunnissa erittäin tärkeä prioriteetti 1970-luvun alussa. Niin tärkeä, ettei muihin Itä-Euroopan maihin suhteiden solmimiseen haluttu panostaa.

²⁴⁶ Jorma Leskelä, 'Pohjoismaista Botnialla', *Ostrobotnia* 9/1969.

²⁴⁷ Katso esimerkiksi Anders Roos, 'Venäläiset eivät tulleet?' sekä Paavo Väyrynen, 'Ostrobotnian ulkopoliitiikka', *Ostrobotnia* 6/1969.

²⁴⁸ PV:n kokous 22.5.1969. PPO:FA1.33, KK.

²⁴⁹ PV:n kokous 3.6.1969. PPO:Fa1.33, KK.

²⁵⁰ Krister Herler, 'pohjalainen 60-luvun ylioppilasulkopoliitiikka', *Ostrobotnia* 10/1969.

²⁵¹ Pekka Sallila, 'Pohjalaisesta ulkopoliitikasta', *Ostrobotnia* 5-6/1970

²⁵² Roiko-Jokela 2007, 340, 348.

²⁵³ Matti Väyrynen, 'Petroskoin suhteet', *Ostrobotnia* 10/1971.

Tästä kielii myös toistuvat yritykset epäonnistumisista huolimatta. Väyrynenkin kirjoitti samassa artikkelissa, että Petroskoin suhteet kehittyvät yhä huonosti. Se ei ilmeisesti kuitenkaan saanut Pohjalaisen valtuuskunnan johtohahmoja tavoittelemaan suhteita Väyrysen ehdottamaan Puolaan tai Unkariin, vaan yrittämään aina vain uudestaan yhteyksien avaamista Neuvostoliittoon. Tämä viittaa siihen, miten tärkeäksi neuvostoyhteyksien olemassaolo oli muodostunut 1970-luvun alussa.

SatO:ssa Tapani Kontula veloitettiin tutkimaan mahdollisuuksia solmia uusia suhteita Puolaan ja Pohjoismaihin vuonna 1966.²⁵⁴ Kuitenkin SatO:lla oli ulkomaista kirjeenvaihtoa vuosina 1969–1970 vain vanhaan ruotsalaiseen ystävyysosakuntaan, joten ilmeisesti osakunnan ei onnistunut hankkia uusia pysyviä ulkomaansuhteita.²⁵⁵

SavO:ssa asiasta käytiin laajempaa keskustelua vuosina 1964 ja 1966. Ulkoasiainsihteri Arto Mansala selosti osakunnan kansainvälisiä suhteita vuonna 1964 ja sai valtuudet tehdä tunnusteluja Itä-Euroopan maihin, ensisijaisesti Puolaan.²⁵⁶ Tunnustelut eivät kuitenkaan johtaneet tuloksiin.²⁵⁷ Niin ollen parin vuoden kuluttua osakunnan uudelleenarvioimistoimikunta ehdotti ulkomaisten suhteiden osalta, että uusia suhteita olisi haettava tässä etusijaisuusjärjestyksessä: 1. Puola, Tšekkoslovakia tai Unkari, 2. Neuvosto-Eesti, 3. Englanti.²⁵⁸ Etusijalle asetettiin siis Itä-Euroopan maat. Osakunnan neuvosto käsitteli asiaa laajasti, mutta ei tehnyt mitään päätöksiä.²⁵⁹ Jouko Kokkosen kirjoittaman erittäin kattavan SavO:n historian perusteella uusia ulkosuhteita ei siten enää 1960- ja 1970-luvuilla luotu.²⁶⁰

Uusien itään suuntautuvien suhteiden avaamisesta keskusteltiin myös VSO:ssa. Idänsuhteiden tavoittelu oli kuitenkin varauksellisempaa ja yhteys senioreihin tiiviimpi kuin useimmissa muissa osakunnissa. Hallitus oli perustanut uusien itäsuhteiden solmimista varten toimikunnan. Toimikunnan lausuntoa käsiteltiin osakunnan kokouksessa talvella 1968. Kokouksessa kuitenkin keskusteltiin jo asiasta. Erityisesti puhututtivat matkakustannukset ja osittain tästä syystä toimikunta olikin alustavasti ehdottamassa Puolaa. Lisäksi toimikunta ehdotti, että on keskusteltava siitä halutaanko uusia ulkosuhteita ylipäätään. Uusia suhteita harkitessa olisi otettava huomioon myös: ”mahdollisen seniorijäsenten vastustus suhteiden solmimisesta erityisesti Neuvostoliittoon ja Neuvosto-Eestin korporaatioiden kanssa. 2. Suhteiden jatkuminen korporaatio Rotalian kanssa”.²⁶¹ VSO:ssa siis oltiin melko varauksellisia idänsuhteiden tavoittelussa ja taloudellisilla tekijöiden lisäksi senioreiden mielipiteillä oli keskeinen rooli. Lisäksi lausunnossa ehdotettiin

²⁵⁴ *Karhunkierros* 5/1966.

²⁵⁵ SatO:n kirjeenvaihto lukuvuonna 1969–1970. SatO:Ba56, KK.

²⁵⁶ SavO:n osakuntaneuvoston pöytäkirja 24.1.1964. SavO:Cb1.3, KK.

²⁵⁷ Kokkonen 2004, 357.

²⁵⁸ SavO:n varsinainen kokouksen pöytäkirjan liite 4.4.1966. SavO:Ca1.35, KK.

²⁵⁹ SavO:n osakuntaneuvoston pöytäkirja 16.4.1966. SavO:Cb1.3, KK.

²⁶⁰ Kokkonen 2004.

²⁶¹ VSO:n osakunnan kokouksen pöytäkirja 6.2.1968 sekä vuoden 1968 ja 1969 pöytäkirjat. VSO:Ca39, KK.

keskustelutilaisuuden pitämistä, jonka kokous päätti järjestää 21.2.1968. Myöhemmissä pöytäkirjoissa asiaan ei kuitenkaan enää palattu, joten on epäselvää toteutuiko kyseinen tilaisuus. Ilmeisesti uusia ulkosuhteita ei solmittu, sillä Jyrki Rinne ei käsittele sellaisia kirjoittamassaan VSO:n historiassa.²⁶²

KyO:ssa heräsi vuonna 1968 halu solmia suhteet myös Neuvosto-Viroon, sillä ”kuva pysyisi objektiivisempänä jos pidettäisiin yhteyttä molempiin osapuoliin”. Samalla kuitenkin keskusteltiin siitä tulisiko yhteydenpito pakolaisvirolaisiin lopettaa kokonaan ja pyrkiä yksinomaan luomaan yhteydet Neuvostoliittoon. Ulkoasiainsihteri Hellevi Matilainen veloitettiin olemaan yhteydessä Neuvostoliiton Suomen suurlähetystön Komsomol-edustajaan selvittääkseen asiaa. Huhtikuussa Matilainen esitteli selvitystyönsä tuloksia osakuntalaisille. Suurlähetystön nuorisoasiamiehen mukaan suhteiden solmiminen olisi monimutkaista ja aikaa vievää, mutta hän itse piti suhteiden solmimista kannatettavana. Osakunta päätti vielä tutkia mitä mahdollisuuksia olisi suhteiden solmimiselle suoraan Neuvosto-Viroon. Asiaan ei kuitenkaan enää palattu osakunnan kokouksissa ja samoihin aikoihin myös yhteydenpito pakolaisvirolaisiin hiipui.²⁶³

ViO:ssa idänsuhteiden hankkiminen oli esille vuonna 1966. Osakuntaneuvoston jäsen Punnonen oli keskustellut asiasta HYY:n ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajan kanssa ja selosti käymiään keskusteluja. Kun ylioppilaskuntakaan ei vielä ollut pystynyt solmimaan kiinteitä suhteita Tarttoon tai Tallinnaan, niin asiasta ei päätetty mitään ja Punnonen veloitettiin seuraamaan tilannetta.²⁶⁴ Ilmeisesti tilanteessa ei tapahtunut heti erityisempiä muutoksia, sillä asiaa käsitellään seuraavan kerran vasta vuonna 1970. Tuolloin ulkoasiainvaliokunta sai tehtäväkseen tutkia mahdollisuuksia päästä osallistumaan HYY:n kautta järjestettävään vaihtosuhteeseen Puolaan.²⁶⁵ Puola-vaihto olisi valiokunnan mukaan tehtävä Osakuntien yhteisvaltuuskunnan kautta, mutta sen sijaan valiokunta ehdotti suhteiden luomista suoraan Neuvostoliittoon.²⁶⁶ Syksyllä valiokunnan pitkin ottaa yhteyttä Suomi-Neuvostoliitto-seuraan ja Neuvostoliiton suurlähetystöön ja vuoden kuluttua se veloitettiin antamaan esitys Suomi-Neuvostoliitto-seuraan liittymisestä.²⁶⁷ On epäselvää johtivatko osakunnan kokousten päätökset yhteydenottoon ja suhteiden luomiseen. Ilmeisesti näin ei kuitenkaan käynyt, ja esimerkiksi oma osakunta-aikaansa vuosina 1967–1980 ViO:ssa muistellut Jukka Soisalon-Soininen ei mainitse Neuvostoliiton-suhteita.²⁶⁸

KO:lla oli pyrkimys solmia jonkinlaiset yhteydet Petroskoin yliopistoon vuonna 1971, mutta asia ei tuolloin johtanut mihinkään.²⁶⁹ Vuosikymmenen loppupuolen pöytäkirjojen perusteella suhteita Petroskoin

²⁶² Rinne 2006.

²⁶³ KyO:n varsinaisten kokousten pöytäkirjat 18.3.1968 ja 22.4.1968. KyOBa19, KK. Ks. myös Vasara 1983, 77.

²⁶⁴ ViO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 15.3.1966. ViO:Ca1.46, KK:

²⁶⁵ ViO:n kokouksen pöytäkirja 26.1.70. ViO:Ca1.53, KK.

²⁶⁶ ViO:n kokouksen pöytäkirja 9.2.70 ja 23.2.1970. ViO:Ca1.53, KK.

²⁶⁷ ViO:n kokouksen pöytäkirja 15.9.70 ja osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 1.11.1970. ViO:Ca1.53, KK.

²⁶⁸ Soisalon-Soininen 2003, 243–259.

²⁶⁹ KO:n toimintakertomus vuodelta 1971. KO:Ca60, KK.

yliopistoon ei oltu luotu.²⁷⁰ Seppo Kuusiston mukaan Neuvostoliitto-suhteiden tavoittelu ei ollut HO:ssa erityisen aktiivista ja siten yhteyttä neuvostoliittolaisiin ylioppilasjärjestöihin ei muodostunutkaan ainakaan 1970-luvun alkuun mennessä. Muutoin ulkomaisia suhteita kehitettiin Puolan suuntaan, joskin nämä suhteet olivat turismiluonteisia.²⁷¹

Yleisesti ottaen uusien suhteiden tavoittelemisen Itä-Euroopan maihin ei johtanut pysyvään yhteydenpitoon saatika sopimus pohjaiseen kanssakäymiseen. Jonkinlaisia, usein lyhytkestoisia tai turistiluonteisia suhteita saatiin solmittua joihinkin itäblokin maihin, ensisijaisesti Puolaan. Sen sijaan Neuvostoliittoon suhteiden solmiminen ei yksinkertaisesti onnistunut. Ei edes Neuvosto-Viroon, vaikka se olikin usean osakunnan tavoitteena.

Osakunnissa käydyissä keskusteluissa esiintyy usein näkemys, jonka mukaan yhteydenpito pakolaisvirolaisten kanssa sulkee pois mahdollisuuden solmia suhteita Neuvostoliittoon ja siten myös Neuvosto-Viroon. Tämä näkemys oli erityisen usein esillä PPO:ssa. Martti Asunmaa totesi *Kairassa* jo vuonna 1964, ettei pakolaisyhteistyö ole "mikään suositus meille pyrkiessämme luomaan suhteita neuvostoliittolaisiin ylioppilasjärjestöihin".²⁷² Seuraavana vuonna Seppo Heikki Salonen ehdotti kirjeitse PPO:lle suhteiden katkaisemista. Kirjeessään hän tuo ilmi käyneensä keskusteluja HYY:n hallituksen puheenjohtaja Juhani Perttusen kanssa. Jälkimmäinen oli Moskovassa neuvotellut ylioppilaskunnan suhteista Neuvostoliittoon, ja näiden neuvottelujen perustella oli ilmeistä, että suhteet pakolaisvirolaisiin vaikuttavat kielteisellä tavalla idänsuhteisiin.²⁷³ Tämä oli aikalaisten käsitys myös 1960–1970-lukujen taitteessa, kun PPO päätti lopullisesti katkaista yhteydenpidon. Pekka Sallila kirjoitti jo virallisen katkaisupäätöksen jälkeen vuonna 1970, että "on aivan selvää, että suhteiden jatkaminen EÜS:n kanssa haittaa, ellei suorastaan estä yhteydenottoa Neuvostoliiton puolelle".²⁷⁴ Hän toisti saman näkemyksen vielä seuraavana vuonna:

Kauan sitten täysin merkityksettömiksi muodostuneista Eestin pakolaisten Eesti Ülioppilaste Seltsin suhteista sanouduttiin PPO:ssa vihdoinkin viime vuonna irti. Niin, neidän olivat kansainvälisen toiminnan tarkoitusperiä ajatellen tyhjää juhlimista ja lisäksi muodostivat ilmeisen esteen ottaessa yhteyksiä Neuvostoliiton puolelle. EPO:ssa suhteita jäädytetään parhaillaan hiljaksen.²⁷⁵

Asetelmallinen ristiriita tiedostettiin myös HO:ssa. Nimittäin osakunnan uudistamistoimikunnan mietinnössä todetaan, että "toimikunta piti epätodennäköisenä mahdollisuuksia ylläpitää yhtä aikaa virallisia suhteita

²⁷⁰ KO:n pöytäkirjat vuosilta 1976 – 1983. KO:Ca62 ja KO:Ca63, KK.

²⁷¹ Kuusisto 1979, 274–275.

²⁷² Martti Asunmaa, 'Kehityssuunnitelmia Pohjois-Pohjalaiselle Osakunnalle', *Kaira* 2/1964.

²⁷³ Seppo Salosen kirje PPO:n neuvoskunnalle 15.10.1965. PPO:n neuvoskunnan kokouspöytäkirja 25.10.1965, Liite no 2. PPO:Ca1.33.

²⁷⁴ Pekka Sallila: 'Pohjalaisesta ulkopoliitikasta', *Ostrobotnia* 5–6/1970.

²⁷⁵ Pekka Sallila, pääkirjoitus, *Ostrobotnia* 5-6/1971

pakolaisiin ja Neuvosto-Viroon”. Vaikka toimikunta ei mietinnössään esitäkään tälle väitteelle erityisempiä perusteluja, lienee kysymyksessä kuitenkin HO:ssa vallinnut käsitys. Toimikunta linjasi, että mikäli valinta Tarton ja pakolaisten välillä joskus aktualisoituu, niin valinta on tehtävä Tarton hyväksi.²⁷⁶ HO:n irtisanoessa yhteistyösopimuksensa Sakalan ja Filiae Patriae kanssa vuonna 1970, oli irtisanomisen perusteluna sama näkemys, sillä katkaisupäätöksen perusteluna ”todettiin, että nämä liittosopimukset ovat esteenä osakunnan pyrkimyksille solmia suhteet neuvosto-eestiläisten ylioppilaiden kanssa”.²⁷⁷

Toisaalta esiintyi myös näkemyksiä, joissa pakolaisten kanssa tehtävää yhteistyötä ei sivuta Neuvosto-suhteiden epäonnistumista käsittelevissä teksteissä ja syynä epäonnistumiselle nähdään neuvostojärjestelmän erilaisuus sekä osakuntia vastaavien yhteistyötahojen puuttuminen. KO:n vuoden 1971 toimintakertomuksessa todetaan muun muassa, että suhteita Vironiaan on ylläpidetty, mutta:

Osakunnan pyrkimys solmia suhteet myös Petroskoin yliopistoon on ollut vireillä. Kuitenkin näyttää siltä, että asian monitahoisuuden ja yliopistojen rakenteellisista eroavaisuuksista johtuen suhteiden solmiminen lykkääntyy vuosiksi eteenpäin.²⁷⁸

On oleellista huomata, että suhteita Vironiaan ei nähty esteenä idänsuhteiden solmimiselle toisin kuin PPO:ssa. Osakuntien välillä oli siis ilmeisiä tulkintaeroja.

Heikki Roiko-Jokela kirjoittaa PPO:n historiassa, että vuonna 1969 merkittävämpi syy siihen, että suhteita itään oli vaikea luoda, oli vaikeus löytää sopiva yhteistyökumppani eikä niinkään suhteet pakolaisvirolaisiin. Neuvostoliittolaisen käytännön mukaan nimittäin viralliset sopimukset tuli tehdä vertailukelpoisten yhteisöjen välillä ja Neuvostoliitosta osakuntalaitos puuttui. Tästä syystä tiiviimpiä suhteita pohjalaisissa osakunnissa Murmanskiin ja lopulta muuallekaan Neuvostoliittoon ei saatu aikaiseksi.²⁷⁹ Ilmeisesti osakuntakin sai tietää suhteiden solmimisen vaikeuden takana vaikuttavista tekijöistä, kuten Matti Väyrysen lehtikirjoituksesta vuodelta 1971 ilmenee:

Suhteet Neuvostoliiton ylioppilaisiin kehittyvät edelleen huonosti. Vaikka petroskoilaiset on kutsuttu useaan kertaan, viimeksi virallisesti pohjalaisten vieraiksi, niin vastausta ei kuulu. Päinvastoin, yksityistä tietä on saatu tietää, että petroskoilaiset itse eivät usko, että suhteita saataisiin järjestymään. Tähän vaikuttanee osakuntien entinen musta maine, se, että NL:ssä ei ehkä katsota osakuntia tarpeeksi voimakkaiksi yksiköiksi, sekä se, että NL:stä on jo nyt laajat yhteydet suomalaisiin järjestöihin.²⁸⁰

Kirjoituksen perusteella on syytä olettaa, että Neuvostoliitossa tunnettiin osakunnat, tiedettiin niiden arvokonservatiivisesta taustasta ja todennäköisesti myös yhteyksistä pakolaisvirolaisiin. Ilmeisesti Neuvostoliitossa seurattiin pakolaisvirolaisiin yhteyttä pitäviä paljon tarkemmin kuin Suomessa osattiin

²⁷⁶ HO:n uudistamistoimikunnan välimietintö. Toinen osa, sivu 5, 1965. DIIb3, HO:n arkisto.

²⁷⁷ HO:n kokouksen pöytäkirja 5.5.1970. Cal24, HO:n arkisto.

²⁷⁸ KO:n toimintakertomus vuodelta 1971. Ko:Ca60, KK.

²⁷⁹ Roiko-Jokela 2007, 340.

²⁸⁰ Matti Väyrynen, 'Petroskoin suhteet', *Ostrobotnia* 10/1970.

ajatellakaan. Heikki Olavi Kallio kirjoittaa Suomen ja Viron tiedesuhteita Viron miehitysaikana (1940–1991) käsittelevässä väitöskirjassaan myös omasta opiskeluajastaan ja yhteyksistään, joita hänellä oli VSO:n kautta Rotaliaan. Kallio opiskeli Helsingin yliopistossa 1959–1964 ja osallistui useisiin Rotalian juhlallisuuksiin Tukholmasa. Vuonna 1971 hän oli Suomen Akatemiassa johtamassa Neuvostoliiton tieteen päiviä Suomessa valmistelleen virallisen neuvotteluvaltuuskunnan Moskovan-matkaa. Kallio kertoo lähetystöneuvoksen Aleksander Neimanin kysyneen, oliko Kallio omasta mielestään sopiva johtamaan neuvottelukuntaa, vaikka ei ollutkaan aina ollut Neuvostoliiton ystävä. Kallio oli vastannut kysymykseen kertomalla opiskeluaikaisista yhteyksistä ja ilmeisesti tämä oli tyydyttänyt kysyjän, mutta ”kysymyksen esittäminen kuitenkin paljasti sen, että Neuvostoliiton tiedustelupalvelu tiesi suomalaisista enemmän, kuin me itse saatoimme ajatella”.²⁸¹

Saman käsityksen Neuvostoliiton vakoilun kattavuudesta esittää Timo Salminen Suomalais-Ugrilaisen Seuran historiassa. Neuvosto-Viron KGB pyrki tarkoin seuraamaan harvojen Suomeen matkustamaan päästettyjen virolaisten toimintaa matkalla. Erityisen kiinnostuneita oltiin yhteyksistä ulkovirolaisiin ja siten myös kaikista niistä järjestöistä, jotka olivat pakolaisten kanssa tekemisissä. Salminen arvelee myös SUS:n olleen KGB:n ”mustalla listalla”. ”SUS:n piirissä sen enempää kuin Suomessa muutenkaan ei liene koskaan oivallettu Neuvostoliiton ideologisen valvonnan kaikenkattavuutta.”²⁸²

Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole selvittää, muodostivatko yhteydet pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin esteen solmittaessa yhteyksiä Neuvostoliittoon. Aineiston valossa on kuitenkin selvää, että aikalaisten keskuudessa tämä oli usein toistettu käsitys. Asian faktisella paikkansapitävyydellä ei ole merkitystä, vaan oleellista on, että ajatus ohjasi aikalaisten toimintaa. Aikalaiset ajattelivat asian olleen näin, joten he toimivat sen mukaisesti ja siten asia oli heille totta.

5. Käytännön syyt

Syiden katkaisemiseen oli poliittisten ja aatteellisten syiden lisäksi myös käytännöllisiä syitä. On vaikeaa arvioida, mikä oli näiden käytännön syiden painoarvo verrattuna edellä kuvailtuihin syihin. Käytännönläheiset syyt ovat kuitenkin irrallisia ulkopoliitikasta tai ylioppilasradikalismista, jotka toistuivat osakuntalaisten keskusteluissa.

²⁸¹ Kallio 2004, 182.

²⁸² Salminen 2008, 173–174. Ks. tarkemmin Neuvosto-Viron KGB:n Suomea koskevasta toiminnasta Graf & Roiko-Jokela 2004.

Ulkopoliittiseen ulottuvuuteen ja ideologiseen muutokseen verrattuna tässä luvussa kuvattavat käytännön syyt eivät kytkeydy yhtä selvään ja tutkittuun kontekstiin, kuten esimerkiksi edellä kuvattu puolueettomuuspolitiikka, sukupolvikonflikti tai Neuvostoliiton suhteiden tavoittelu.

5.1 Ikäero

Lukuvuodeksi 1961–1962 PPO ja EPO myönsivät stipendin pakolaisvirolaiselle Herbert Salulle. Salu oli EÜS:n jäsen ja asui tuolloin Lundissa, Ruotsissa. Hän oli tekemässä väitöskirjaansa virolaisesta kirjailijasta Eduard Vildestä ja käytti työtään varten Helsingin yliopiston virolaista kirjallisuutta. Vastaavan laajuinen kirjallisuuskokoelma löytyi vain Neuvosto-Virosta, joten osakunnan stipendiaattina Helsingissä oleminen loi edellytykset hänen väitöskirjatyölleen. Salu oli syntynyt Virossa vuonna 1911, joten hän oli merkittävästi vanhempi kuin tavallinen ylioppilas.²⁸³ Ikäerosta tulikin yksi osakuntien suhteita pakolaisvirolaisiin ylioppilaisiin rasittava tekijä, joka esiintyy aikalaisten keskusteluissa toistuvasti pitkin 1960-lukua.

Ikäeron perimmäinen syy oli yhtäältä organisaatioiden erilaisuus suhteessa jäsenyyteen ja senioreihin sekä toisaalta virolaisten järjestöjen toiminta pakolaisuudessa. Virolaisissa ylioppilasorganisaatioissa oli ainajäsenyys, joka ei siis rajoittunut pelkästään henkilön opiskeluaikaan kuten osakunnissa. Näin ollen jo opiskelunsa päättäneet virolaiset osallistuivat järjestöjensä toimintaan huomattavasti tiiviimmin kuin osakuntien seniorit. Osakunnissa oli erillisiä seniorijärjestöjä, jotka jatkoivat yhteydenpitoa pakolaisvirolaisiin koko kylmän sodan ajan, myös silloin kun osakunta katkaisi yhteyden virallisesti. Kuvaavaa on, että seniorit eivät pitäneet yhteyttä virolaisjärjestöjen senioriosastoihin, sellaisia kun ei ollutkaan, vaan suoraan varsinaisiin ylioppilasjärjestöihin.

Toinen syy, pakolaisuus, johti väistämättä siihen, että uusia opiskelijoita liittyi järjestöihin vähemmän kuin Virossa ennen sotia, sillä virolaisten ylioppilaiden määrä oli yksinkertaisesti pienempi. Kangron arvion mukaan virolaisia opiskelijoita oli Ruotsin yliopistoissa 388 vuonna 1961 ja sen jälkeen noin 300.²⁸⁴ Ainakin Fraternitas Tartuensiksen Ruotsin osastossa päätettiin, että uusia jäseniä ei otettaisikaan. Syynä oli se, että jäseniä oli muutoinkin Ruotsissa vähän ja he asuivat hajallaan. Niinpä Tartuensiksen Ruotsin osastosta olikin tullut vuoteen 1964 mennessä alumnijärjestö ja siten toimintaa oli vähän.²⁸⁵

Virolaisjärjestöjen jäsenten keski-ikä nousu tarkoitti, että stipendiaateiksi saattoi tulla jo valmistunut henkilö, kuten edellä kuvattu Salu. Salun lisäksi valmistuneita stipendiaatteja oli ainakin vuonna 1964 HO:n stipendiaattina ollut Vello Soots. Kyseessä on ilmeisesti sama henkilö kuin Lipposelle vastineen kirjoittanut

²⁸³ Arno Raagin kirje PPO:lle 23.7.1961. PPO: Fa1.24, KK. Salu väitteli vuonna 1964 Turun yliopistossa ja sen jälkeen opetti Turun ja Tampereen yliopistoissa viron kieltä ennen paluutaan Ruotsiin 1969. Eesti Teaduse Biograafiline Leksikon III 2013, 1410–1411.

²⁸⁴ Kangro 1976, 192.

²⁸⁵ Selli 1979, 119.

Soots, jonka nimi on lehdessä vääristynyt muotoon Veillio Soots²⁸⁶. Soots oli syntynyt vuonna 1937, valmistunut kandidaatiksi fysiikassa Toronton yliopistosta vuonna 1959 ja oli tekemässä väitöskirjaansa saapuessaan Suomeen.²⁸⁷ Siten hänkin oli vanhempi kuin tuolloin yliopistoon tulonsa aloittaneet suuret ikäluokat.

Stipendiaattien lisäksi ikäero näkyi myös osakuntalaisten osallistuessa pakolaisvirolaisten järjestöjen vuosijuhliin. Juhlien sisällössä ja keskusteluissa menneiden muisteleminen oli ilmeisen isossa roolissa sekä iän mutta varmasti myös pakolaisuuden takia. ESO:n edustajat raportoivat vuoden 1984 EÜS Põhjalan vuosijuhlasta, että "vastaanotto oli ollut lämmin. Juhlissa oli muisteltu vilkkaita 30-luvun yhteistyön aikoja".²⁸⁸ Keski-ikä nousi myös muutti järjestöjen luonnetta, sillä samaiseen juhlaan osallistuttiin ilmeisesti perhekunnittain.²⁸⁹ ViO:n edustajat lähtivät Revelian vuosijuhliin 1970 tiedustelumielessä ja palattuaan he raportoivat muun muassa, että Revelian keski-ikä on korkea eikä uusia jäseniä juuri saada.²⁹⁰ Tämä osasyynä vaikutti siihen, että ViO päätti katkaista yhteydet pakolaisiin.

Myös virolaiset edustajat osakuntien vuosijuhlissa saattoivat olla jo opiskelunsa päättäneitä. Esimerkiksi Fraternitas Tartuensiksken edustajana KyO:n vuosijuhlissa vuonna 1959 oli Bruno Vingsaar. Vingisaar oli syntynyt Virossa vuonna 1907, sai Suomen kansalaisuuden vuonna 1944 ja työskenteli tuolloin eläinlääkärinä Mikkelissä. Hän kuvaili osallistumistaan vuosijuhlille vuonna 1961 julkaistussa Tartuensiksken 30-vuotisjuhla-julkaisussa.²⁹¹

Ikäero olikin yksi kritiikin kohde pakolaisuhteissa ja toimi perusteena myös suhteiden katkaisemiselle. PPO:n ja EÜS:n välisen kriisin yhteydessä vuonna 1965 ikäero oli esillä yhteistyötä rasittavana tekijänä. Tuolloin yhteistyösopimusta ei kuitenkaan irtisanottu ja senioreiden välityksellä asia saatiin ratkottua. Sovittiin muun muassa, että jatkossa EÜS lähettäisi nuoren polven edustajia.²⁹² HO:ssa liittolaissopimuksen irtisanomista vuonna 1970 perusteltiin muun muassa ikäkysymyksillä: "todettiin, että ko. pakolaisjärjestöt ovat nykyään lähinnä seniorijärjestöjä, joissa uusia jäseniä on vähän".²⁹³ Sama perustelu oli kuraattori Pappisen ehdotuksesta esillä myös KO:ssa kolme vuotta myöhemmin.²⁹⁴ Kuitenkin on oleellista huomata, että

²⁸⁶ Enda-Mai Michleson & Veillio Soots, 'Heimoveljet vastaavat', *YL* 10–11/1964.

²⁸⁷ HO:n kokouksen pöytäkirja 24.9.1964. Liite: Sootsin CV. Cal19, HO:n arkisto. Ks myös Eesti Teaduse Biograafiline Leksikon IV 2013, 358–359.

²⁸⁸ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 27.11.1984. ESO:Ca27, KK.

²⁸⁹ Isohanni 2000, 26.

²⁹⁰ ViO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 20.9.1970. ViO:Ca1.53, KK

²⁹¹ Vingisaar 1961, 53–55.

²⁹² Yrjö Vuorijoki: 'PPO ja pakolaiseestiläiset', *Kaltio* 6–7/1965.

²⁹³ HO:n osakunnan kokous 5.5.1970. Cal24, HO:n arkisto.

²⁹⁴ KO:n osakunnan pöytäkirja 5.2.1973. KO:Ca61, KK. Ks. myös Mauno Lehtinen, 'Ruotsin suhteet aikansa eläneet?', *Karhunkierros* 6/1970.

yksistään ikäkysymys ei aiheuttanut ongelmia ja silloin kun ikäerolla perusteltiin suhteiden katkaisemista, niin se ei ollut ainut esitettävä syy.

Virolaisten ylioppilasorganisaatioiden jäsenten keski-ikä kohosi pakolaisuudessa. Näin ollen oli oletettavaa, että niiden toiminta hiipuisi vähitellen itsestään, ja tällä oli vaikutusta osakuntien tekemiin ratkaisuihin. Esimerkiksi KyO:ssa oltiin vuonna 1968 käydyn katkaisemiskeskustelun yhteydessä tietoisia virolaisjärjestöjen demografisesta muutoksesta. Kokouksessa ehdotettiin suhteiden katkaisua ja solmimista Neuvosto-Viroon. Keskustelun aikana kuitenkin todettiin, että "Ruotsin eestiläisten ylioppilasjärjestö kutistuu mitättömäksi parissa vuodessa, jonka aikana saadaan selville, voidaanko suhteita solmia Neuvosto-Eestiin päin."²⁹⁵ Varsinaista katkaisupäätöstä ei sitten tehtykään, mutta suhteet hiipuivat vuoden 1968 jälkeen itsestään.

Käsitys ajan väijäämättömästä vaikutuksesta esiintyi täysin samanlaisena myös SavO:ssa. Samassa kokouksessa, jossa ulkoasiainsihteerin Arto Mansala valtuutettiin tekemään tunnusteluja Itä-Euroopan maihin, päätettiin jatkaa yhteydenpitoa Esticaan, mutta samalla

esitettiin ajatus, että suhteiden hoitaminen Esticaan tulevaisuudessa tulee seniorijärjestön tehtäväksi, sillä Estica ei saa enää paljoa uusia nuoria jäseniä. Täten osakunta vapautuu vähitellen tästä suhteesta aivan itsestään.²⁹⁶

5.2 Assimiloituminen

Osakuntien liittolaissopimukset virolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa oli solmittu 1920- ja 1930-luvuilla vahvan heimoaatteen innostamana. Maanpaon muuttuminen pysyväksi asiantilaksi väistämättä tarkoitti, että pakolaiset alkoivat vuosikymmenten kuluessa sulautua valtaväestöön. Assimiloituminen olikin yksi pakolaisvirolaisyhteistyötä kritisoiva argumentti 1960-luvun keskusteluissa. Pakolaisvirolaisten ylioppilaiden "ei-virolaisuus" näyttää nousevan ensimmäisen kerran esille HYY:ssä, kun se päätti käyttää pakolaisylioppilaiden yhteydenpitoon varatun määrärahan muuhun kansainväliseen toimintaan vuonna 1963. Tämän aloitteen tehnyt Seppo Heikki Salonen perusteli kantaansa jälkeinpäin:

Ruotsista saapuvien eestiläisjärjestöjen ylioppilaat olivat tuossa vaiheessa jo täysin ruotsalaistuneet. Mielestäni vuorovaikutus emigranttijärjestön kanssa ei tuntunut enää tarkoituksenmukaiselta, kun heillä suhde nyky-Viroon oli niin etäinen.²⁹⁷

Salonen esitti saman ajatuksen jo 60-luvulla PPO:n lehdessä *Kairassa* toteamalla "ylioppilas, vaikka hänen nimensä olisikin virolainen, tuntee EÜS:n jäsenenäkin olevansa ruotsalainen. Ja näin tehdessään hän epäilemättä on itselleen rehellinen."²⁹⁸ Sama pakolaisylioppilaiden ei-virolaisuus näkyy esimerkiksi jo vuonna

²⁹⁵ KyO:n varsinainen kokous 22.4.1968. KyO:Ba19, KK.

²⁹⁶ SavO:n osakuntaneuvoston kokous 31.1.1964. SavO:Cb1.3, KK.

²⁹⁷ Teoksessa Kolbe 1996, 81.

²⁹⁸ Seppo Salonen, 'Emajoen rannoilta jäämeren äärille', *Kaira* 4/1965.

1958 *Ostrobothnissa* julkaistussa pakolaisstipendiaatti Valvo Raagin artikkelissa, jossa hän vertaa Yhdysvaltojen ja Suomen ylioppilaselämää – Raag voisi yhtä hyvin olla yhdysvaltalaisstipendiaatti.²⁹⁹

Vuoden 1965 kriisin yhteydessä EÜS lupasi, että pakolaisvirolaiset ylioppilaat tulevat stipendiaateiksi ja edustamaan järjestöjään nimenomaan ”vastoin sitä esitettyä väitettä että he ovat hyvää vauhtia ruotsalaistumassa tai amerikkalaistumassa ja jäämässä välinpitämättömäksi heimoyhteistyölle”.³⁰⁰ Helsinkiin saapuvien stipendiaattien ja vuosijuhlaedustajien ei-virolaisuus aiheutti siten kitkaa PPO:n ja EÜS:n yhteydenpidossa ja suhteiden jatkamiseen tarvittiin asiasta sopimista.

Assimiloituminen oli iso keskustelunaihe myös pakolaisvirolaisissa yhteisöissä ja koski myös ylioppilasjärjestöjä. Tästä saivat joitakin viitteitä esimerkiksi vuosijuhlissa vierailleet osakuntien edustajat. Raimlan juhlassa vuonna 1968 vierailut Esko Mikael Lauha raportoi:

Epävirallisissa keskusteluissa puhuttiin monta kertaa Raimlan ja SATO:n suhteista. Raimlalaisten omassa keskuudessa on viime aikoina keskusteltu paljon vanhan ja nuoren sukupolven mielipide-eroista ja Ü. S. Raimlan luonteesta. Pakolaisajan on todettu olevan ohi. Nuori polvi on ruotsalaisia, joiden vanhemmat ovat tulleet pakolaisina Ruotsiin. Nuoret itse korostivat useasti sitä, että he eivät ole pakolaisia.³⁰¹

Assimiloituminen oli asia, jota pakolaiset eivät yrittäneet peitellä ja josta ilmeisesti keskusteltiin melko avoimesti. Sen myönsivät myös Enda-Mai Michelson ja Veillo Soots vuonna 1964 Paavo Lipposelle laatimassaan vastineessa *Ylioppilaslehdessä*:

Pahimmassa tapauksessa on omaksuttu asuinmaan kulttuuri ja kadotettu yhteenkuuluvuus Viron kansallisen omaperäisyyden kanssa, mutta kuitenkin on hyvinkin suuri ja kulttuuritoiminnallisesti johtava nuorten ryhmä, jotka pitävät itseään niin henkilökohtaisesti kuin kulttuuriltaan virolaisina.³⁰²

Yhteenvetona suomalaisesta näkökulmasta voidaan siis sanoa, että pakolaisvirolaiset eivät edustaneet enää virolaisuutta. Myös pakolaisvirolaiset tiedostivat tämän ja usein juuri siksi yhteydenpito Suomeen oli pakolaisille tärkeä.

Osakuntien suhteiden kannalta assimiloitumisella nähtiin samanlainen ajallinen vaikutus kuin ikäerolla. Ajateltiin, että ajan myötä tapahtuva muutos johtaisi vähitellen kuin itsestään suhteiden hiipumiseen. SATO:ssa ajatuksen puki sanoiksi Pekka Peltomäki: ”Sitä paitsi lienee niin, että Reimla tulevaisuudessa

²⁹⁹ Valvo Raag, 'Ameerika ja Soome üliõpilaselu', *Ostrobothnia* 4/58. Käännös RM.

³⁰⁰ Yrjö Vuorijoki, 'PPO ja pakolaiseestiläiset', *Kaltio* 6–7/1969.

³⁰¹ Esko Mikael Lauha, 'terveiset raimlasta', *Karhunkierros* 7/1968.

³⁰² Enda-Mai Michelson & Veillio Soots, 'Heimoveljet vastaavat', *YL* 10–11/64.

sulautuu ruotsalaisiin osakuntiin pakolaisideologian väistyttä ruotsalaiskansallisen enemmistöaatteen tieltä”.³⁰³

HO:ssa pakolaisvirolaisten ylioppilaiden assimiloituminen oli myös yhtenä sopimuksen irtisanomisen perusteena vuonna 1970: ”todettiin, että ko. pakolaisjärjestöt ovat lähinnä seniorijärjestöjä, joissa uusia jäseniä on vähän ja nämä ovat menettäneet eestiläisyytensä ja ovat asuinmaansa ylioppilaisiksi luettavia”.³⁰⁴

5.3 Muut käytännön syyt

Toisen maailmansodan jälkeen pakolaisvirolaisilla ylioppilailla ei enää ollut samanlaista mahdollisuutta esitellä omaa kulttuuriaan kuin ennen sotaa. Siten suhteista tuli väistämättä yksipuolisempia. Suhteiden yksipuolisuus, jossa osakunnat olivat lähinnä antajia ja pakolaisvirolaiset saajia, oli helppo ja ilmeinen asia, jolla suhteiden mielekkyys asetettiin kyseenalaiseksi.

ViO:n edustajat vuonna 1970 ES:n vuosijuhlissa Lundissa raportoivat matkansa jälkeen osakunnalle ja heidän mukaansa suhteet olivat turhia, sillä kumpikaan osapuoli ei saanut niistä mitään. Yhteistyölle ei ollut järkevää perustetta, sillä tavoitteet olivat järjestöissä niin erilaiset.³⁰⁵ Suhteet eivät siis vastanneet mitään tarkoitusta ja sama suhteiden epätarkoituksenmukaisuus oli esillä myös HO:ssa vain puoli vuotta ennen katkaisemispäätöstä lokakuussa 1969.³⁰⁶ Vastaavan tapaisesta suhteiden sisällyksettömyydestä kirjoitti Pekka Peltomäki SatO:n lehdessä *Karhunkierroksessa* jo vuotta aiemmin:

Vaikka Reimla julkaisisi kaikki viron kielellä ilmestyvät kirjat ei siitä luultavasti ole kovin suurta hyötyä osakunnalle – suurin osa meistä joutuu kuitenkin lukemaan kirjojaan jollakin maailman valtakielellä. [...] Emme juuri voi tarjota frakkiasuista vuosijuhlavaihtoa enempää heille eivätkä he meille.³⁰⁷

Pakolaisvirolaiset pyrkivät esittelemään omaa kulttuuriaan suomalaisille, mutta ymmärrettävistä syistä se jäi huomattavasti vaatimattomammalle tasolle. Pakolaisvirolaisten saamiin stipendeihin verrattavaa toimintaa oli lähinnä ylioppilaiden kutsuminen Ruotsin pakolaisvirolaisten yhteiseen kesäyliopistoon Gimoon. Kutsu oli yleensä parille kolmelle viikolle.³⁰⁸ Esimerkiksi Sakala myönsi stipendin yhdelle hämäläiselle kolmeksi viikoksi

³⁰³ Pekka Peltomäki, 'konservatiivinenkaan osakunta ei tarvitse surkastuneita ulkomaansuhteita', *Karhunkierros* 6/1968.

³⁰⁴ HO:n kokouksen pöytäkirja 5.5.1970. Cal24, HO:n arkisto.

³⁰⁵ ViO:n neuvoston kokouksen pöytäkirja 20.9.1970. ViO:Ca1.53, KK.

³⁰⁶ HO:n kokouksen pöytäkirja 28.10.1969. Cal23, HO:n arkisto.

³⁰⁷ Pekka Peltomäki, 'konservatiivinenkaan osakunta ei tarvitse surkastuneita ulkomaansuhteita', *Karhunkierros* 6/1968.

³⁰⁸ Esimerkiksi EÜS:in kirje PPO:lle 11.5.1967. PPO:Fa1:31, KK.

elokuussa 1966. Stipendin sai hakemuksesta Heikki Mäkelä, jonka suosittelijan oli toiminut Eeva Niinivara.³⁰⁹ Raimlan kutsumana Gimossa oleskeli satakuntalainen Pekka Harttila kesällä 1962.³¹⁰

Oma osansa suhteiden ylläpitämiselle ja oman kulttuurin esittelyllä oli myös alkoholilla. Vuonna 1962 Raimlan vieraana Gimossa vierailut Hilikka Nikander (SatO) raportoi matkastaan osakunnan lehteen *Satakuntalaiseen*. Hän kuvailee Gimon, pakolaisten ja poliittisten olojen lisäksi myös ajanvietettä:

Klim-bimin tunki ja koki jokainen omakohtaisesti. Meillä klim-bimiä nimitetään kupiksi tai hömpsyksi, niin tai hapotteluksi.³¹¹

Alkoholin runsas käyttö sekä ylipäätään ulkosuhteiden luonne "eliitin frakkipukuisena ryyppäysjuhlanä" oli osakuntien ulkosuhteiden yleinen kritiikki, eikä se liittynyt yksinomaan pakolaisvirolaissuhteita koskevaan keskusteluun.³¹²

Suhteiden epätasapainoisuus tiedostettiin myös pakolaisvirolaisten keskuudessa. Vuonna 1961 EÜS:n vanhempainneuvosto käsitteli suhteiden epätasapainoa:

Epäluonnollista on, jos me esiinnyimme vain stipendien saajana. [...] Nytkin auttaisi meitä propagandan näkökulmasta yhden veljeskansan stipendiaatin viipyminen meidän luonamme.

Keskustelun jälkeen vanhempainneuvosto päätti tukea enintään 200 dollarilla yhtä PPO:n tai EPO:n stipendiaattia yhteistyössä Ruotsin osaston kanssa.³¹³ Näin siis EÜS päätti myöntää stipendin myös yhdelle suomalaiselle tasapainottaakseen suhteita. Näyttää siltä, että tämä päätös ei kuitenkaan johtanut käytännön toimintaan tarkoitettussa mielessä. PPO:n ja EPO:n arkistosta ei löydy mitään viitteitä siitä, että joku suomalainen olisi viipynyt pidempään EÜS:n stipendiaattina Ruotsissa. Samoin EÜS:n Ruotsin osaston osuudesta *EÜS paguluses* -kirjasta tällaiset tiedot puuttuvat. Ilmeisesti päätös ei siis toteutunut käytännössä.

Pakolaisvirolaisten luokse tehtyjen vuosijuhla- ynnä muiden juhlavierailujen sekä Gimon kesäyliopistoon kutsuttujen stipendiaattien lisäksi pakolaiset kirjoittivat jonkin verran myös osakuntien lehtiin ja näin toivat esille omaa kulttuuriaan. Vaikka tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista käydä osakuntien lehtiä systemaattisesti läpi koko kylmän sodan ajalta, niin voidaan kuitenkin todeta, että lehtikirjoituksia on hyvin vähän ja vain joissakin lehdissä. Eniten kirjoituksia oli *Ostrobotniassaja Puukellossa*.³¹⁴ Niiden lisäksi oli Ilmar Arensin kielitieteellinen artikkeli HO:n *Hälläpyörässä* vuodelta 1962³¹⁵ sekä edellä selostettuja

³⁰⁹ HO:n kokouksen pöytäkirja 10.5.1966. Cal21, HO:n arkisto.

³¹⁰ SatO:n kokouksen pöytäkirja 17.4.1962. Sato:Ba51, KK.

³¹¹ Hilikka Nikander, 'Raimlan vieraana kesällä Gimossa', *Satakuntalainen* 3/1962.

³¹² Ks. esim. Matti Mykkänen, pääkirjoitus 'seisova ulkopolitiikka' *Ostrobotnia* 4/1970; Mauno Lehtinen, 'Ruotsin suhteet aikansa eläneet?' *Karhunkierros* 6/1970.

³¹³ *EÜS paguluses* 1979, 393.

³¹⁴ Esimerkiksi *Ostrobotnia*: 2/1957, 4/1958, 1/1960; *Puukello*: 1/1955, 1/1956, myös *Pieni Puukello* 2/1982.

³¹⁵ Ilmar Arens, 'tervehdys', *Hälläpyörä* 3/1962.

pakolaisvirolaisten vastineita Paavo Lipposen *Ylioppilaslehdessä* julkaistuille artikkeleille. Samoin pakolaiset pystyivät esittelemään kulttuuriaan myös vierailuillaan osakunnissa ja lähettämällä osakunnille erilaisia julkaisujaan.

Muutaman kerran pakolaissuhteita käsiteltäessä esille nousivat myös puhtaasti taloudelliset seikat. Virolainen stipendiaatti tai vuosijuhlavieras yleensä asui ja eli isännän eli osakunnan kustannuksella. Samoin osakuntien edustajien Ruotsiin matkat yleensä kustannettiin osin tai kokonaan osakunnan varoista. HO:ssa virolaisten stipendiaatin kutsuminen kotiseuturetkelle kesäksi 1963 oli keskustelunaiheena nimenomaan kustannusten näkökulmasta. Lopulta Heinolaan tehtävälle kotiseuturetkelle päätettiin kutsua yksi edustaja, mutta omalla kustannuksellaan. Tuolloin keskusteluun ei vielä liittynyt poliittista sävyä, mutta matkan hyödyllisyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta pakolaisvirolaisen näkökulmasta käsiteltiin kustannuskysymyksen yhteydessä.³¹⁶ Saman vuoden syksyllä kustannuskysymys oli esillä uudestaan, sillä uusi lukuvuoden mittainen stipendi olisi täytynyt rahoittaa lisätalousarviolla. Asia siirrettiin erikseen valmisteltavaksi yleisvaliokuntaan³¹⁷. Lopulta kuitenkin varat löytyivät ja vuoden 1964 alusta HO:n stipendiaatiksi kutsuttiin Vello Soots. Tässäkään yhteydessä keskusteluissa ei ilmennyt pöytäkirjoihin tallennettuja poliittisia puheenvuoroja.³¹⁸

Missä määrin suhteiden hiipumisen taustalla voidaan nähdä pakolaisvirolaisten ylioppilasorganisaatioiden toiminnan hiipumista? Keski-ikä kasvun ja assimiloitumisen voisi ajatella johtavan toiminnan vähenemiseen, jolloin yhteydenpidon hiipuminen osakuntiin olisi tämän luonnollinen seuraus. Osviittaa saa Kangron *Eesti Roots* -katsauksesta, jossa hän käsittelee myös opiskelua ja ylioppilasjärjestöjä Ruotsissa. Kangron tiedot on koottu taulukkoon 2. Valitettavasti maailmanlaajuisia jäsenmääriä Kangro ei esitä.

³¹⁶ HO:n kokouksen pöytäkirja 5.3.1963. Cal19, HO:n arkisto.

³¹⁷ Vastaa hallitusta HO:ssa ennen vuotta 1970.

³¹⁸ HO:n kokousten pöytäkirjat 17.9.1963 ja 24.9.1963. Cal19, HO:n arkisto.

Taulukko 2. Virolaisten ylioppilasjärjestöjen Ruotsin osastojen jäsenmäärät vuonna 1976

Virolainen ylioppilasjärjestö	Ruotsin osaston jäsenmäärä (joista pakolaisuudessa liittyneitä)	Suomalainen ystävyyssosakunta
Eesti Üliõpilaste Selts (EÜS)	261 (170)	EPO & PPO
Eesti Üliõpilaste Selts Põhjala (EÜS Põhjala)	62 (37)	ESO
Eesti Naisüliõpilaste Selts (ENÜS)	188	ESO
Korporatsioon Sakala	94	HO
Korporatsioon Filiae Patriae	237	HO
Korporatsioon Vironia	89 (18)	KO
Korporatsioon Fraternitas Tartuensis	15	KyO
Uppsala Eesti Üliõpilaskond (UEÜ)		KyO
EYS Veljesto	30	SatO
Üliõpilaste Selts Raimla	69 (33)	SatO
Korporatsioon Fraternitas Estica	128 (97)	SavO
Korporatsioon Indla	12	SavO
Korporatsioon Rotalia	110 (25)	VSO
Korporatsioon Revelia		ViO
Eesti Üliõpilaskond Lundis (EÜL)		ViO

Kirjoitusasu on osakuntien ja järjestöjen itsensä käyttämä. Puuttuvat tiedot puuttuvat myös lähteestä.

Lähde: Kangro 1976, 192–201.

Ruotsin osastojen jäsenmäärissä oli merkittäviä eroja, isoimmillaan osaston jäsenmäärä saattoi olla yli 260 henkeä EÜS:ssä ja pienimillään jäseniä oli vain muutamia, kuten 12-jäseninen Indla. Kangro toteaa Revelian toiminnan olevan luonteeltaan lähinnä sisäistä ja ylipäätään järjestön jäsenistöstä länteen pakeni noin 70 henkeä, joten sen jäsenmäärän voi perustellusti ajatella olleen Ruotsissa melko pieni. EÜL:n ja UEÜ:n eli Lundin ja Uppsalan virolaisten ylioppilaskuntien jäsenmääriä ja toimintaa Kangro ei valitettavasti esittele tarkemmin.

Jäsenmäärältään pienimpiä vuonna 1976 olivat Kangron tietojen perusteella Revelia, Indla, Veljesto ja Fraternis Tartuensis, joissa jäsenmäärä oli 30 tai alle sen. Näiden neljän pienimmän järjestön yhteydet Helsingin yliopiston osakuntiin katkesivat 1960- ja 1970-luvuilla. Käytännössä esimerkiksi Indlaa ei mainita SavO:n pöytäkirjoissa vuoden jälkeen ja tuolloinkin ulkoasiansihtööri Arto Mansala vain totesi, että "on ollut suhteet Eestiläisen Indlan kanssa, joka nyt ei enää toimi".³¹⁹ Voidaan siis perustellusti todeta, että yhteyksien

³¹⁹ SavO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 24.1.1964. SavO:Cb1.3, KK.

hiipumisen taustalla vaikutti jossakin tapauksissa niinkin käytännöllinen syy, kuin toisen osapuolen toiminnan hiipuminen.

Yksistään järjestön koko ei kuitenkaan vaikuttanut yhteyden jatkamiseen, sillä siinä missä pienten pakolaisvirolaisten järjestöjen yhteydet osakuntiin katkesivat, niin näin kävi myös isoille: EÜS, Sakala, Filiae Patriae, Vironia. Jäsenmäärän ja suhteissa tapahtuneiden muutosten välillä ei ollut yleistä syy-seuraus-suhdetta. Tämä osaltaan osoittaa, että yhteyksien katkaisemiseen, hiipumiseen tai jatkamiseen vaikuttivat muutkin edellä selostetut seikat, kuten ulkopoliittinen konteksti, ylioppilasradikalismi ja ylioppilaiden politisoituminen.

6. Osakuntien erilainen toiminta

Edellä kuvatut kolme syytä lopettaa kanssakäyminen pakolaisvirolaisten ylioppilasorganisaatioiden kanssa olivat samanlaisia jokaiselle osakunnalle. Siten voisi ajatella, että 10 Helsingin yliopiston suomenkielisen osakunnan toiminnassa suhteessa pakolaisiin olisi havaittavissa selkeä yhteinen piirre. Näin ei kuitenkaan yksiselitteisesti ole. Osakuntien ratkaisussa on havaittavissa kolme erilaista toimintatapaa: suhteiden muodollinen ja käytännöllinen katkaisu, suhteiden vähittäinen hiipuminen tai muodollinenkin siirtäminen senioreille ja kolmantena yhteydenpidon jatkaminen. Osakunnat voidaan siis jakaa ratkaisujensa perusteella kolmeen erilliseen ryhmään:

1. ryhmä, suhteiden katkaisu

HO	katkaisi suhteet muodollisesti 1970
PPO	katkaisi suhteet muodollisesti 1970
ViO	katkaisi suhteet muodollisesti 1971
KO	katkaisi suhteet muodollisesti 1973, mutta elvytti yhteydenpidon 1978

2. ryhmä, hiipuva yhteydenpito

EPO	yhteydenpito hiipui vuodesta 1970 alkaen
Sato	hiipui 1968 alkaen
KyO	hiipui 1968 alkaen
ESO	suhteiden hoito senioreille 1966

3. ryhmä, yhteyden jatkajat

VSO	jatkoi yhteydenpitoa koko kylmän sodan ajan
SavO	jatkoi yhteydenpitoa 1980-luvulle

6.1 Katkaisijat

HO, PPO, ViO ja KO katkaisivat suhteet pakolaisvirolaisiin osakuntiin muodollisesti 1970-luvun alussa. Katkaisupäätökset syntyivät yleensä, kun virolaisosapuolelta oli saapunut kutsu juhliinsa ja osakunnassa heräsi akuutti keskustelu siitä, lähetetäänkö edustaja. Lopulta suhteet päätettiin katkaista ja käytännössä pakolaisvirolaista osapuolta informoitiin näistä päätöksistä lyhyellä kirjeellä.

ViO:ssa suhteiden katkaisemiseen johtanut kehitys alkoi loppukevästä 1970, kun Estniska Studentförening kutsui ViOn vuosijuhliinsa Lundiin. Neuvoston kokouksessa 4.4.1970 ehdotettiin, että osakunta ei lähettäisi edustajaa vuosijuhliin ja ylipäätään katkaisisi yhteydenpidon. Neuvosto ei saavuttanut asiassa yksimielisyyttä ja asia päätettiin antaa osakunnan ratkaistavaksi äänin 4–3. Kuitenkin samassa kokouksessa Marjatta Havunen ja Hannu Miettinen ilmoittivat olevansa halukkaita edustamaan osakuntaa vuosijuhlissa.³²⁰

ViO:n varsinaisessa kokouksessa 12.5.1970 päätettiin lähettää Havunen ja Miettinen vuosijuhliin, mutta heille annettiin tehtäväksi tutkia paikan päällä onko osakunnalla aihetta ylläpitää suhteita tällaiseen järjestöön. Tämä osaltaan osoittaa, että yhteistyö oli melko pinnallista, eivätkä osakuntalaiset erityisemmin tunteneet pakolaisvirolaista järjestöä ja sen toimintaa. Ilmeisen vähäisestä kanssakäymisestä huolimatta asia herätti keskustelua, sillä samaan kokoukseen oli saapunut ViO:n reserviupseerikerhon kirjelmä, jossa nämä vaativat ehdottomasti suhteiden jatkamista ja korostivat, että täydellinen puolueettomuus (ilmeisesti ulkopoliittinen) johtaisi eristäytymiseen. Kokouksessa hyväksyttiin myös ES:n juhlissa pidettävä osakunnan puhe, jonka edustajat olivat laatineet. Puheen sanamuodoista päättäminen ei ollut läpihuutojuttu, vaan ”me emme halua Karjalaa takaisin” -kohdat haluttiin poistaa siitä. Asiasta äänestettiin ja lopulta alkuperäinen muotoilu voitti äänin 9–2.³²¹

Kokouksen pöytäkirjan ES:ää koskeva osuus käsiteltiin vielä seuraavassa kokouksessa ja asetettiin puhtaaksikirjoitettuna osakunnan ilmoitustaululle epäselvyyksien välttämiseksi. Asian voi siis päätellä olleen arka ja tunteita herättävä, vaikkakin yhteistyö ES:n kanssa vaikuttaa olleen melko vähäistä. Havunen ja Miettinen edustivat osakuntaa vuosijuhlilla ja raportoivat siitä syksyllä osakuntaneuvostolle. Heidän raporttinsa mukaan yhteistyöllä ei ole mitään järkeviä edellytyksiä:

Mitä tulee Estniska Studentföreningin aatteelliseen puoleen, voimme kertoa, että se oli hyvin Eesti-takaisin hengen leimaama. Tähän toiveajatteluun, jolla ei voida katsoa olevan minkäänlaista realistista pohjaa, perustuu Estniska Studentföreningin toiminta hyvin suurelta osaltaan. Tämän vuoksi emme pidä siteiden ylläpitämistä tarpeellisena.³²²

³²⁰ ViO neuvoston kokous 4.4.1970. ViO:Ca1.53, KK.

³²¹ ViO:n varsinaisen kokous 12.5.1970. ViO:Ca1.53, KK.

³²² Miettinen ja Havunen ViO:n neuvostolle 20.9.1970. ViO:Ca1.53, KK.

Lisäksi raportissa todetaan, että kumpikaan osapuoli ei saa yhteistyöstä mitään. Suunniteltua puhetta he eivät voineet pitää, sillä he olisivat "joutuneet erittäin tukalaan asemaan" tilaisuudessa vallinneen ilmapiirin takia. Havusen ja Miettisen raportti ei kuitenkaan johtanut minkäänlaisiin toimenpiteisiin syksyllä 1970. Vasta huhtikuussa 1971 osakuntaneuvosto esitti suhteiden katkaisua ja osakunta päätti 27.4.1971 katkaista suhteet Reveliaan. Ilmeisesti kyseessä oli jokin vähäisestä toisen osapuolen tuntemuksesta johtuva sekaannus ja Revelian sijaista tarkoitettiin todellisuudessa ES:iä.³²³ Asiasta ei tuolloin enää aiheutunut erimielisyyksiä pöytäkirja-aineiston perusteella.³²⁴ Ilmeisesti asia painui syksyllä unohduksiin, sillä varsinaista kanssakäymistä ES:n kanssa ei ollut ennen kevättä, jolloin hyvin todennäköisesti katkaisupäätöksen syykkeenä toimi ES:ltä tullut kutsu vuosijuhliinsa.

Katkaisupäätös syntyi samantalaisesti myös PPO:ssa huhtikuussa 1970. Ostrobotnialla 7.4.1970 pidetyssä PPO:n varsinaisessa kokouksessa oli käsittelyssä samanaikaisesti suhteiden katkaiseminen ja edustajan lähettäminen EÜS:n vuosijuhlaan. Kokouksessa kuultiin PV:n ulkoasianvaliokunnan puheenjohtajan sekä kuraattorin ja inspehtorin kannat. Lopulta siirryttiin äänestysmenettelyyn. Tuloksena suhteet päätettiin katkaista välittömästi (äänin 19–3, 4 tyhjää), mutta myös lähettää edustaja vuosijuhlaan (äänin 20–9, 1 tyhjää).³²⁵ Äänestystulos oli siis selvä, mutta ei täysin yksimielinen. Vuosijuhlaedustuksen lähettämisen voi tulkita tarkoittavan, että suhteet haluttiin katkaista kohteliaasti ja ilman suurempaa dramatiikkaa. Erikoiselta tuntuu, että äänestyksen luvut eivät täsmää keskenään eivätkä pöytäkirjaan merkityn kokouksen osallistujamääränkään kanssa. Pöytäkirjan mukaan kokoukseen osallistui 24 henkeä, äänestysten mukaan 26 ja 30. Mikään pöytäkirjassa ei selitä tätä eroa.

Päätöksestä tiedotettiin EÜS:iä lyhyellä kirjeellä, jossa todettiin, että suhteet katkaistaan välittömästi. EÜS vastasi kirjeeseen kuitaten PPO:n kirjeen saaduksi.³²⁶ Huomionarvoista on, että tämä viimeinen EÜS:n kirje on laadittu suomeksi, kun tätä ennen yhteydenpito oli tapahtunut lähes poikkeuksetta kunkin järjestön omalla äidinkielellä. Tapahtunutta virallista välienkatkaisua kuvataan pakolaisvirolaisten näkökulmasta *EÜS paguluses* -teoksessa seuraavasti:

Vaikka se ei enää tullut suurena yllätyksenä, sillä jo pidemmän ajan on ollut tiedossa ulkoiset vaikutukset meidän välisten suhteiden katkaisemiseen, oli se silti suuri surun aihe, ikään kuin olisi meiltä jotakin väkisin pois otettu.³²⁷

³²³ Revelia oli jäsenmäärältään hyvin pieni, Kangron mukaan vain 70 pääsi länteen toisen maailmansodan lopulla ja Ruotsissa toiminta oli sisään kääntynyttä. Kangro 1979, 200. Siten osakunnassa on mennyt nimet sekaisin, mikä kertoo osaltaan suhteiden vähäisyydestä ja huonosta toisen osapuolen tuntemisesta.

³²⁴ ViO:n hallituksen (ent. neuvosto) kokous 26.4.1971 ja osakunnan varsinainen kokous 27.4.1971. ViO:Ca1.53, KK.

³²⁵ PPO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 7.4.1970. PPO:Ca1.38–40, KK.

³²⁶ EÜS: kirje PPO:lle 31.5.1970. PPO:Ea3.1, KK.

³²⁷ "Kuigi see ei tulnud enam suure üllatusena, kuna juba pikemat aega on olid teada sealsed välised mõjutused meie vahekordade katkestamiseks, oli see siiski suureks kurvastuseks, nagu oleks meilt midagi vägivaldselt ära võetud." *EÜS paguluses* 1979, 96. Käännös RM.

HO katkasi liittolaissopimuksensa Sakalan ja Filiae Patriaen kanssa keväällä 1970. Suhteiden uudelleen järjestely nousi käsittelyyn lokakuussa, jolloin osakunta oli ilmeisesti saanut Sakalan kutsun vuosijuhlilleen. Tuolloin esillä oli joko välien katkaisu tai suhteiden siirtäminen HO:n seniorijärjestö Tappuralle. Kuraattorin ehdotuksesta ulkoasiainvaliokunta sai tehtäväkseen neuvotella Tappuran kanssa suhteiden uudelleenjärjestelystä.³²⁸ Valitettavasti ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjoja ei ole säilynyt tai niitä ei pidettykään, joten asian etenemistä valiokunnassa ei pystytä seuraamaan. Ilmeisesti käsittely ei kuitenkaan edennyt pidemmälle, sillä marraskuussa osakunta päätti lähettää kaksi edustajaa ja nämä raportoivatkin matkastaan.³²⁹ Toukokuussa asia oli uudelleen esillä ja tuolloin päätettiin suhteiden katkaisusta. Katkaisun toisessa käsittelyssä 12.5.1970 Jouko Rätty ehdotti Pertti Haglundin kannattamana, että jo ensimmäisessä käsittelyssä hyväksytty katkaisupäätös pyörrettäisiin. Asiasta jouduttiin äänestämään ja äänin 31–22 suhteet päätettiin katkaista. On huomionarvoista, että osakuntalaiset eivät äänimäärien perusteella olleet asiasta mitenkään yksimielisiä ja esimerkiksi Rätty pyysi eriävän mielipiteen, joka merkittiinkin pöytäkirjaan. Asiasta tiedotettiin entisiä ystävyysjärjestöjä kirjeitse.³³⁰

Karjalainen Osakunta katkasi suhteensa Vironiaan alkuvuonna 1973, mutta aloitti virallisen kanssakäymisen uudelleen vuosikymmenen loppupuolella. Katkaisupäätös syntyi hieman muusta kolmesta suhteesta katkaisseesta osakunnasta – VIO, PPO ja HO – poikkeavalla tavalla. Loppuvuodesta 1972 Vironian vuosijuhliin osallistui osakunnan edustaja ja ilmeisesti myös kuraattori Risto Pappinen, sillä hän selosti tammikuudessa osakunnan kokouksessa vuosijuhlilla käymiään neuvotteluja ja ehdotti suhteiden katkaisua, mutta epävirallista jatkamista.³³¹ Seuraavassa kokouksessa asiasta keskusteltiin, mutta päätettiin siirtää asia eteenpäin. Helmikuun 5. päivä pidetyssä kokouksessa suhteet katkaistiin yksimielisesti. Suhteiden epävirallisesta jatkamisesta pöytäkirja vaikenee. Katkaisukirjeen muotoilu päätettiin jättää osakuntaneuvoston tehtäväksi, mutta Pappinen ehdotti perusteluiksi: ”koska Karjalainen osakunta katsoo, ettei Korporaatio Vironia ikärakenteeltaan eikä päämääriltään ole sopusoinnussa Karjalaisen osakunnan tavoitteiden ja toiminnan kanssa”.³³²

6.2 Hiipuvat suhteet

Toisessa ryhmässä suhteet joko hiipuivat itsestään, tai ne päätettiin siirtää senioreille. Suhteiden vähittäinen hiipuminen näkyy aineistossani siten, että pakolaisvirolaisiin viittaavat pöytäkirjankohdat, kirjeet tai maininnat toimintakertomuksissa tai osakuntien lehdissä katoavat vähitellen noin yhden kahden vuoden

³²⁸ HO:n kokouksen pöytäkirja 28.10.1968. Cal23, HO:n arkisto.

³²⁹ HO:n kokouksen pöytäkirja 11.11.1969 ja 25.11.1969. Cal23, HO:n arkisto.

³³⁰ HO:n kokouksen pöytäkirjat 5.5.1970 ja 12.5.1970. Cal24, HO:n arkisto.

³³¹ KO:n kokouksen pöytäkirja 22.1.1973. KO:Ca61, KK. Osakunnan virallisia vuosijuhlaedustajia olivat olleet Seppo ja Tuulikki Hanste. KO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 13.11.1972, KO:Ca60, KK.

³³² KO:n kokouksen pöytäkirja 5.2.1973. KO:Ca61, KK.

aikana. Kuitenkaan mitään varsinaista päätöstä yhteydenpidon lopettamisesta ei ole tehty tai sellainen ei ole ainakaan tallentunut osakuntien kokousten pöytäkirjoihin.

Suhteet hiipuivat KyOssa vuoden 1968 jälkeen. Osakunnan kokouksessa 18.3.1968 ehdotettiin suhteiden katkaisemista pakolaisvirolaisiin ja suhteiden solmimista suoraan Neuvosto-Viroon. Kuitenkin vastaehdotus, jossa esitettiin uusien suhteiden solmimista vanhat säilyttäen, voitti äänestyksen 23-5. Ulkoasiainsihteeri Hellevi Matilaisen sai tehtäväkseen selvittää yhteyksien luomisen mahdollisuutta suoraan Neuvostoliittoon.³³³ Asiaa kuitenkin palattiin seuraavassa kokouksessa ulkoasiainsihteeri Matilaisen selostuksen jälkeen, kun edellisessäkin kokouksessa suhteiden katkaisemista ehdottaneet Sahiluoma ja Vainio tekivät ehdotuksen uudestaan. Asiasta ei enää äänestetty ja eräs osakuntalainen ihmetteli, tarvitseeko asiasta päättää joka kokouksessa. Kokouksen päätöksenä Matilainen valtuutettiin jatkamaan selvitystyötä. Inspehtori F. Niinivaara totesi, että asiaa on käsitelty tarpeeksi ja tämä näkemys sai kannatusta.³³⁴ KyO ei siis virallisesti katkaissut yhteyttä pakolaisvirolaisiin, mutta asia selvästi jakoi osakunnan aktiivien mielipiteitä. Keväästä 1968 eteenpäin suhteet näyttävätkin hiipuvan, sillä pöytäkirjoissa ei enää mainita pakolaisvirolaisia vuonna 1968. Vuosikymmenen vaihteen pöytäkirjat ovat KyO:n osalta valitettavasti hyvin hajanaiset ja vuodet 1969–1971 puuttuvat kokonaan, joten täysin varmoja virallisen katkaisun puuttumisesta ei voida olla. Kuitenkaan pisteenomaisesti tarkastettuna yhteydenpitoa pakolaisorganisaatioihin ei esiinny vuosina 1972, 1973 eikä 1981.

SatO:ssa yhteydenpito Raimlaan aiheutti keskustelua vuonna 1968. Kokouksissa pohdittiin suhteiden vaikutusta Neuvostoliittoon solmittavien suhteiden mahdollisuuteen.³³⁵ Ulkoasiainvaliokunta ehdottikin suhteiden katkaisua. Inspehtorin ehdotuksesta asia jätettiin lepäämään tarkempaa tutkimusta varten, mutta myöhemmin siihen ei enää palattu.³³⁶ Vuosina 1969–1971 mitään viitteitä yhteydenpitoon ei enää esiinny ja osakunnalla on ulkomaista kirjeenvaihtoa ainoastaan ruotsalaiseen osakuntaan.³³⁷ Niin ollen suhteiden voi sanoa hiipuneen ilman varsinaista katkaisupäätöstä.

ESO oli Helsingin yliopiston osakunnista ainoa, joka virallisesti siirsi yhteydenpidon senioreilleen. Nimittäin vuonna 1966 ESO päätti olla kutsumatta Pöhjalan edustajaa vuosittaiselle kansainväliselle viikolleen ja "sen [Pöhjalan] suhteiden hoitaminen siirretään senioriyhdistykselle".³³⁸ Pakolaisvirolaisen vieraan kutsumatta jättäminen oli ollut esillä jo pari vuotta aikaisemmin. Vuonna 1964 ulkoasiainsihteeri oli ehdottanut yhden Pöhjalan edustajan ja yhden ENS:n edustajan kutsumista pohjoismaalaisten ja Mainzin edustajien lisäksi.

³³³ KyO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 13.3.1968. KyO:Ba19, KK.

³³⁴ KyO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 22.4.1968. KyO:Ba19, KK.

³³⁵ SatO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 1.10.1968. SatO:Ba56, KK.

³³⁶ SatO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 25.11.1968. SatO:Ba56, KK.

³³⁷ SatO:n pöytäkirjat ja kirjeenvaihto 1969–1970, SatO:Ba57, KK.

³³⁸ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 5.9.1966. ESO:Cd.11a, KK. Merkintä hakasulkeissa RM.

Hallitus päätti, ettei Põhjalasta ja ENS:stä kutsuttaisi ketään.³³⁹ Jostakin syystä hallitus kuitenkin muutti muutamaa päivää myöhemmin päätöstään niin, että Põhjalasta kutsuttiinkin yksi edustaja.³⁴⁰ ENS:n suhteita ei ilmeisesti varsinaisesti siirretty senioreille, mutta vuosijuhlaedustusta ei enää lähetetty samasta vuodesta 1966 lähtien.³⁴¹ Seuraavina vuosina Põhjalaan ja ENS:iin ei enää pidetty yhteyttä pöytäkirja-aineiston perusteella.³⁴²

ESO:n yhteys Põhjalaan siis katkesi 1960-luvulla, mutta asiassa tapahtui mielenkiintoinen ja erikoinenkin episodi vielä 1980-luvulla. ESO sai vuonna 1984 Põhjalalta kutsun 100-vuotisjuhlaansa. Tuolloin osakunnassa syntyi edellä selostettu useammassa kokouksessa käyty keskustelu ja lopulta osakunta lähetti kaksi edustajaa juhliin Tukholmaan.³⁴³ Pysyvää yhteydenpito tästä ei kuitenkaan syntynyt ja asia jäi yhteen yksittäiseen vuosijuhlavierailuun.³⁴⁴

6.3 Jatkajat

Kolmannen ryhmän muodostavat VSO ja SavO. VSO jatkoi yhteydenpitoa Rotaliaan aktiivisesti koko kylmän sodan ajan ikään kuin se olisi toiminut aivan erillisessä todellisuudessa muihin osakuntiin verrattuna. Arkistoaineiston valossa koko kysymystä ei käsitelty VSO:ssa edes samalla tavalla poliittisena tai ideologisena kuin muissa osakunnissa. Asiasta keskusteltiin osakunnan kokouksessa vuonna 1968, mutta osakuntalaisten suhtautuminen mahdollisiin uusiin idänsuhteisiin oli varovainen ja pakolaissuhteiden säilyminen asetettiin etusijalle.³⁴⁵

Osakuntalaisia vieraili Rotalian luona stipendiaatteina koko 1960-, 1970- ja 1980-luvun sekä Yhdysvalloissa, Kanadassa että Ruotsissa. Osakunnan arkistosta olevasta Ystävyystoiminta: korp! Rotalia -kansioista löytyy stipendiaattihakemuksia, matkakertomuksia ja kutsuja koko kylmän sodan ajalta. Suomalaisia vieraili Rotalian stipendiaatteina ainakin vuosina 1963, 1972, 1973, 1974, 1976, 1980, 1982, 1989.³⁴⁶

Marja Sissonen vieraili Rotalian stipendiaattina Yhdysvalloissa vuonna 1974 noin kymmenen päivää. Matka oli ilmeisen onnistunut, kuten käy ilmi hänen kirjoittaman matkaraportin loppuosasta:

³³⁹ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 11.9.1966. ESO:Ca.10, KK.

³⁴⁰ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 14.9.1966. ESO:Ca.10, KK.

³⁴¹ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 7.11.1966. ESO:Ca.11a, KK.

³⁴² ESO:n hallituksen kokousten pöytäkirjat vuosilta 1967 ja 1968. ESO:Ca.11b & Ca.12, KK.

³⁴³ ESO:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 31.10.1984, 19.11.1984 ja 27.11.1984. ESO:Ca.27, KK. ESO:n kokouksen pöytäkirja 19.11.1984. ESO:Ca.48, KK.

³⁴⁴ ESO:n kokousten pöytäkirjat vuosilta 1985 ja 1986. ESO:Ca.48, KK.

³⁴⁵ VSO:n osakunnan kokouksen pöytäkirja 6.2.1968. VSO:Ca.39, KK.

³⁴⁶ VSO:n arkistoaineisto Ystävyystoiminta: korp! Rotalia. VSO:H15.1-9, KK.

Se oli ruusuinen matka – Rotalia muisti lähettää SEITSEMÄN ruusua kotiini Helsinkiin kiitokseksi käynnistä ja toivotti tervetulleeksi toistekin. Että kyllä VSON tyttöjen kannattaa käydä.³⁴⁷

Vähitellen 1980-luvulle tultaessa kirjeenvaihto muuttui osittain englanninkieliseksi, mutta viralliset kutsut lähetettiin ja niihin vastattiin yhä kunkin osapuolen äidinkielellä.

SavO:ssa suhteet joutuivat kritiikin kohteeksi 1960-luvun puolivälissä. Suhteita ei kuitenkaan katkaistu ja yhteydenpito ei hiipunut olemattomiin vaan,

Suhteista Fraternitas Esticaan päätettiin, että niitä ei katkaista vaan sieltä kutsutaan edustaja kahteen tilaisuuteen vuodessa, nimittäin vuosijuhlaan ja tervahöyryretkelle. Suhteet päätettiin siis pitää ennallaan [...].³⁴⁸

Yhteydenpito pakolaisvirolaisiin joutui kritiikin kohteeksi seuraavana vuonna 1965. *Ylioppilaslehteen* 1964 virolaissuhteita ankarasti kritisoivan artikkelin kirjoittanut Paavo Lipponen kannatti ”kylmästi” osakunnan kokouksessa 26.4.1965 Matti Louekosken ehdotusta, että osakuntaneuvosto harkitsisi suhteiden katkaisemista Esticaan.³⁴⁹ Paria päivää myöhemmin asia käsiteltiin neuvoston kokouksessa ja siellä tehdyn päätöksen mukaan stipendiaattivaihtoa Estican kanssa jatkettaisiin ainakin vuosijuhlien yhteydessä ja asiaan palattaisiin syksyllä. HYY oli tekemästä tutkimusta ylioppilasjärjestöjen kansainvälisistä suhteista ja osakunta halusi odottaa sen valmistumista ennen päätöksentekoa.³⁵⁰ Syksyllä 1965 osakuntaneuvosto päätti jatkaa yhteydenpitoa Esticaan ja osakunta hyväksyi tämän.³⁵¹ Näyttäisi siis siltä, että osakuntaneuvosto teki vuonna 1965 päätöksen, jonka se oli jo tehnyt vuotta aiemmin.

Tämän jälkeen yhteydenpito Esticaan näyttää jatkuvan normaalia uomaansa. Vuosijuhlavieraita kävi puolin ja toisin ja niiden jälkeen lähetettiin erilaisia kiitoskirjeitä. Pöytäkirjojen mukaan erityisempää kritiikkiä ei esiintynyt. Vielä vuonna 1970 Estica ilmoitti Jüri Leppin edustavan SavO:n vuosijuhlissa³⁵². Tästä eteenpäin SavOn pöytäkirjat ovat muutaman vuoden ajan vajavaisia ja osin puhtaaksi kirjoittamatta. Niiden perusteella näyttäisi siltä, että vuosina 1973–1977 osakunnan ja Estican välillä ei ollut yhteydenpitoa ja siten suhteiden voi ajatella hiipuneen aivan kuin vuonna 1964 ajateltiin. Hieman yllättäen kuitenkin vuonna 1979 osakunnan kokouksessa keskusteltiin edustajan lähettamisestä Estican vuosijuhliin, mutta valinta ”jäi tuonemmaksi”.³⁵³ Samoin SavO sai vuonna 1980 vuosijuhliinsa Esticalta hyvin vuolassanaisen suomenkielisen sähkeen, jossa todetaan muun muassa:

³⁴⁷ Marja Sissosen matkakertomus. VSO:H15.1-9, KK.

³⁴⁸ SavO:n osakuntaneuvoston kokous 31.1.1964. SavO:Cb1.3, KK.

³⁴⁹ SavO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 26.4.1965, SavO:Ca1.34, KK.

³⁵⁰ SavO:n neuvoston kokouksen pöytäkirja 28.4.1965. SavO:Cb1.3, KK.

³⁵¹ SavO:n varsinaisen kokouksen pöytäkirja 25.10.1965. SavO:Ca1.34, KK.

³⁵² Estica Savolle, päiväämätön kirje vuodelta 1970. SavO:Fc1, KK.

³⁵³ SavO:n neuvoston kokouksen pöytäkirja 23.4.1979. SavO:Cb1.3, KK.

Samoin me korp! Fraternitas Esticassa onnittelemme itseämme siitä etuoikeudesta, että meillä on viidenkymmenen vuoden ajan ollut ystävyysopimus iso-veljen [sic] Savolaisen Osakunnan kanssa. [...] Ystävyys näiden kahden organisaation välillä on jatkunut painostuksesta, sekä näitä maita kohdanneista mitä voimakkaimmista ja repivimmistä muutoksista huolimatta ja osoittanut osakuntatoiminnan olemassaolon tärkeyden. [...] tunnemme tänään samoin kuin tunsimme viisikymmentä vuotta sitten meille olevan kunnian ja voiman voidessamme kutsua kaikkia Savolaisen osakunnan jäseniä sisariksi ja veljiksi.³⁵⁴

Ilmeisesti yhteydenpito pakolaisten kanssa jatkui ainakin 1980-luvun alkuun asti.³⁵⁵ Vuonna 1982 SavO:ssa keskusteltiin siitä, pitäisikö Estican-suhteet siirtää tulevaisuudessa seniorijärjestölle, mutta mitään päätöksiä asiasta ei tehty.³⁵⁶ Seuraavina vuosina yhteydenpitoa pakolaisvirolaisiin ei näytä olleen, sillä siihen viittaavia pöytäkirjamerkintöjä ei ole.³⁵⁷ Luokittelen SavO:n kuitenkin yhteyden jatkajiin, sillä yhteydenpito jatkui ylioppilasmaailman politisoituneen kauden yli ja suhteiden todennäköinen hiipuminen 80-luvun alkupuoliskolla on ajallisestikin etäällä muiden osakuntien suhteiden hiipumisesta tai katkaisemisesta.

Kolmantena osakuntana yhteydenpitoa jatkoi KO. Nimittäin vuonna 1973 tapahtuneen suhteiden virallisen katkaisemisen jälkeen KO:ssa ryhdyttiin elvyttämään suhteita uudelleen. Keväällä 1978 Risto Pappinen, joka vaikutti osakunnassa jo suhteiden katkaisemisen aikaan 70-luvun alussa, ehdotti suhteiden uudelleensolmimista. Toukokuussa kuraattori Alpo Kerviselle myönnettiin oikeus lähestyä Vironian jäseniä suhteiden elvyttämiseksi. Vuodesta 1980 eteenpäin lähetettiin vuosijuhlaedustajat ja yhteistyö vakiintui niin, että toimintakertomukseen vuodelta 1982 saatettiin kirjata: "Joku vuosi sitten lämmennyt kanssakäyminen Korporaatio Vironian kanssa jatkui myös kuluneena vuonna."³⁵⁸ Tarkistin pöytäkirjat vuosilta 1980–1983 ja jokaisena vuotena KO lähetti edustajia vuosijuhliin eivätkä suhteet kohdanneet kritiikkiä osakunnan kokouksissa.³⁵⁹ KO:n uudelleen lämmenneet suhteet 1980-luvun alussa muodostavat jännittävän vertailuparin vuonna 1984 ESO:ssa käydyn keskustelun kanssa. Ajallisesti hyvin lähekkäin toinen osakunta aloitti kanssakäymisen uudelleen ja toisessa osakunnassa asiaan suhtauduttiin varauksella ja mietittiin suhteiden sopivuutta virallisen ulkopoliittikan näkökulmasta.

³⁵⁴ Estica SavO:lle, allekirjoittanut Vello Ventser, päivämätön, luultavasti tammi-helmikuulta 1980. SavO:Cb1.3, KK. Sähke on suomenkielinen.

³⁵⁵ Rannansuu 1980, 118.

³⁵⁶ SavO:n osakuntaneuvoston kokouksen pöytäkirja 16.1.1980. SavO:Cb1.4, KK.

³⁵⁷ SavO:n osakuntaneuvoston kokousten pöytäkirjat vuosilta 1983–1985. SavO:Cb1.4, KK.

³⁵⁸ KO:n toimintakertomus vuodelta 1982 (hyväksytty 2.2.1983). KO:Ca63, KK.

³⁵⁹ KO:n kokousten pöytäkirjat 27.11.1980, 8.12.1981, 30.11.1982 & 29.11.1983. Ko:Ca63, KK.

6.4 Erilaista toimintatapaa selittävät tekijät

Osakunnilla oli 1960- ja 1970-luvuilla aikalaiskeskusteluissa hyvin selkeitä syitä lopettaa kanssakäyminen pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa. Nämä erilaiset tekijät on jaettu tässä tutkimuksessa kolmeen teemaan. On vaikeaa sanoa, mikä syy on milloinkin vaikuttanut eniten. Toisinaan kritisoitiin erityisesti esimerkiksi ikäeroa virolaiseen osapuoleen, toisinaan asiaa käsiteltiin ulkopoliittisena kysymyksenä ja toisinaan idänsuhteiden tavoittelu oli prioriteetti, jonka tieltä kaikki muut suhteet olisi raivattava pois. Asiat sekoittuivat toisiinsa ja muodostivat monimutkaisen kokonaisuuden. Oma osansa oli myös sillä, mitä kukakin pystyi tai halusi eri syistä sanoa ääneen joko osakunnan kokouksessa tai kirjoittaa osakunnan lehteen ja miten hyvin kukakin oli informoitu. Asia ilmenee hyvin aikalaisaineistosta:

[SatO:n Raimla-suhteiden] Katkomisen puolesta esitettiin mitä ihmeellisempiä väitteitä, samoin sitä vastaan. Mainittiin, että suhde pakolaisosakuntaan saattaa olla vahingollinen osakunnan idänsuhteille ja toisaalta taas sanottiin, että suhteiden katkominen olisi Suomen poliittisen johdon omaksuman neutraliteettilinjan loukkaamista.³⁶⁰

Sitaatista kuvastuu hyvin ensinnäkin yleinen osakuntalaisten huono toisen sopimusosapuolen tuntemus ja erilaisten tulkintojen kirjo. Tulkitsijan näkemyksen todellisuuspohjalla ei ole kuitenkaan suurta merkitystä, sillä tulkitsijalle totta oli se, minkä hän uskoi olevan totta ja sen mukaan hän toimi. Seuraavassa esimerkissä kuvastuu hyvin, miten päällimmäisenä yhteistyötä estävänä tekijänä olivat melko käytännönläheiset asiat, joista pystyttiin sopimaan. Mutta niiden takana olikin hyvin erityyppisiä ulkopoliittisiin tulkintoihin liittyviä syitä, joiden esille nostamisesta pakolaisten kanssa PPO:n seniori Yrjö Vuorijoki vaikenee:

Johtavat osakuntalaiset olivat mm. minulle esittäneet eräitä näiden järjestöjen [PPO-EÜS] välistä yhteistyötä estäviä seikkoja. [...]

EÜS:n edustajat lupasivat korjata seuraavasti nämä epäkohdat.

- 1) EÜS lähettää tästedes edustajikseen nuoreen ikäpolveen kuuluvia.
- 2) EÜS takaa, etteivät nämä suhtaudu arvostelevasti Suomen virallisen ulkopoliitiikan nykysuuntaan
- 3) EÜS:n nuoret jäsenet tulevat kilvan hakeutumaan ko. edustustehtäviin, vastoin sitä esitettyä väitettä että he ovat hyvää vauhtia ruotsalaistumassa tai amerikkalaistumassa ja jäämässä välinpitämättömäksi heimoyhteistyölle.

Asian eri vaiheissa olen todennut että varsinainen kipeä kohta on ulkopoliittinen. Osakuntalaiset ovat käsittäneet että maamme ulkopoliittinen johto pitäisi suotavana yhteistyön solmimista Neuvosto-Eestin ylioppilasnuorison kanssa ja epäsuotavana sitä, että samalla ollaan järjestösuhteissa emigranttijärjestöön.³⁶¹

On hyvä pitää mielessä, että tässä esittämäni kolme syytä ja niihin liittyvät yksityiskohdat muodostivat eräänlaisen kaaoksen, jossa osakuntien ratkaisut syntyivät. Näiden kolmen syyn keskinäisten painosuhteiden

³⁶⁰ Pekka Peltomäki, 'Konservatiivinen osakunta ei tarvitse surkastuneita idänsuhteita', *Karhunkierros* 6/1968. Merkintä hakusulkeissa RM.

³⁶¹ Yrjö Vuorijoki, 'PPO ja pakolaiseestiläiset', *Kaltio* 6-7/1965.

perusteellinen arvioiminen on haasteellista ja kuten sanottua, niiden merkitys vaihteli osakunnittain. Nämä kolme tekijää esiintyivät yleisesti pakolaissuhteista keskusteltaessa ja niitä arvioidessa. Aineistoni perusteella mikään näistä syistä ei kuitenkaan yksistään johtanut suhteiden katkaisemiseen tai hiipumiseen, vaan näillä kaikilla oli vaikutusta. Ne muodostavat sen kontekstin, jossa osakuntien erilaiset ratkaisut syntyivät.

Kyseinen teemojen hahmottaminen kaaoksesta tuo hyvin esille historiantutkimuksen selitysten keskeisimmän piirteen – monimutkaisuuden. Kalelan mukaan juuri päätelmäketjut ja niiden väliset ja sisäiset yhteydet tekevät tutkimuksesta hankalaa. Sama perustelu, tämän työn tapauksessa sama pöytäkirjanmerkintä tai artikkelin kappale voi toimia perusteena usealle eri päätelmälle.³⁶² Näin ollen edellä lainattu osa Vuorijoen artikkelista liittyy yhtäältä suhteissa havaittujen käytännön ongelmien teemaan, mutta toisaalta myös ulkopoliittisiin syihin. Esitetyt kolme teemaa onkin aina syytä huomioida kokonaisuutena.

Osakunnat siis menettelivät suhteissaan pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin pääpiirteissään kolmella erilaisella tavalla. Toiminnan erilaisuus tuntuukin hieman ristiriitaiselta, kun otetaan huomioon, että konteksti oli kaikille osakunnille samanlainen. Poliittinen ilmapiiri oli selkeän kielteinen pakolaisten kanssa tapahtuvaa yhteystyötä ja yhteydenpitoa kohtaan. Ylioppilassukupolven vaihtuessa oli tapahtunut radikaalinen ideologinen muutos 1960-luvun lopulla ja uudet ylioppilaat katsoivat itään. Samaan aikaan monet käytännölliset asiat kuten ikäero ja yksipuolisuus rasittivat osakuntien ja liittolaisjärjestöjensä välistä yhteydenpitoa.

Ristiriita erilaisten ratkaisujen ja samalaisten ympäristötekijöiden välillä tulee hyvin ilmi verrattaessa KO:ta ja ESO:a. KO oli aloittanut yhteydenpidon uudelleen 1970-luvun lopulla ja se oli muuttunut säännölliseksi seuraavan vuosikymmenen alussa. Asiaan ei ollut liittynyt pöytäkirjojen mukaan poliittista tai ideologista keskustelua. KO:n lehdessä *Pienessä Puukellossa* suhteen uudelleenlämpeneminen ei juurikaan näy. Ainoastaan vuonna 1982 julkaistaan Harald Nurkin ruotsinkielinen Vironiaa esittelevä teksti.³⁶³ Se ei syyttänyt lehdessä keskustelua pakolaissuhteiden tarpeellisuudesta tai poliittisesta merkityksestä.³⁶⁴ Kun ESO:lle tarjoutui vastaavanlainen tilaisuus vuonna 1984 Pöhjalan lähettäessä kutsun vuosijuhliinsa, niin reaktio poikkesi merkittävästi KO:n toiminnasta muutaman vuoden takaa. Kuten edellä on selvitetty, asiaa käsiteltiin useammassa kokouksessa, sitä pidettiin Suomen virallisen ulkopoliitiikan vastaisena ja asiasta jouduttiin äänestämään. Lopulta kaksi edustajaa lähetettiin, mutta se ei toistunut enää seuraavina vuosina. Jälkeenpäin ESO:n silloinen kuraattori muisteli joutuneensa muistuttamaan osakuntaa Suomen virallisen ulkopoliitiikan hengessä näiden suhteiden kielteisyydestä.

Näyttäisi siltä että edellä mainittuja ympäristötekijöitä on tulkittu osakunnissa eri tavoin. Niille on annettu erilaisia merkityksiä tai niitä ei ole ollenkaan käsitelty, kuten tulee hyvin esille vertaillen pakolaissuhteiden

³⁶² Kalela 2000, 173.

³⁶³ Harald Nurk, *Pieni Puukello* 2/1982.

³⁶⁴ *Pieni Puukello*, vuoden 1982 vuosikerta.

ulkopoliittisesta ulottuvuudesta käytyä keskustelu ESO:ssa ja KO:ssa. Näin ollen ratkaisevana toiminnan erilaisuutta selittävänä tekijöinä voisivatkin toimia tuloksijat eli kulloinkin osakunnassa aktiivisena toimineet henkilöt.

Mielenkiintoinen vertausasetelma saadaan EÜS:n kahden ystävyysosakunnan eli PPO:n ja EPO:n välille. Osakunnilla oli yhteinen lehti *Ostrobotnia*, minkä kautta heidän voi ajatella olleen hyvin perillä toistensa ajatuksista ja tekemisistä. Väitän, että PPO:ssa oli enemmän sellaisia henkilöitä, jotka pitivät idänsuhteita tavoiteltavina, kuin heitä oli EPO:ssa. Kun katsotaan vuonna 1969 uudelleenperustettua *Ostrobotniaa* vuosina 1969–1971, niin huomataan, että kansainvälisten suhteiden laajentamista tai idänsuhteita vaativia kirjoituksia tuli vain PPO:laisilta. Suoraan tällaisia vaatimuksia esittivät Paavo Väyrynen³⁶⁵, Matti Väyrynen³⁶⁶ ja Pekka Sallila³⁶⁷, jotka kuuluivat PPO:hon. Heidän lisäksi Jorma Leskelä selosti kansainvälisten suhteiden uudelleenjärjestelyä ja samalla vaati suhteiden laajentamista³⁶⁸, mutta on epävarmaa kumpaan osakuntaan hän kuului. Leskelä oli tuolloin Pohjalaisen valtuuskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja.³⁶⁹

Myös vuoden 1965 kriisin yhteydessä tietyillä henkilöillä näyttää olleen vaikutusta. PPO:n kuraattorina oli Kalervo Siikala vuodesta 1965 kesään 1966 asti.³⁷⁰ Aineiston perustella voi väittää, että hän suhtautui henkilökohtaisesti kielteisesti yhteydenpitoon pakolaisvirolaisiin. Tähän viittaa vuonna 1965 Helsingissä stipendiaattina olleen Thomas Vagan raportti Ruotsin EÜS:lle, missä Vaga esitti kriisin johtuneen osittain uudesta kuraattorista.³⁷¹ Lisäksi juuri Siikalan kuraattorikaudelleen osui kriisi PPO:n ja EÜS:n suhteissa, mikä hänen kauden jälkeen näyttää laantuneen muutamaksi vuodeksi. Samaan suuntaan viittaisi myös *Kaltion* päätoimittajan Juhani Kortosalmen käsitys hänestä. Seppo Salosen mukaan Kortesalmi väitti ”kuraattorin ottavan ohjeensa suoraan Tamminiemestä”.³⁷² Siikala oli ulkopoliittisesti aktiivinen ja valveutunut. Opiskelijana Siikala muotoili Jaakko Iloniminen kanssa yhdessä maltillisemmän julkilausuman Unkarin kansanousun johdosta HYY:lle, kun VAL oli ehdottanut hyvin jyrkästi kansanousun tukahduttamista tuomitsevaa julkilausumaa. Siikala oli vuonna 1959 myös yksi sodanjälkeisen maailmanpolitiikan kehitystä kuvaavan *Kylmän rauhan maailma* -teoksen tekijöistä.³⁷³ Näiden seikkojen perusteella on ilmeistä, että Siikala oli hyvin tietoinen maailmanpoliittisesta tilanteesta ja suhtautui pakolaisyhteistyöhön kielteisesti. Kuraattorina hänen näkemyksillään oli vaikutusta ja painoarvoa.

³⁶⁵ *Ostrobotnia* 6/1969.

³⁶⁶ *Ostrobotnia* 10/1971

³⁶⁷ *Ostrobotnia* 5-6/1970.

³⁶⁸ *Ostrobotnia* 9/1969.

³⁶⁹ Roiko-Jokela 2007, 341.

³⁷⁰ Roiko-Jokela 2007, 435.

³⁷¹ *EÜS paguluses* 1979, 393–394.

³⁷² Seppo Salosen kirje PPO:n neuvoskunnalle 25.10.1965. PPO:n neuvoskunnan kokouksen pöytäkirja 25.10.1965, Liite no. 2. PPO:Ca1.33, KK.

³⁷³ Virtanen 2002, 223–224.

Samanlainen vahva kielteinen kanta oli myös savolaisella Paavo Lipposella. Toisin kuin Siikala PPO:ssa, Lipposen toiminta ei ollut niin aktiivista SavO:ssa ja hänen asemansa oli huomattavasti pienempi kuin kuraattorin. On houkuttelevaa ajatella, mitä SavO:n suhteille Esticaan olisi käynyt, jos Lipponen olisi ollut samalaisessa asemassa SavO:ssa kuin Siikala oli PPO:ssa.

Yksittäisten henkilöiden merkitys tulee ilmi SavO:ssa Linda Laitisen kohdalla. Laitinen, kutsumanimeltään Marj, ei ollut opiskelija, vaan osakunnan tiloissa jo 40-luvulta saakka asunut emännöitsijä. Hän epämuodollisesti vaikutusvaltainen henkilöihin, joka suhtautui ylioppilasradikalismiin ja osakunnan radikalisoitumiseen konservatiivisesti. Saatuaan vuonna 1967 tietää radikaalien keskustelleen SavO:n valtaamisesta, Marj soitti usealle perinnelinjan osakuntalaiselle, minkä ansiosta valtausyritys epäonnistui. Osakuntien radikalisoitumista tutkinut Jan Erola arvelee, että Marj oli eräänlainen osakunnan harmaa eminenssi, joka jo pelkällä olemassaolollaan karkotti radikaalimpia toimijoita muille foorumeille.³⁷⁴

Aktiivinen pakolaissuhteiden kritisoija oli myös Pekka Peltomäki SatO:ssa. Peltomäki oli jäsenenä osakunnan pitkän tähtäimen toimikunnassa, joka osana lopullista mietintöään ehdotti Raimla-suhteiden mahdollisimman nopeaa katkomista ja uusien solmimista Neuvosto-Viroon. Hän kirjoitti osakunnan lehteen *Karhunkierrokseen* osakunnan ulkosuhteita ruotivia kirjoituksia, joissa hän esitti pakolaissuhteiden katkaisemista ja kansainvälisen toiminnan kehittämistä sekä itään että länteen.³⁷⁵ Peltomäki vieraili osakunnan edustajan Puolassa vuonna 1966 ja matkan jälkeen kirjoitti *Karhunkierrokseen* laajan puolalaisyhteistyötä perustelevan ja ideoivan artikkelin.³⁷⁶ Samoin hän vuonna 1968 laati osakunnalle kirjelmän, jonka perusteella SatO:n ulkoasiainvaliokunta ehdottikin pakolaissuhteiden katkaisua.³⁷⁷ Asiasta ei tuolloin erikseen päätetty, mutta vuoden 1968 jälkeen SatO:n yhteydenpito Raimlaan hiipuikin. Peltosen selkeän näkemyksen yhdistyminen aktiiviseen toimintaan osaltaan vaikutti tähän lopputulokseen.

Seppo Heikki Salosen vaikutus oli merkittävä PPO:ssa. Hän lähetti osakunnan kokoukselle kirjeen vuonna 1965, jossa ehdotti suhteiden katkaisua ja lisäksi valituksen tekemistä Juhani J. Kortesalmesta tämän *Kaltiossa* esittämien väitteiden takia.³⁷⁸ Lisäksi Salonen kirjoitti samaan aikaan osakunnan lehteen *Kaira*an artikkelin, jossa vaati pakolaissuhteiden katkaisua ja kansainvälisen toiminnan uudelleenjärjestämistä.³⁷⁹ Seppo Heikki Salonen oli syntynyt vuonna 1938 ja siten ei kuulunut suuriin ikäluokkiin vaan hieman vanhempaan ryhmään. Hän oli kirjeen ja artikkelin kirjoittamisen aikaan HYY:n edustajistossa ja muutama

³⁷⁴ Erola 2004, 73.

³⁷⁵ Pekka Peltomäki, 'konservatiivinenkaan osakunta ei tarvitse surkastuneita ulkomaansuhteita', *Karhunkierros* 6/1968 ja 'Edellisen johdosta', *Karhunkierros* 7/1968.

³⁷⁶ Pekka Peltomäki, 'Miksi puolalaiset?', *Karhunkierros* 9-10/1967

³⁷⁷ SatO:n kokouksen pöytäkirja 25.11.1968. SatO:Ba56.

³⁷⁸ Seppo Salosen kirje PPO:n neuvoskunnalle 15.10.1965. PPO:n neuvoskunnan kokouspöytäkirja 25.10.1965, Liite no 2. PPO:Ca1.33.

³⁷⁹ Seppo Salonen, 'Emajoen rannoilta Jäämeren ääriin', *Kaira* 4/65

vuotta aikaisemmin HYY oli katkaissut yhteydenpitonsa EÜR:iin juuri hänen aloitteestaan.³⁸⁰ PPO ei katkaissut yhteyksiään pakolaisiin tuolloin, mutta Salosen kannanotot vaikuttivat vielä vuosia myöhemmin, hänen jo siirryttyä työelämään. Nimittäin Matti Mykkänen vaati pääkirjoituksessaan *Ostrobotniassa* vuonna 1970 suhteiden katkaisua pakolaisiin ja kansainvälisen toiminnan uudistamista tukeutuen rinnakkain Seppo Heikki Saloseen ja presidentti Kekkoseen:

[...] suhteet Tukholman pakolaiseestiläisiin ovat [...] yhä keskeinen toiminnan muoto, vaikka monet pohjalaiset ylioppilaspoliitikot – Urho Kekkonen ja Seppo Heikki Salonen, vain pari tunnetuinta mainitakseni – ovat aikoinaan esittäneet suhteiden avaamista Neuvostoliittoon ja siellä asuviin eestiläisiin.³⁸¹

PPO-EPO -vertailuparista ei voi jättää huomioimatta Kekkosen roolia. Kekkonen oli PPO:n jäsen ja yksittäinen henkilö siinä missä Marj SavO:ssa tai Kalervo Siikala PPO:ssa, mutta poliittiselta painoarvoltaan Kekkonen oli mammutti. Hän otti kutsuttuna vieraana osaa osakunnan vuosi- ja muihin isompiin juhliin ja esimerkiksi vuonna 1967 piti juuri PPO:n vuosijuhlissa laajaa mediahuomiota saaneen puheen. Tällä, myöhemmin Ostrobotnia-puheena tunnetulla puheellaan Kekkonen tavoitteli kommunistien integroimista osaksi vallitsevaa järjestystä.³⁸² Tämän tutkimuksen kontekstissa on merkityksellistä, että Kekkonen valitsi poliittisen ulostulon foorumiksi juuri PPO:n vuosijuhlat. Muutoinkin Suomen virallisen ulkopoliitiikan näkökulmasta näytti ristiriitaiselta, että maan presidentti vieraili samoissa juhlissa Neuvostoliittoon vihamielisesti suhtautuvien tahojen edustajien kanssa. Tämän saman tahon eli EÜS:n edustajia vieraili myös EPO:n juhlissa, mutta EPO:lta samanlainen asetelma puuttui. Olisi helppoa ajatella, että juuri tämän korkean tason poliittisen kytköksen puuttumisen takia EPO:ssa ei esiintynyt vuosina 1964–1966 mitään PPO:hon verrattavaa keskustelua tai passiivisuutta EÜS:n suhteiden hoidossa. PPO:ssa ehkä ajateltiinkin olevan hieman niin sanotusti presidentin osakunta.

Tästä taas voisi johtaa laajempaa poliittisen historiaan liittyvää teoriaa kylmän sodan ajan Suomesta. PPO oli osakuntana isompi kuin EPO ja Kekkosen kytköksen takia myös näkyvämpi. Osa Kekkoseen kohdistuvasta poliittisesta valokeilasta osuisi eittämättä myös osakuntaansa. Voidaan ajatella, että PPO:lla oli isompi symboliarvo kuin EPO:lla ja siten sen yhteistyö pakolaisvirolaisten kanssa oli poliittisesti epäkorrektimpaa kuin EPO:lla. Saman kuvion voi ajatella toistuvan Sukselaisen tapauksessa. Pravda iski ankarasti Sukselaista, poliitikkoa ja entistä pääministeriä vastaan, mutta tavalliset ylioppilaat saivat vieraila pakolaisvirolaisten juhlissa ilman vastaavaa mediahuomiota. Vaikuttaisikin siis siltä, että mitä suurempi poliittinen symboliarvo ihmisellä tai järjestöllä oli Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa, sitä vähemmän tällä voi olla mitään näiden suhteiden kanssa ristiriidassa olevia yhteyksiä.

³⁸⁰ Kolbe 1996, 80, 179.

³⁸¹ Matti Mykkänen, pääkirjoitus 'Seisova ulkopoliitiikka', *Ostrobotnia* 4/1970.

³⁸² Kujala 2013, 247.

Edellisen johdosta onkin syytä tarkastella osakuntien erilaisia ratkaisuja myös niiden jäsenmäärän mukaan. Osakuntien jäsenmäärät vuosina 1952–1969 löytyvät liitteestä 1. Vertailemalla osakuntien erilaisia ratkaisuja ja jäsenmääriä voidaan sanoa, että asioiden välillä on jonkinasteinen yhteys. Aineiston tilastoyksiköiden vähyden takia asiasta ei voida esittää tilastollisesti pätevää korrelaatiota, mutta vaikuttaisi siltä, että isommissa osakunnissa suhteet todennäköisemmin päättyivät joko hiipumisen tai varsinaiseen katkaisuun kuin pienemmissä osakunnissa. Osakunnat voidaan asettaa järjestykseen niiden jäsenmääräosuuden mukaan vuonna 1969:

ESO	28 %	senioreille
HO	16 %	katkaisi
SavO	9 %	säilyi
ViO	7 %	katkaisi
PPO	7 %	katkaisi
EPO	5 %	hiipui
KO	5 %	katkaisi, mutta palautti
SatO	4 %	hiipui
KyO	4 %	hiipui
VSO	2 %	säilyi

Jäsenmäärältään ylivoimaisesti suurin oli ESO, johon kuului 28 % Helsingin yliopistossa opiskelevista ylioppialista. ESO siirsi suhteensa senioreiden hoidettavaksi 1966 ja oli siten osakunnista ensimmäinen, joka teki pakolaisvirolaisuhteissaan pysyvän muutoksen. Kolme virallisesti suhteensa katkaissutta osakuntaa HO, ViO ja PPO olivat isoimpia osakuntia. Jokaisessa oli yli tuhat jäsentä, HO:ssa jopa yli kolme tuhatta. Suhteiden katkaisemista ei esiintynyt pienemmissä osakunnissa: VSO:ssa, KyO:ssa tai SatO:ssa.

Kuitenkin tästä kaavamaisuudesta tekevät poikkeuksen SavO ja KO. Suhteensa säilyttänyt SavO oli osakuntana iso, sen jäsenmäärä vuonna 1969 oli lähes 2000 ja siten se oli suurempi kuin suhteensa katkaisseet ViO, PPO ja varsinkin KO. Jälkimmäinen taas ei ollut suuri osakunta, mutta se katkaisu suhteensa pakolaisvirolaisiin isojen osakuntien tavoin 1973 ja sitten toisaalta solmi yhteydenpidon uudelleen vuosikymmenen lopulla.³⁸³ Osakuntien koon ja suhteissa tapahtuneiden muutosten välillä ei siis ole osoitettavissa säännönmukaisuutta, mutta lievä tendenssi on havaittavissa. Osakuntien jäsenmäärän suuruuden voi myös ajatella liittyvän edellä esitettyyn ideaan organisaatioiden symboliarvosta. Jäsenmäärän suuruuden tuoma näkyvyys vaikuttaisi siis niin, että poliittiset realiteetit on osakunnassa otettava vakavammin huomioon.

³⁸³ Ks. myös Liite 1.

VSO:n toiminta poikkeaa merkittävästi muista osakunnista. Suhteet eivät katkenneet tai hiipuneet vaan päinvastoin yhteydenpito pysyi erittäin aktiivisena koko kylmän sodan ajan. Mikä voisi selittää niin erilaisen toiminnan? Aikalaisaineiston valossa syytä on vaikeaa nimetä, sillä osakunnalla ei tuolloin ollut omaa lehteä ja pöytäkirjoissa aihetta käsitellään hyvin vähän. Keskustelun puuttuminen pöytäkirjoissa viittaa siihen, että koko kysymys ei aktualisoitunut VSO:ssa samalla tavalla kuin muissa osakunnissa. Mahdollista selitystä etsittäessä on turvauduttava muihin tietolähteisiin. VSO oli kooltaan hyvin pieni järjestö eikä sen jäsenmäärässä tapahtunut samanlaista kasvua kuin muissa osakunnissa 1960-luvulla. Vuosina 1962–1969 välisenä aikana osakunnan jäsenmäärä kasvoi 56 hengellä, kun muissa osakunnissa kasvu oli satoja henkilöitä. Siten voisi olettaa, että osakunta ei saanut samassa määrin uusia aktiivisia ja poliittisesti valveutuneita jäseniä kuin isommat osakunnat. Lisäksi VSO:n jäsenmäärä lähti 1970-luvun alussa muiden osakuntien tapaan jyrkkään laskuun: vuosina 1969–1971 jäsenmäärä puolittui ja oli vuosikymmen puolivälin jälkeen alle sata henkeä.³⁸⁴

VSO:ssa ei myöskään ole havaittavissa sellaisia ylioppilasradikalismiin ja vasemmistolaisuuteen liittyviä ilmiötä, joita käsiteltiin tämän työn neljännessä luvussa. Jyrki Rinteen mukaan politisoituminen ei juurikaan vaikuttanut osakunnan toimintaan ja kirjoittamassaan VSO:n historiassa ei ole erillistä osakunnan poliittista vaihetta käsittelevää osuutta.³⁸⁵ Tässä siis suhteiden katkaisemisen syiden logiikka toimii päinvastaisesti. Kun ylioppilasmaailman yleinen vasemmistolaistuminen ja puoluepolitisoituminen ei koskettanut osakuntaa, niin paineet suhteiden katkaisemiseen olivat merkittävästi pienemmät.

VSO:n virolaiselle sopimuskumppanillakin oli vaikutusta suhteiden säilymiselle. Nimittäin Rotalia oli hyvin aktiivinen järjestö, jolla oli mahdollisuuksia kutsua varsinaissuomalaisia vieraikseen Yhdysvaltoja ja Kanadaa myöten. Pienessä osakunnassa näistä matkoista pääsi osalliseksi prosentuaalisesti huomattavasti suurempi osa opiskelijoista kuin isommissa osakunnissa. Siten voidaan hieman anakronistisella sanavalinnalla todeta, että Rotaliolla oli paremmat bileet kuin muilla ja siksi yhteydenpitoa kannatti jatkaa.

Myös SavO:n suhteiden säilymisen taustalla voidaan nähdä osakunnan traditionaalisuus ja epäpoliittisuus muihin osakuntiin nähden. Suurin osa 1960-luvun aktiivisista ja uudistushakuisista jäsenistä jätti osakunnan vuosina 1967–1968 lähinnä työelämään siirtymisen kautta, heidän mukana Paavo Lipponen. Osakuntien vetovoiman yleisesti laskiessa nuoremmat uudistushaluiset siirtyivät taasen tiedekunta- ja ainejärjestöihin. Näin ollen osakuntaan jäivätkin lähinnä poliittisesti epäaktiiviset perinteen kannattajat ja Jouko Kokkosen

³⁸⁴ Rinne 2006, 216.

³⁸⁵ Rinne 2006, 222. Vrt. esim. Kokkonen 2004, 356–366, 409–418; Kuusisto 1978, 238–275; Roiko-Jokela 2007, 286–313; Matikainen 145–162.

mukaan osakuntaa leimasi tuolloin itseriittoisuus ja perinteisiin tuudittautuminen, jota SavO:ssa edesauttoi edellä mainittu emännöitsijä Marj.³⁸⁶

Kokkosen mukaan SavO olikin yksi kaikkein epäpoliittisimmista osakunnista: "SavO esiintyi korostetun epäpoliittisena – käytännössä se oli hengeltään selkeän porvarillinen."³⁸⁷ Poliittisten järjestöjen näkökulmasta SavO ei ollut kiinnostava vähäisen omaisuuden takia: ei tiloja eikä juurikaan taloudellista hyötyä saatavissa. Näin ollen vuosikymmen vaihe ei aiheuttanut osakunnan toiminnassa juurikaan muutoksia. Ylioppilaiden puoluepolitisoituminen saavutti SavO:n jossakin määrin vasta vuonna 1972 osakuntaneuvoston vaalin yhteydessä, jolloin vasemmistolaiset yrittivät vallata enemmistön paikoista. Kokoukseen osallistui 35 osallistujaa, mikä on huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi HO:n vastaavanlaisessa kokouksessa vuotta aikaisemmin. Tuolloin ASS yritti valtausta ja kokouksen osanottajamäärä oli yli 600 jäsentä. Valtaus kuitenkin epäonnistui sekä HO:ssa että SavO:ssa. Jäsenten vähäinen osallistuminen kertoo sekin SavO:n poliittisesta rauhallisuudesta.³⁸⁸

Tiivistetysti voidaan todeta, että yhteisessä kontekstissa tapahtuneet muutokset johtivat osakunnissa erilaisiin ratkaisuihin sattumalta. Erityisen ratkaisevassa asemassa oli henkilöihin liittyvä sattumanvaraisuus: missä osakunnassa kukakin sattui puhumaan milläkin painoarvolla ja milläkin vaikutuksella muihin osakuntalaisiin.

7. Yhteenveto ja pohdinta

Tämä tutkimus selvitti monimutkaista syiden kontekstia, jossa osakunnat tekivät päätöksiään koskien pakolaisvirolaisten kanssa tehtävää yhteistyötä kylmän sodan aikana. Olen erottanut kolme toistuvaa teemaa, joissa esitettiin syitä yhteydenpidon päättämiseksi. Ensinnäkin syyt olivat poliittisia. Kylmän sodan Suomessa yhteydenpito Neuvostoliittoon avoimen vihamielisesti suhtautuviin järjestöihin oli poliittisesti epäkorrektia sanan ankarimmassa mielessä. Myös poliittinen viesti erityisesti Kekkonen taholta oli ilmeistä, joskaan sillä ei ollut osakunnille niin suurta vaikutusta kuin aikaisemmassa tutkimuksessa ja muisteluluontoisissa keskusteluissa annetaan ymmärtää. Selvimmin politiikan vaikutus näkyy osakuntalaisten asettumisessa tiukasti puolueettomuuspolitiikan taakse.

Toiseksi osakuntalaiset halusivat solmia uusia suhteita Neuvostoliittoon ja myös Neuvosto-Viroon. Tämän taustalla oli kulttuuriradikalismi sekä erityisesti ylioppilasmaailman puoluepolitisoituminen ja vasemmistolaistuminen 1970-luvun alussa. Muutoksen kaari on yllättävän samalainen ideologisen

³⁸⁶ Kokkonen 2004, 362–363.

³⁸⁷ Kokkonen 2004, 409.

³⁸⁸ Kokkonen 2004, 409–413.

muutoksen ja osakuntien pakolaisvirolaisuhteissa tapahtuneiden muutosten kanssa. Kritiikki heräsi nopeasti vuoden 1964 tienoilla. Kritiikistä näkyvimpänä olivat Paavo Lipposen kirjoittamat artikkelit ja niiden saamat vastineet *Ylioppilaslehdessä*. Vuosikymmen edetessä ESO siirsi yhteydenpidon senioreille, SatO:ssa ja KyO:ssa suhteet hiipuivat juuri politisoitumisen kynnyksellä vuodesta 1968 alkaen. Suhteiden varsinaisia katkaisuja tapahtui kuitenkin vasta puoluepolitisoitumisen myötä 1970-luvun alussa. Neljä osakuntaa – PPO, ViO, KO ja HO – katkaisivat yhteydenpitonsa pakolaisiin virallisesti. Poliittisten vuosien jälkeen 70-luvun loppupuolella KO solmi yhteydet uudestaan. Ajallinen limittyminen ei ole sattumaa, vaan radikalisoitumisella ja politisoitumisella oli merkittävä vaikutus pakolaisvirolaisten kanssa tehtävälle yhteistyölle. Tämä kävi ilmi myös aikalaiskeskusteluissa. Uusi pyrkimys idänsuhteiden parantamiseen soti vanhoja heimosuhteita vastaan.

Kolmas syy suhteiden näivettymiselle oli käytännöllinen. Pakolaisvirolaiset alkoivat assimiloitua uuden kotimaansa väestöön, heidän ylioppilasjärjestöjensä jäsenten keski-ikä nousi ja suhteet olivat melko yksipuolisia. Nämä kolme syytä yhdessä johtivat siihen, että osakunnat vähensivät kanssakäymistä pakolaisvirolaisten kanssa tai suoranaisesti katkaisivat suhteet.

Tämän tutkimuksen oleellinen huomio aiempaan tutkimukseen verrattuna on, että sekä 1960-luvun historiankirjoituksessa että Suomen ja Viron suhteita käsittelevässä historiankirjoituksessa eräänlaisiksi virstanpylväiksi nousseet tapahtumat eivät olleet virstanpylväitä pakolaisvirolaisuhteiden osalta. Kulttuuriradikalismi, Kekkonen Viron-matka vuonna 1964, Vanhan ylioppilastalon valtaus syksyllä 1968 tai puoluepolitisoituminen vaikuttivat osaltaan osakuntien suhteisiin pakolaisvirolaisten ylioppilaiden kanssa, mutta eivät yksittäisinä asioina. Ne muodostivat yhdessä muiden tässä esille nostamieni syiden kanssa hyvin monimutkaisen kokonaisuuden, kontekstin, jossa osakuntien ratkaisut syntyivät.

Kylmästä sodasta puhuttaessa on usein viitattu suomettumiseen. Ville Perna on hahmotellut Suomen ja Neuvostoliiton välistä ystävyyttä käsittelevästä historiantutkimuksesta kaksi kanonisoitua muotoa, jotka ovat ikään kuin yhden klassikotarinan kaksi eri versiota. Vanhemmassa versiossa kysymys oli ystävyuden ja naapurisuuden kehittymisestä. Uuden, Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen syntyneen version mukaan kysymys olikin petturuudesta, suomettumisesta, johon "olivat sekaantuneet kaikki, jotka olivat liittyneet jollain lailla Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyteen – siis kaikki ensimmäisessä versiossa sovun tehneet." Toinen versio onkin siis klassikotarinan täydellinen uudelleentulkinta.³⁸⁹

Suomettumisesta käytävällä keskustelulla on yhtymäkohtia myös tähän tutkimukseen. Kuten aiemmin tuli ilmi, jälkepäin suhteiden katkaiseminen on esitetty seurauksena nimenomaan ulkopoliittisesta painostuksesta tai suoranaisesti Kekkonen käskystä. Tätä tulkintaa ovat yhtäältä rakentaneet sekä muistelijat

³⁸⁹ Perna 2005, 172–174.

sanomalehdissä ja toisaalta tulkinta esiintyy myös osakuntahistorioissa ja yleisesti 1990- ja 2000-lukujen tutkimuskirjallisuudessa. Vaikuttaakin siltä, että tämä tulkinta on osa Pernaan tarkoittamaa klassikkotarinan uutta versiota. Ajatus poliittisesta painostuksesta ja ulkopoliittisesta pelistä sopivat niin hyvin 1990-luvulla syntyneeseen suomettumistarinaan, että erityisen vankkoja perusteluja tai käsityksen kriittistä tarkastelua ei tunnu tarvitsevankaan esittää.

Lisäksi on todettava, että 1960- ja 1970-lukuja tutkittaessa suomettuminen ja kulttuuriradikalismi ovat saaneet tutkimuksellisesti niin ison aseman, että monet muut merkittävät ilmiöt ja muutokset jäivät niiden varjoon.³⁹⁰ Suometumisesta on siis tullut eräänlainen kanonisoitu kertomus, jonka voi tulkita tämän tutkimuksen aihepiiriin yhteydessä peittäneen alleen muita suhteiden katkaisuun vaikuttavia tekijöitä sekä ohjanneen tapahtumista tehtyjä tulkintoja.

Huomio on sikäli merkittävä historiankirjoituksen kannalta, että se tuo hyvin ilmi miten paljon helpompaa on vahvistaa vallalla olevaa tarinaa kuin pyrkiä kumoamaan sitä tai kertomaan jotakin aikakauteen liittyvää ilman sen kytkemistä osaksi tarinaa. Tarinaa tukevien tulkintojen perusteeksi näyttäisivät riittävän vähäisemmät perustelut kuin sellaisen tulkinnan, jolla tarinaan luodaan säröjä. Tilanteessa, jossa Kekkonen on vuonna 1964 kehottanut lisäämään yhteyksiä Neuvosto-Viroon ja vähentämään yhteydenpitoa pakolaisten kanssa, sekä toisaalta kun muutama osakunta katkaiseekin virallisesti yhteytensä pakolaisiin 1970-luvun alussa, on asioiden välisen syy-seuraus -suhteen olemassaolo selviö. Suomettumistarinan vallitessa erityisempiä perusteluja tai vaikutusmekanismien osoittamista ei tarvita. Ne osakunnat, jotka jatkoivat yhteydenpitoa, voidaan tarinaan sopimattomina sivuuttaa.

Missä määrin osakuntien erilaisia ratkaisuja voidaan pitää merkinä suometumisesta? Kysymykseen on vaikeaa vastata useammasta syystä. Suomettuminen ei ole mitenkään yksiselitteinen ja selvästi määritetty käsite. Kallenautio määrittelee termin kansainvälisestä näkökulmasta käsin. Siinä kontekstissa suomettuminen tarkoitti Suomen kaltaiseksi tulemistä eli joutumista ”alttiiksi Neuvostoliiton painostukselle ja ennen pitkää Neuvostoliiton kauko-ohjaukseen”.³⁹¹ Käsite syntyi länsimaissa 1960-luvun alkuvuosina, ja sitä edelsivät yöpakkaset vuosina 1958–1959 sekä noottikriisi vuonna 1961. Suomen ulkopuolelta katsottuna Neuvostoliitto puuttui Suomen sisäisiin asioihin, eikä Suomi kestänyt Neuvostoliiton painostusta. Vuosikymmenen loppupuolella ja 1970-luvun alussa suomettumiskäsite yleistyi länsimaisessa mediassa. Länsimaista katsottuna Suomen ulkopoliittikka oli responsiivista Neuvostoliiton ulkopoliittisille pyrkimyksille, maan ilmapiiri oli myönteisempi Neuvostoliitolle kuin länsimaille ja samaan aikaan kun EEC:tä vastustettiin

³⁹⁰ Kalela 2005, 221.

³⁹¹ Kallenautio 2005, 306.

1970-luvun alussa, SEV-yhteistyötä pyrittiin lisäämään.³⁹² Oleellista on huomata, että Kallenaution määritelmässä kysymys on ilmiöstä, joka havaitaan ulkopuolelta katsomalla.

ViO:n, HO:n, KO:n ja PPO:n suhteiden virallinen katkaiseminen pakolaisvirolaisiin ystävyysjärjestöihin vuosina 1970–1973 voitaisiin tästä kansainvälisestä kontekstista käsin tulkita merkiksi suomettumisesta. Kun 1960-luvulla ylioppilaiden piti valita joko vanhat suhteet länteen paenneisiin virolaisylioppilaisiin tai uudet orastavat suhteet neuvostoliittolaisiin, oli ilmapiiri selvästi neuvostosuhteiden kannalla, kuten olen aikaisemmin osoittanut. Toisaalta näiden neljän osakunnan ratkaisut voivat näyttää suomettumiselta vain hyvin kaukaa katsottuna. Tarkemmassa tarkastelussa huomataan, että mitään Neuvostoliiton painostusta tai muutakaan suoraa poliittista painostusta, jota Kallenaution määritelmän mukainen suomettumiskäsite edellyttäisi, ei ole havaittavissa. Päinvastoin, keskusteluissa toistuivat myös hyvin käytännönläheiset seikat vailla poliittista latausta.

Kallenautio tarkastelee Suomen suomettumista myös itsenäisen valinnanvapauden kaventumisen kautta.³⁹³ Samanlainen kysymyksenasettelu on perusteltu myös osakuntien kohdalla. Tämän tutkimuksen valossa osakuntien itsenäisen valinnanvapauden ei voi sanoa oleellisesti kaventuneen. Osakuntalaiset tiedostivat poliittisen ilmapiirin ja näkivät oman toimintansa laajemmassa ulkopoliittisessa yhteydessä, mutta silti osakunnat toimivat hyvin eri tavoin. Osa osakunnista katkaisi suhteensa, mutta katkaisutapahtumia ei voida yhdistää suoraan maan viralliseen ulkopoliittikkaan. Osakuntien valinnanvapaus ei siis ollut kaventunut. Tästä ilmeisimpänä osoituksena on se, että osakunnat tekivät erilaisia valintoja. Nämä erilaiset valinnat eivät merkittävästi vaikuttaneet osakunnan toimintaedellytyksiin tai asemaan negatiivisesti tai positiivisesti.

Sen sijaan osakuntalaisten käsitykset omasta liikkumatilastaan vaihtelivat. Tämä ilmenee pakolaisvirolaisten ja neuvostoyhteyksien vastakkainasettelun kohdalla. Toisinaan tulkittiin niin, että yhteyden pitäminen pakolaisvirolaisten kanssa estää suhteiden solmimisen Neuvostoliittoon. Kysymys ei ole tällöin osakunnan liikkumatilasta tai valinnanvapauden kaventumisesta vaan siitä, miten ihmiset tulkitsevat toimintakontekstiaan. Käsitys todellisuudesta ja jonkinlainen objektiivinen todellisuus ovat eri asioita ja joskus myös erilaisia. Voidaan siten ajatella, että osakuntalaisten tulkinnat saattoivat rajoittaa osakunnan toiminnanvapautta.

Tämän työn tarkoituksena ei ollut selvittää, missä määrin pakolaisvirolaisyhteistyö todellisuudessa haittasi suhteiden solmimista Neuvostoliittoon. Aikalaisten keskuudessa aiheesta esiintyi kahdenlaisia näkemyksiä. Toisten mukaan pakolaissuhteista oli haittaa ja toisten mielestä yhteistyö Neuvostoliiton ylioppilaiden kanssa ei ottanut tuulta purjeisiinsa järjestelmien erilaisuuden takia. Näkemykset eivät olleet vastakkaisia eivätkä aikalaiset kiistelleet näiden tulkintojen paremmuudesta. Kuitenkin tämän tutkimuksen valossa

³⁹² Kallenautio 2005, 304–316.

³⁹³ Kallenautio 2005, 312.

pakolaissuhteiden merkitystä neuvostosuhteiden solmimisyritysten epäonnistumiselle voitaneen arvioida tarkemmin. Tutkimukseni perusteella pakolaissuhteilla ei ollut merkittävää estävää vaikutusta asiaan, sillä tämän tutkimuksen osakunnista yhdenkään ei onnistunut luoda pysyviä suhteita Neuvostoliittoon. Ei edes niiden osakuntien, jotka virallisesti irtisanoivat yhteistyösopimuksensa pakolaisvirolaisten ylioppilasjärjestöjen kanssa. Asian tarkempi selvittäminen jää jatkotutkimuksen tehtäväksi.

Vertailukohta osakuntien "suomettuneisuudelle" saadaan esimerkiksi lehdistön suomettuneisuudesta. Lehdistön harrastama itesesensuuri Neuvostoliiton suhteen voimistui 1950-luvun jälkeen. Neuvostoliittoon omaksuttiin ymmärtävä kanta eikä epäkohdista kirjoitettu. Samalla neuvostoliittolainen rauhanpropaganda läpäisi mielipiteen laajasti vailla kritiikkiä. Valtion päämies Kekkonen vaikutti merkittävästi Neuvostoliittoa koskevan kirjoittelun luonteeseen puheillaan ja lehtien päätoimittajille lähettämillään niin sanotuilla myllykirjeillä. Myös Neuvostoliitossa vahdittiin suomalaisen lehdistön kirjoittelua ja tarvittaessa puututtiin Neuvostoliitolle epäedullisiin sisältöihin.³⁹⁴ Osakuntien kohdalla ei ole havaittavissa mitään vastaavia suomettumiseen liittyviä ilmiöitä, joskin toisinaan osakuntalaisten tulkinnat ja käsitykset omasta toiminnanvapaudestaan saattoivat vaikuttaa heidän tekemiinsä ratkaisuihin.

Ylioppilaiden radikalisoituminen 1960-luvulla ja puoluepolitisoituminen 1970-luvun taitteessa kuvataan usein yhtenäisenä ilmiönä ja puhutaan opiskelijaliikkeestä. Liike-käsitteellä on lukuisia kansainvälisiä esikuvia, joista tunnetuin lienee Yhdysvalloista. Erilaiset 1960-luvulla julkisuuteen nousseet nuorison ilmiöt saivat nimekseen The Movement, ja useat enemmän tai vähemmän maanalaiset julkaisut ilmoittivat olevansa osa "liikettä". Suominen korostaa kuitenkin, että yhtenäisestä liikkeestä puhuminen kansainvälisessä kontekstissa on ongelmallista, sillä se sai eri maissa hyvin erilaisia muotoja.³⁹⁵ Suomalaisessakin kontekstissa puhutaan liikkeestä, johon usein liitetään erilaisia etuliitteitä kuten opiskelijaliike, rauhanliike ja radikaaliliike.³⁹⁶

On kuitenkin muistettava, että liike ei ollut mikään konkreettinen organisaatio. Opiskelijaliikkeellä ei ollut hallitusta, eikä se pitänyt pöytäkirjoja. Vastaavia esimerkkejä käyttäen Matti Hyvärinen korostaakin, että liike on puhella tuotettua todellisuutta. Liikkeellä ei ole selviä rajoja, mikä näkyy puheen tasolla käsitteiden kirjossa: opiskelijaliike, ylioppilasliike, ylioppilasradikalismi.³⁹⁷ Hyvärinen jatkaa, että "liikkeet pyrkivät esittämään itsensä tällaisena kertomuksena ja siten yhtenä henkilönä".³⁹⁸ Asia käy hyvin ilmi 1960-luvun

³⁹⁴ Kallenautio 2005, 315–316. Katso tarkemmin Suomen median suhteesta Neuvostoliittoon Salminen 1996.

³⁹⁵ Suominen 1997, 47–49.

³⁹⁶ Miettunen 2009, 20.

³⁹⁷ Hyvärinen 1994, 32–34.

³⁹⁸ Hyvärinen 1994, 35.

opiskelijaliikettä myöhemmin muistelleiden kirjoituksissa. Aihetta tutkineen Katja Maria-Miettusen mukaan muistelijat kirjoittavat nimenomaan liikkeestä ja siten liike Hyvärisen määritelmän mukaan oli olemassa.³⁹⁹

Tämä tutkimus osaltaan auttaa tarkentamaan liikkeen määritelmää tai käyttökelpoisuutta. Osakuntien toiminnasta löytyvät erot paljastavat, että ylioppilaita yleisesti koskevien muutosten keskellä oli tilaa erilaisille ratkaisuille. Liike vei siis ylioppilaita eri suuntiin. Tätä ei tapahtunut pelkästään poliittisella vasemmisto–oikeisto-akselilla tai ideologisella konservatiivinen–radikaali-mittapuulla, vaan erot tulevat paremminkin esille kun tarkastellaan ylipäätään aktiivisuutta ja erityisesti poliittista aktiivisuutta. Iso joukko osakuntalaisia ei ollut poliittisesti aktiivisia ja siten on syytä kysyä, voidaanko heidät laskea mukaan osaksi opiskelijaliikettä tai miten yhtenäinen opiskelijaliike ylipäätään oli.

Semi Purhonen on käsitellyt samaa tematiikkaa sukupolven ja 60-lukulaisten -käsitteiden kohdalla. Hänkin on huomauttanut, että ikäpolven aktiivinen eliitti tuottaa itselle vastaparin. Opiskelijaliikkeen, eräänlaisen ”sukupolviliikkeen” vastinparina on ikäluokan muista jäsenistä koostuva massa. Purhosen mukaan 60-luvun sukupolven sisäisenä rajalinjana on ensimmäiseksi nimenomaan 60-luvun radikalismien merkitys yksilön elämäntarinassa ja toiseksi suhtautuminen radikalismiin joko kielteisesti tai myönteisesti.⁴⁰⁰ Siten opiskelijaliikkeen ja samalla sukupolven sisällä on hajontaa: osalle radikalismi ja puoluepolitisoituminen eivät merkinnyt mitään, osalle ne olivat kaikki kaikessa. Osakuntien erilaiset ratkaisutavat suhteessa pakolaisvirolaisiin tuovat hyvin esille tämän hajonnan, sillä toisissa osakunnissa pakolaiskysymys aktualisoitui, kun taas toisissa aihe ei herättänyt erityisempää keskustelua.

Yhteenvedon osakuntien suhteita pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin voidaan todeta, että kysymys ei ollut osakuntien taipumisesta tai taipumattomuudesta. Ne osakunnat, jotka jatkoivat yhteydenpitoa, eivät olleet taipumattomia ulkopoliittisen ilmapiirin tai 1960-luvun ylioppilaiden ideologisten muutosten edessä. Samoin ne osakunnat, jotka katkaisivat suhteensa pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin, eivät olleet mitenkään taipuneita. Taipumisesta puhuminen ei tee oikeutta aikalaisille, sillä se antaisi yksinkertaistavan ja osakuntalaisten toimintaympäristöä huonosti vastaavan kuvan. Aikalaisten kokema todellisuus oli huomattavasti monimutkaisempi: poliittiset, ideologiset ja käytännölliset syyt sekoittuivat ja muodostivat ikään kuin kaaoksen. Näiden syiden keskellä toimi osakuntalaisia erilaisissa rooleissa ja asemissa sekä osakunnassa että muissa järjestöissä. Yksittäisten osakuntalaisten omat mielipiteet ja tulkinnat ympäröivästä koetusta todellisuudesta ratkaisivat kunkin osakunnan toimintatavan suhteessa pakolaisvirolaisiin ylioppilasjärjestöihin. Yksilöt olivat osa ympäröivää todellisuutta, mutta silti itsenäisiä toimijoita, aivan kuten osakunnatkin.

³⁹⁹ Miettunen 2009, 20.

⁴⁰⁰ Purhonen 2008, 199–204, 222, 226.

Liite 1

Helsingin yliopistossa läsnä olevien ylioppilaiden jäsenmäärät ja osuudet kaikista Helsingin yliopiston opiskelijoista vuosina 1952, 1962, 1965 ja 1969 osakunnittain.

OSAKUNTA	1952		1962		1965		1969	
Eteläsuomalainen Osakunta	1 579	18 %	3 080	22 %	4 579	25 %	5 993	28 %
Savolainen osakunta	798	9 %	1 329	9 %	1 677	9 %	1 925	9 %
Karjalainen Osakunta	395	4 %	736	5 %	837	5 %	997	5 %
Hämäläis-Osakunta	1 258	14 %	2 369	17 %	3 191	17 %	3 466	16 %
Kymenlaakson Osakunta	333	4 %	614	4 %	811	4 %	911	4 %
Varsinaissuomalainen osakunta	339	4 %	262	2 %	285	2 %	318	2 %
Satakuntalainen Osakunta	535	6 %	733	5 %	890	5 %	929	4 %
Viipurilainen Osakunta	785	9 %	1 286	9 %	1 543	8 %	1 482	7 %
Etelä-Pohjalainen Osakunta	586	7 %	970	7 %	1 082	6 %	1 150	5 %
Pohjois-Pohjalainen Osakunta	794	9 %	1 120	8 %	1 254	7 %	1 380	7 %
Muut osakunnat	1 211	14 %	1 567	11 %	1 945	11 %	2 023	10 %
Muita ylioppilaita	166	2 %	210	1 %	221	1 %	478	2 %
Yhteensä	8 779	100 %	14 276	100 %	18 315	100 %	21 052	100 %

Lähde: Klinge et al 1990, 554–555.

Käytetyt lyhenteet

Kirjoitusasut ovat organisaatioiden itsensä käyttämiä.

AKS	Akateeminen Karjala-Seura
ASS	Akateeminen Sosialistiseura
EPO	Etelä-Pohjalainen Osakunta
ES	Estniska Studentföreningen
ESO	Eteläsuomalainen Osakunta
EÜR	Eesti Üliõpilaskond Rootsis
EÜS	Eesti Üliõpilaste Selts
HO	Hämäläis-Osakunta
HS	Helsingin Sanomat
HYY	Helsingin yliopiston ylioppilaskunta
KK	Kansalliskirjasto
KO	Karjalainen Osakunta
KyO	Kymenlaakson osakunta
PPO	Pohjois-Pohjalainen Osakunta
PV	Pohjalainen valtuuskunta
SatO	Satakuntalainen Osakunta
SavO	Savolainen osakunta
SK	Suomen Kuvalehti
SKP	Suomen Kommunistinen Puolue
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SNS	Suomi–Neuvostoliitto-Seura
SOL	Sosialistinen Opiskelijaliitto
SUS	Suomalais-Ugrilainen Seura
SYL	Suomen Ylioppilaskuntien Liitto
UEÜ	Uppsala Eesti Üliõpilaskond
VAL	Vapauden Akateeminen Liitto
ViO	Viipurilainen Osakunta (myös Wiipurilainen Osakunta)
VSO	Varsinaissuomalainen osakunta
YL	Ylioppilaslehti

Lähteet

I ARKISTOLÄHTEET

Kansalliskirjasto (KK), käsikirjoituskokoelma, Helsinki. Helsingin yliopiston osakuntien arkistot.

Etelä-Pohjalainen Osakunta (EPO)
Pöytäkirjat liitteineen
EÜS:iin liittyvä aineistokokonaisuus

Etelä-Suomalainen Osakunta (ESO)
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Hallituksen kokousten pöytäkirjat

Karjalainen Osakunta (KO)
Kokousten pöytäkirjat
Toimintakertomukset

Kymenlaakson Osakunta (KyO)
Varsinaisten ja ylimääräisten kokousten pöytäkirjat
Kansainvälinen toiminta -aineisto

Pohjois-Pohjalainen Osakunta (PPO)
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Neuvoskunnan kokousten pöytäkirjat
Toimintakertomukset
Kirjeenvaihto
Pöimio

Satakuntalainen Osakunta (SatO)
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Toimintakertomukset
Kirjeenvaihto

Savolainen osakunta (SavO)
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Osakuntaneuvoston kokousten pöytäkirjat
Ulkomaankirjeenvaihtoa liitteineen -aineisto

Varsinaissuomalainen osakunta (VSO)
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Ystävyystoiminta korp! Rotalia -aineisto

Viipurilainen Osakunta (ViO)
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Osakuntaneuvoston kokousten pöytäkirjat
Kirjeenvaihto

Helsingin yliopisto Hämmäläis-Osakunnan arkisto (HO:n arkisto), Helsinki
Osakunnan kokousten pöytäkirjat
Yleisvaliokunnan kokousten pöytäkirjat (vuodesta 1970 hallituksen kokousten pöytäkirjat)
Uudistamistoimikuntien mietinnöt

II PAINETUT LÄHTEET

1. Lähdejulkaisut

Eesti Üliõpilaste Selts paguluses: ajalooline koguteos. 2. (EÜS paguluses.) Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus: Toronto, 1979.

2. Lehdet

Eteläsuomalainen
Helsingin Sanomat
Hälläpyörä
Kaira
Kaltio
Karhunkierros
Ostrobotnia
Pieni Puukello
Puukello
Suomen Kuvalehti
Susj
Vaba Maa
Ylioppilaslehti

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti, *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Vastapaino: Tampere, 1996.

Apunen, Osmo, *Murrosaikojen maailmanpolitiikka: ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*. Studia Politicia Tamperensis No. 3. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos: Tampere, 2004.

Arro, Karl (toim.), *Korporatsioon Fraternitas Estica 1907–1982*. Koperatiin Fraternitas Esica, koordineeriv Koondis Kanadas: Toronto, 1983.

Eesti Teaduse Biogaafiline Leksikon III. Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Ühdendus, 2013. Julkaistu sähköisesti. Saatavilla: <http://www.bahps.org/etbl> (luettu 26.1.2015).

Eesti Teaduse Biogaafiline Leksikon IV. Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Ühdendus, 2013. Julkaistu sähköisesti. Saatavilla: <http://www.bahps.org/etbl> (luettu 26.1.2015).

Erola, Jan, *Vallankumous lintukodossa: suomenkielisten osakuntien radikalisoituminen 1965-1973*. Poliittisen historian pro gradu, Helsingin yliopisto, 2004.

Forsberg, Tuomas & Pursiainen, Christer & Lintonen, Raimo & Visuri, Pekka (toim.), *Suomi ja kriisit: vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Gaudeamus: Helsinki, 2003.

Graf, Mati & Roiko-Jokela, Heikki, *Vaarallinen Suomi, Suomi Eestin Kommunistisen puolueen ja Neuvosto-Viron KGB:n silmin*. Minerva kustannus Oy: Jyväskylä, 2004.

Hakapää, Kari, *Uusi kansainvälinen oikeus*. Talentum: Helsinki, 2010.

- Isohanni, Matti, *ESO ja EÜS Põhjala sekä ENÜS 1930–2000*. Teoksessa *Uusimaa V. Eteläsuomalainen osakunta*: Helsinki, 2000, 22–26.
- Jürjo, Indrek, *Pagulus ja Nõukogude Eesti. Vaateid KGB, EKP ja VEKSA arhiividokumentide põhjal*. Umara: Tallinna, 1996.
- Kalela, Jorma, 'Hyvinvointivaltion rakentaminen'. Teoksessa Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Edita: Helsinki, 2005, 205–224.
- Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus: Helsinki, 2000.
- Kallenautio, Jorma, *Suomi kylmän rauhan maailmassa*. SKS: Helsinki, 2005.
- Kallio, Heikki Olavi, *Suomen ja Viron tiedesuhteet erityisesti Viron miehitysaikana 1940–1991*. TPÜ kirjastus: Tallinn, 2004.
- Kangro, Bernard, *Eesti Roots: Ülevaade sõnas ja pildis*. Eesti Kirjanike Koperatiiv: Lund, 1976.
- Kivimäe, Arnold & Kõks, Jaan & Mägi, Artur & Rajamaa, Herman & Rumma, Endel & Sork, Rudolf (toim.), *Üliõpilasselts Raimla 1922–1972*. ÜS Raimla kirjastus: Uppsala, 1972.
- Klinge, Matti & Harmo, Maunu, *Ylioppilaslehti*. Gaudeamus: Helsinki, 1983.
- Klinge, Matti & Knapas, Rainer & Leikola, Anto & Strömberg, John, *Helsingin yliopisto 1917–1999*. Otava: Helsinki, 1990.
- Klinge, Matti, *Ylioppilaskunnan historia, IV 1918–1960*. WSOY: Porvoo, 1968.
- Kokkonen, Jouko, *Tuuhea oksa savolaisuuden puussa, Savolainen Osakunnan historia 1905–2004, Savotar X. Savolainen Osakunta*: Helsinki, 2004.
- Kolbe, Laura, *Sivistyneistön rooli, Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1944–1959. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan Historia 5*. Otava: Helsinki, 1993.
- Kolbe, Laura, *Eliitti, traditio ja murros, Helsingin Yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan Historia 6*. Otava: Helsinki, 1996.
- Kolbe, Laura, 'Osakunta murrosvuosina – 70-luku jälleen kerran?' Teoksessa *Uusimaa VI. Eteläsuomalainen osakunta*: Helsinki, 2005, 68–80.
- Koort, Johannes (toim.), *Fraternitas Liviensis. Korporatsioon Fraternitas Liviensis 1918-1978*. Korp! Fraternitas Liviensis: Kanada, 1977.
- Kortti, Jukka, *Ylioppilaslehden vuosisata*. Gaudeamus: Helsinki, 2013.
- Kujala, Antti, *Neukkujen taskussa – Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956-1971*. Tammi: Helsinki, 2013.
- Kukk, Jaak (toim.), *Fraternitas Tartuensis II, 1929-1959, Fraternal studiosorum et philistrorum Estononorum*. Fraternitas Tartuensis: Toronto, 1962.

Kukk, Jaak (toim.), *Fraternitas Tartuensis IV, 1929–1979: Fraternitas scholasticorum et alumnorum Estonorum in tempore rei publicae propriae et in exsilio*. Fratenitas Tartuensis: Toronto, 1979.

Kuusisto, Seppo, *Kansallishenkeen uskoen: Härmäläis-osakunnan historia. Osa II 1918–1970*. Härmäläis-Osakunta: Helsinki, 1978.

Lauristin, Marju; Vihalemm, Peeter; Ruutsoo, Rein, *Viron vapauden tuulet*. Gummerus: Jyväskylä, 1989.

Lilja, Pekka & Raig, Kulle, *Urho Kekkonen ja Eesti*. K&K Kirjastus: Tallinna, 2007. Alkuperäisenä suomeksi nimellä: *Urho Kekkonen ja Viro*. Minerva Kustannus Oy, 2006.

Lipponen, Paavo, *Muistelmat I*. WSOY: Helsinki, 2009.

Matikainen, Olli, *Akateemisia kansalaisia ja maakunnan toivoja. Karjalaisen Osakunnan historia II (1944-2004)*. Otava: Helsinki, 2005.

Miettunen, Katja-Maria, *Menneisyys ja historiakuva – suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Biblioteca Historica 126. SKS: Helsinki, 2009.

Myrskyn silmässä. Viipurilaisen Osakunnan vuosikymmenet 1917–2003. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, Otava: Helsinki, 2003.

Nevakivi, Jukka, *Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui*. Otava: Helsinki, 1996.

Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Edita: Helsinki, 2005.

Pernaa, Ville, 'Ystävyysspolitiikan aika: Suomi Neuvostoliiton naapurina'. Teoksessa Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Edita: Helsinki, 2005, 171–200.

Piispanen, Pertti (toim.), *Savotar VII – Savolainen Osakunta 75 vuotta 1905–1980*. Savolainen Osakunta: Mikkeli, 1980.

Pohtola, Mikko, *Etelä-Pohjalainen Osakunta 1928–1958*. EPO: Helsinki, 1958.

Pontes novi: Eesti Üliõpilaste Seltsi ja Helsingi Ülikooli põhjala osakondade ühisväljaanne: artiklite kogumik. Pohjalainen valtuuskunta: Helsinki, 1995.

Purhonen, Semi, 'Suurten ikäluokkien sisäiset jaot yhteiskunnallisena sukupolvena'. Teoksessa Purhonen, Semi & Hoikkala, Tomi & Roos, J.P. (toim.), *Kenen sukupolveen kuulut? – Suurten ikäluokkien tarina*. Gaudeamus: Helsinki, 2008, 197-226.

Purhonen, Semi & Hoikkala, Tomi & Roos, J.P. (toim.), *Kenen sukupolveen kuulut? – Suurten ikäluokkien tarina*. Gaudeamus: Helsinki, 2008.

Rannansuu, Urpo, 'Savolaisen Osakunnan suhteet ulkomaisiin ylioppilasjärjestöihin 1930-luvulta 1970-luvulle'. Teoksessa: Piispanen, Pertti (toim.), *Savotar VII – Savolainen Osakunta 75 vuotta 1905–1980*. Savolainen Osakunta: Mikkeli 1980, 107-118.

Rausmaa, Heikki, *Tuglaksen tuli palaa – Tuglas-seuran ja suomalais-virolaisten suhteiden historia*. Tuglas-seura: Hämeenlinna, 2007.

Rentola, Kimmo, *Vallankumouksen aave – Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Otava: Helsinki, 2005.

- Roiko-Jokela, Heikki, *Ylioppilas – maakunta – isänmaa: Pohjois-Pohjalainen osakunta 1907–2007*. SKS: Helsinki, 2007.
- Saaritsa, Sakari & Teräs, Kari (toim.), *Työväen verkostot*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Turku, 2003.
- Salminen, Esko, *Vaikeneva valtiomahti. Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Edita: Helsinki, 1996.
- Salminen, Timo, *Aatteen tiede: Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008*. SKS: Helsinki, 2008.
- Selli, Philipp, 'Koondis Rootis'. Teoksessa Kukk, Jaak (toim.), *Fraternitas Tartuensis IV, 1929–1979: Fraternitas scholasticorum et alumnorum Estonorum in tempore rei publicae propriae et in exsilio*. Fraternitas Tartuensis: Toronto, 1979, 119–122.
- Sepp, Helena, 'Helsingin ja Tarton opiskelijasuhteista 1920- ja 1930-luvulla'. Teoksessa Rausmaa, Heikki (toim.), *Soome sild – Viron veräjät*. Tuglas-seura: Helsinki, 1992, 39–50.
- Soisalon-Soininen, Jukka, 'Näin sen näin. Oma aikani Wiipurilaisessa Osakunnassa 1967-1980 ylioppilasmaailman poliittisen murroksen vuosina'. Teoksessa Myrskyn silmässä. *Wiipurilaisen Osakunnan vuosikymmenet 1917–2003*. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, Otava: Helsinki 2003, 243–259.
- Sundbäck, Juha, Suomen ylioppilaskuntien liitto ja suomalaisen opiskelijaliikkeen muutoksen vuodet 1968.90. SYL-julkaisu, 1991, 2. Suomen ylioppilaskuntien liitto: Helsinki, 1991.
- Suomi, Juhani, *Urho Kekkonen 1962-1968*. Otava: Helsinki, 1994.
- Suominen, Tapani, *Ehkä teloitamme jonkun*. Tammi: Helsinki, 1997.
- Tarkka, Jukka, *Karhun kainalossa*. Otava: Helsinki, 2012
- Tuominen, Marja, "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia" – Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Otava: Helsinki, 1991.
- Uusimaa V*. Eteläsuomalainen osakunta: Helsinki, 2000.
- Uusimaa VI*. Eteläsuomalainen osakunta: Helsinki, 2005.
- Vasara, Marja, *Kymenlaakson osakunnan puolivuosisataa, Ankkapurha VII*, Kymenlaakson osakunta: Kotka, 1982.
- Vihavainen, Timo, *Kansakunta rähmällään, suomettumisen lyhyt historia*. Otava: Helsinki, 1991.
- Virtanen, Matti, *Fennomanian perilliset: poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS: Helsinki, 2001.
- Vivat Academia, Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. (Vivat Academia.)* EÜS kirjastus: Tallinna, 2007.
- Üliõpilasselts Raimla 1922–1972. Ü. S. Raimla kirjastus: Tukholma, 1972.